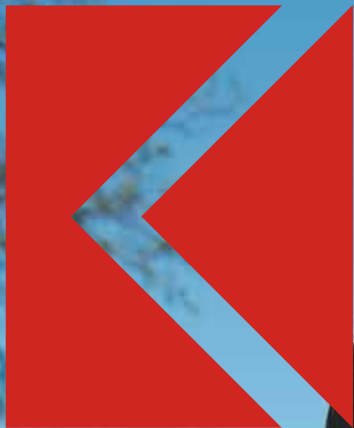

KULTURVINKELN

GRATIS KULTURMAGASIN

NUMMER 4 • 2018

WWW.KULTURVINKELN.SE

En rosa mission

David Eriksson utmanar machoidealet

Familjen Malmfeldt

Sista delen i gruvortskrönikan

Dada

Konsten som är allt och ingenting

Kultur • Musik • Teater • Festival • Arrangemang • Bild

I det här numret av Kulturvinkeln
träffar vi musikerparet Eva och
Mathias (sidorna 50-51).

REDAKTION KULTURVINKELN

Redaktör och ansvarig utgivare:
Elin Larsson

Redaktion:
Elin Larsson, Bernt Lundqvist,
Marlene Holmgren, Ronnie Berg,
Anders Lundkvist m.fl.

Skribenter i detta nummer:
Elin Larsson, Anders Lundkvist,
Christopher Jarvis, Ulla-Märta
Westman, Niklas Carlsson, Ronnie
Berg, Mattias Zmeds, Sally
Steampunkers, Peter Lindqvist,
Torbjörn Vikström, Maria Olsson,
Sarel Rathnow, Emelie Klein

Fotografer i detta nummer:
Bernt Lundqvist, Ida Renström,
Anders Lundkvist, Peter Lindqvist,
Ronnie Berg, Elin Larsson, Marlene
Holmgren, Mattias Zmeds, Torbjörn
Vikström, Anneli Matti, Sally
Steampunkers

Övriga medverkande:
Tina Vesterlund, Hanna Rindeskog,
Jani Perkiö

Foto omslag:
Bernt Lundqvist

Sättning och produktion:
Peter Öberg

Tryck: Tryckeri City, Umeå 2018

Distribution:
Magasinet distribueras på
välsorterade platser runtom i Umeå
med omnejd samt som pdf via
www.kulturvinkeln.se.

*Kulturvinkeln produceras av
Kulturens Bildningsverksamhet i
samarbete med Kulturföreningen
Kretsen och finansieras med stöd
av Arvsfonden.*

*Kulturvinkeln är en politiskt och
religiöst obunden tidning helt
inriktad på kultur.*

Kontakt: info@kulturvinkeln.se
www.kulturvinkeln.se

KULTURVINKELN

Att avsluta på topp eller början på något nytt

Allting har en ände utom korven för den har två, så var det sagt och det har blivit dags för ett avslut, Arvsfondsprojektet Välja Vinkel som producerar Kulturvinkeln upphör och det är därför dags att gå vidare, mer om projektet och tankar som detta väckt kan ni läsa på sidorna 46-49.

Innan vi slår igen portarna vill vi dock avsluta med det där berömda banget och här kommer därför ett nummer fyllt till bristningsgränsen – som vore det ett nyårsfyrvärkeri som hotade att brisera i förtid till tonerna av glad 80-talspop. För detta är inte ett Shakespeare-slut där alla dör, utan snarare ett sommarlustspel där alla får varandra på slutet. Och apropå sommarlustspel och 80-talsmusik, på sidan 30 läser ni om Holmön Sommar-teater "I de lugnaste vatten".

I jakten på känslan av en kultursommar tjuvstartade vi vår djupdykning bland kulturaktiviteteterna och besökte såväl Renhornens gnistrande vårkonsert (sid 10-11) som Uma Obscuras dunklare salar (sid 52-55).

Sally Steampunkers besöker i detta nummer Midnight Light festival (sid 58-59). Innan sommarens äventyr var över ville vi även hinna besöka Storsjöyran, om detta läser ni mer på sidorna 56-57.

Ingen sommar utan fikastunder och Maria Olsson testade därför tillgängligheten bland Umeås cafeér. Vad hon kom fram till finner ni på sidorna 16-17. För den som inte orkar sig ut bland folk finns fortfarande alternativet att istället ta den där fikastunden hemma på soffan men Ronnie Berg har ett par sanningens ord att säga om just soffor (sid 28-29).

Som ett svulstigt operaslut finner ni på sidorna 18-23 även upplösningen på berättelsen om Familjen Malmfeldt.

Fler långväga besök blev det då vi besökte Malmö och träffade artisten David Eriksson som berättade om sitt mission att utmana manliga stereotyper. (sid 39-45).

Innan detta nummer avslutas hinner vi även utforska essäns möjligheter, detta när vi genom litteraturen försöker förstå vår samtid, resultatet finner ni på sidorna 31-38. Detta innan vi rundar av med en konstnärlig duett där vi först gör ett besök på en origamiutställning (sid 67-68) och därefter återser Ann-Catrine Eriksson som den här gången hjälper oss att reda ut vad Dada egentligen är för något (sid 69-74).

Efter detta återstår mest bara att säga Ajöss och tack för fisken (sid 75) men med varje avslut föds också något nytt, så också denna gång, men vad framtiden håller i sina händer återstår att se. Tills dess, trevlig läsning!

ELIN LARSSON
REDAKTÖR

FOTO: IDA RENSTRÖM

Innehåll i detta nummer:

4. Serier & Bildnotisen • 5. Umenejdens skrivare inspirerar & En dikt en bild
6. Battle Angel Alita vs Alita: Battle Angel • 7. Höstens TV-tablå • 8. Kulturen enligt Niklas Carlsson • 10. Svinskönt storbandsung och polkagrisrandiga utstyrselar • 12. Folkligt och festligt • 14. "En rullstol sitter inte i huvudet" • 16. Bland bord och ramper • 18. Familjen Malmfeldt – del 3 • 24. Pamoja – möjligheternas festival • 28. Sanningen om soffor • 30. Gemytligt tillbakablickande • 31. Ur led är tiden • 39. Med den rosa insidan utanpå • 46. Ensam är inte stark • 50. Duo på musikalisk upptäcktsfärd • 52. De alternativa uttryckens Eldorado • 56. På Thå med 3D-glasögon till tyska elektropionjärer • 58. Woodstock i mikroformat • 60. Blandning av sött och salt • 66. I vimlet med Jani • 67. På besök i Kojis värld • 69. Dada • 75. Ajöss och tack för fisken

PRODUCERAS
MED STÖD FRÅN

FOTO: PETER LINDQVIST

Världshaveri

av Tina Ynk Vesterlund

Livet enligt Sophia

av Hanna Rindeskog

Året 1933

Nyss fyllda 13 hade hon turen att få arbete som barnflicka åt en storfamilj där modern blivit allvarligt sjuk efter den sista barnafödseln. Där stannade hon i två år. Efter det arbetade hon ett år som kocka till ett lag skogshuggare.

Hon var glad att hon fått arbete och kunde hjälpa till med att försörja sin egen familj då hennes mor hade blivit änka vid unga år.

Fyllda 16 år fick hon anställning på ett större jordbruk. Hennes arbetsdagar varade från tidig morgon till sen kväll. Till arbetsuppgifterna hörde att hjälpa husmor sköta barnen, maten, tvätten och städningen men även annat såsom att hinka vatten från brunnen och bära in veden. Utöver detta skulle hon hjälpa till i ladugården och med slåttern.

Hon var inte ensam, det fanns flera anställda och alla behövdes, allt skulle göras för hand, endast en häst och jordbruksredskap fanns till hjälp.

Det var inte tal om någon åtta timmars arbetsdag. Det som skulle göras, skulle göras oavsett vilken tid det var.

Slåttern var en arbetsam tid då alla som kunde deltog i arbetet, barn som vuxna. Dagarna ägnades åt att bärga höet som skulle räcka tills nästa slåtter. Höjdpunkten dessa dagar var kafferasten som innebar en stunds vila. Senare under hösten var det kornet som skulle skördas och ge mjöl till kommande matförsörjning.

En dag när hon hjälpte till med att lada höet på loftet ovanför vagnslidret bar det sig inte bättre än att hon ramlade ner och landade på en tröskmaskin och slog sig illa i ryggen. Sedan husmor sett att hon inte brutit några ben hjälpte hon henne i säng så hon fick vila. Morgonen efter var det bara att stiga upp och ge sig ut och arbeta igen, smärtan till trots.

Fallet gav henne skador på njurarna,

den ena fungerade därefter bara till 20 procent och den andra till 80, vilket gav henne ständig värk i ryggen för resten av livet.

På den tiden fanns oftast ingen läkarvård att få, inte heller någon sjukskrivning. Det fanns inga bestämda arbetstider och inga olycksfallsförsäkringar.

Författarens stilla undran: ”Är vi på väg tillbaka dit igen”?

ULLA-MÄRTA WESTMAN
MEDLEMSANSVARIG
OCH CIRKELLEDARE
UMENEJDENS SKRIVARE

UMENEJDENS SKRIVARE

Umenejdens skrivare är en förening för skrivarentusiaster oavsett förkunskaper och kunskapsnivå. Den huvudsakliga verksamheten finns i Umeå men

föreningen är öppen för alla som gillar att skriva oavsett var i landet man bor. Bland annat anordnar föreningen skrivarräffar, studiecirklar och ger

även ut medlemstidningen Skrivlustan fyra gånger per år. Har du frågor kan du kontakta föreningen på mail: umenejdensskrivare@gmail.com.

BILDNOTISEN

FOTO: BERNT LUNDQVIST

En dag på stan

Den 2 juni var det hantverksmarknad i Umeå, utbudet var brett, solen sken och besökarna strosade bland borden. Samtidigt spelades det livemusik

utanför den anrika musikaffären Burmans musik som efter beskedet om nedläggningshotet fått Umeås lokala artister att engagera sig för att rädda

affären. Samma dag hölls det även en manifestation mot nazismen i protest mot att nazister tidigare samma vecka kampanjat utanför en skola.

EN DIKT EN BILD

Drömmaren

Barnet drömde om ett liv som polis och sångare
När barnet blev lite äldre drömde han om att bli skådespelare och författare

Som vuxen drömde han om att vara en framgångsrik skådespelare, regissör och författare

Som en gammal man drömde han att han var en framgångsrik regissör, skådespelare, författare och konstnär

Sedan drömde han om att han var gift, hade barn och barnbarn och husdjur

Livet är som en flod, det har förgreningar

Saker händer på vägen

Men slutligen når floden fram till havet

CHRISTOPHER JARVIS

FOTO: BERNT LUNDQVIST

Battle Angel Alita vs Alita: Battle Angel

En historia om den unga kvinnan Alitas väg till självinsikt. En berättelse som tar upp den stora frågan: Vad innebär det att vara människa och vari sitter egentligen mänskligheten, är det i att ha ett hjärta, en hjärna eller en själ?

Mangan och animen Battle Angel Alita berättar historien om den kvinnliga cyborgen Alita som hittas på den lokala skrothögen av den cybermedicinska experten doktor Daisuke Ido. Det enda som då återstår av henne är hennes huvud. Doktorn lyckas återuppliva henne och ger henne namnet Alita efter hans avlidne katt. Den återuppygda Alita upptäcker snart att hon kommer ihåg den legendariska kampsporten "Panzer Kunst", men det är i stort sett det enda minnet hon bär på. Hon använder sig framförallt av kampsporten för att först bli en jägarkrigare och eliminera kriminella cyborgs i staden Scrapyard, men också för att bli en spelare i den brutala sporten "Motorboll". Under hennes strider kommer fler minnen upp till ytan, minnen från hennes tidigare liv på Mars. Med tiden blir hon även mer och mer involverad i den svävande staden Tiphares där hon blir en agent med uppdrag att oskadliggöra kriminella. Battle Angel Alitas futuristiska dystopivärld kretsar kring staden Scrapyard, uppbyggd runt en massiv skrothög som ideligen fylls på uppifrån av den ovanpåsvävande staden Tiphares. De lägre samhällsklasserna är portade

från Tiphares och är därmed tvingade att försörja sig i det vildvuxna Scrapyard. Många av nyckelkaraktärerna är tungt modifierade av cybernetiska implantat och robotdelar för att bättre kunna handskas med sina hårda liv. Tiphares exploaterar Scrapyard och de omkringliggande lantbruken, samtidigt som de betalar legosoldater för att ta fast kriminella och arrangera våldssamma sporter, inklusive "Motorboll", för att på så sätt hålla populationen på Scrapyard underhållen men också under kontroll. Massiva rör ansluter Tiphares och Scrapyard, genom vilka Tiphares skickar robotar för att utföra ärenden och säkerhetstjänster på Scrapyard. Ibland förekommer det att Tiphares-medborgare, som Daisuke Ido och Desty Nova, blir landsflyktingar och nedskickade till Scrapyard. Bortsett från robotar och landsflyktingar existerar det bara lite kontakt mellan de två städerna. Historien utspelar sig under det 25:e århundradet i vad som då finns kvar av USA. Enligt en karta, i den åttonde volymen

av seriealbumen, ligger Scrapyard och Tiphares nära Kansas City, Missouri. I denna tid har skillnaden mellan människa och maskin tunnats ut på grund av den teknologiska utvecklingen. Detta både på gott och på ont. Fredliga användningsområden som att hjälpa personer i nöd med cybernetiska kroppsdelar med känsel som styrs direkt av nervsystemet är ett exempel men tekniken används också av den mörkare sidan som vill utnyttja cybernetikens fysiska överkraft till girighetens olagliga och onda maximum, där Darwins lagar inträder och de starkare livnär sig på de svagare genom kriminella gärningar. Det är i sådana situationer som Alita kliver emellan som medmänsklighetens beskyddare. Nu gör ex-hippien och "Avatar"-regissören James Cameron tillsammans med actionregissören Robert Rodriguez ("Sin City: A Dame to Kill For") science fiction-filmen om Alita som fått titeln "Alita: Battle Angel". Enligt trailern ska det vara en film packad med dystopi, stil, finesse, attityd, action, romantik och utopiskt hopp för framtiden. Alita spelas av Rosa Salazar, och doktorn av Christoph Waltz som bland annat är känd för att ha medverkat i Quentin Tarantino-filmerna "Inglorious Bastards" och "Django unchained". Vi får också återse Jennifer Connelly (tidigare bland annat "The day the earth stood still"), denna gång i rollen som en av de onda karaktärerna: Chiren.

TORBJÖRN VIKSTRÖM

Höstens TV-tablå

Sommaren med alla dess äventyr är förbi, nu återvänder nog de flesta av er till en mer förutsägbar vardag. Lycka är väl då, höstens teve-tablå! I egenskap av den folkets tjänare som undertecknad är och alltid kommer vara har jag infiltrerat TV-ministeriet och lyckats dra med mig hela servern. Självt har jag spenderat sommaren med att se ikapp det mesta av höstens utbud och kan därmed, först av alla, presentera hela faderullan för er, kära läsare. Reklampauserna har komprimerats

till två entimmesblock istället för att skräpa ner bland de intressanta programmen. Kanske inte världens bästa finansiella drag, men omtanken uppskattas. Nedan följer mina sammanfattningar av samtliga programpunkter. Sammanfattningsvis kan väl sägas att vi har mycket att se fram emot till hösten! Tack och adjö för denna gång, mina vänner!

D'ARTAGNAN

Obs! Läsare ombeds notera att hela denna sida är ren och skär satir.

10:00 Gomorra Sverige
Hösten är säsongen där alla tänker "det är synd att sommaren är över" och i Gomorra Sverige är det just synden som är i fokus. Smaskigt sanningsförvridna nyhetsinslag varvas med intervjuer med de mest aktuella guldkalvarna för dagen, och i slutklämmen bjuds personer ur allmänheten in för att spela lite mysiga hasardspel. Ett bra wake up call, helt enkelt!

12:00 Hela Sverige brakar
Sponsrad av ett gäng välbärgade deteriorationister. Varje säsong får femton lyckliga utvalda sin alldeles egen bulldozer och tävlar mot varandra i demolering. Inget är heligt! Vinnaren får trycka på den mystiska "knappen" som ska vara en riktig "pang-succé i hela riket".

13:00 Tyrnanny
"Barnen har tagit makten", säger Tyrnannyn, eller Lydia Baahrn som hon egentligen heter. Med sponsring från TV-ministeriet kan Tyrnannyn nu äntligen råda bot på detta! Eftersom barnaga är förbjudet i Sverige har Tyrnannyn istället beväpnat sig med psykologiska tillrättavisningsmetoder för att kuva dagens upproriska ungar. Föräldrar lär sig olika kommandon, allt från den enkla "följer du inte med oss nu så åker vi hem utan dig" till den något mer komplexa "tekniskt sett behöver vi inte inkludera dig i vårt testamente om du adopteras bort innan vi dör." Allt ångestfyllt plågeri är väl värt det i slutet, när en snyftande snorunge ber på sina bara knän om att få tillbaka föräldrarnas mest grundläggande kärlek. Det är nästan så att hjärtat brister.

14:00 Project Runaway
Spinoff-serie av Tyrnanny. Det är inte alla barn som är mottagliga för Tyrnannyns metoder – vissa får nog av terrorn och flyr iväg! Även här möjliggör TV-ministeriet för drömmar: Barnen som flyr samlas ihop och tävlar om det högt eftertraktade Nystarts-paketet, där det ingår huskontrakt, enkelresa med flyg och ny, skyddad identitet. Förlorarna skickas hem. Intriger och utmaningar uppstår där rymlingarna ömsom samarbetar för att fly ifrån de föräldrar som tagit upp jakten och ömsom hugger varandra i ryggen för att komma ett steg närmare sin dröm.

15:00 Bonde röker furu
En skojig twist på matlagningsprogram där förtäringen är röken från vedeldad furu. Bonden Gottfried reser världen runt i jakt på det bästa furut som rökas kan.

17:00 Portkodlotteriet
I Portkodlotteriet genereras en talföljd på fyra siffror. Denna talföljd, samt en tung säck med tusenkronorssedlar, ges till Portharen, Portkodlotteriets alldeles egen maskot, som sedan hoppar iväg på en resa genom Sverige. Portharen slår om kvällen in de ödesmättade siffrorna i alla kodlästa portuppgångar som den kommer förbi och om siffrorna matchar portkoden får alla i huset massvis med pengar. Om ni har en någorlunda uppfattning om sannolikhet förstår ni säkert redan att Portharen i de allra flesta fall inte lyckas ta sig in i lägenhetshusen. Frustrationen är stark hos de tittare som på TV känner igen sin portuppgång och praktiskt taget kan känna doften av pengar... bara för att se dem hoppa iväg igen. Men alla fortsätter titta med höga förhoppningar, för som Triss lärt oss: Plötsligt händer det...

10:00	Gomorra Sverige
11:00	Reklampaus
12:00	Hela Sverige brakar
13:00	Tyrnanny
14:00	Project Runaway
15:00	Bonde röker furu
16:00	Reklampaus
17:00	Portkodlotteriet
18:00	Lilla sportstegeln
19:00	So You Think You Can Swim
20:00	Melodikannibalen
21:00	Film: C för Cloetta

18:00 Lilla sportstegeln
Sportprogram för unga där fokus är att lära barnen att spela enligt reglerna. Detta ansvar tar de på största allvar! Produktionsbolaget sponsrar en sportarena i utbyte mot att alla som får rött kort eller motsvarande omhändertas av TV-teamet, som därefter ser till att regelbrottet får ett lämpligt straff. Då talar vi inte om fem minuter på bänken utan råddräkning, hjulfastning och – programmets paradnummer – stegling!

19:00 So You Think You Can Swim
20 deltagare. En pool. Inga stegar. Sist att sjunka vinner.

20:00 Melodikannibalen
Familjeprogram och musiktävling. Tugge Trollkarl äter schlagerkändisar och framför låtar med deras röster, svenska folket får därefter rösta fram Sveriges bidrag till Eurolicious Song Contest!

21:00 Film: C för Cloetta
Uppföljare till Kalle och Chokladfabriken. Den excentriske miljardären Willy Wonka har somnat in och lämnat till sin arvinge Kalle en erövrad värld kantad av praliner och fruktan. De ungar som mötte ett livsförödande öde i den excentriske miljardären Willy Wonkas fabrik återvänder tio år senare som maskerade marödörer för att hämnas och befria världen från Kalle och chokladdystopin.

Kulturen enligt Niklas Carlsson

Jag skulle förvisso kunna ägna denna text åt att berätta om mitt eget kulturskapande men jag tänker istället passa på att så ett frö och kanske även se om jag kan lyfta fram en elefant som får smaska på den stora kultureken som skymmer skogen och tar näringen från gräsrötterna. Jag tänker alltså ge mig på att prata lite kulturpolitik.

Jag och alla ni som läser denna text har med största sannolikhet väldigt olika idéer om vad ordet kultur betyder och innebär. För en etnolog kan kultur vara folkliv. För vissa är fotboll kultur, för andra är mat kultur. För somliga kan dataspel vara själva essensen av kultur och så vidare. Ja, ni fattar. Men om vi ska se till vad vi i Sverige inom politikens område menar med kultur och kulturliv så har vi i samhället en idé, vare sig vi alla till vardags är särskilt medvetna om den eller ej.

I Sverige bygger det som politiken anser är kultur i stor utsträckning på en idé som klubbades igenom 1974 och som stått sig stadigt sedan dess. Men ser vi lite längre tillbaka i tiden så betyder ordet kultur ”att odla” och tidningarnas kultursidor handlade då om grödor i betydligt större utsträckning än idag, även om kulturkritikerna ofta svänger sig med metaforer som ”kulturmylla” och ”gräsrötter”. Jag menar dock att de ofta glömmer den stora eken.

Inom kulturpolitiken bygger begreppet kultur på den definition som förs fram i den proposition som antogs 1974 och där begreppet i princip avgränsats till att omfatta det som är ”ord, ton, bild (och form) och scen”. På denna definition vilar i sin tur stora delar av de fördelningsmodeller av de kulturstö-

som finns att få från stat, landsting och kommuner. På den grunden vilar även den kultursyn som råder, det vill säga vad som anses och – kanske ännu viktigare – inte anses vara kultur.

Jag anser att den rådande kultursynen och kulturpolitiken är ett av de största problem vi har i kulturlivet. Den påverkar vardagen och villkoren för kulturutövarna och kulturälskarna (eller, som somliga säger,

kulturkonsumenterna). Inom kulturpolitiken råder tyvärr en ordning som medför en stor snedfördelning av resurser, en snedfördelning som pågått på tok för länge, så länge att det blivit norm. Vad jag vet har ingen gjort en rejäl, omfattande, tvärsektoriell kulturpolitisk utredning som fått genomslag eller gehör och som förändrat kulturpolitiken sedan införandet av den rådande grunden för över 40 år

sedan. I sig är det anmärkningsvärt. Likaså är det anmärkningsvärt hur stora resurser som läggs på myndighetsägda och indirekt politiskt styrda kulturella institutioner i jämförelse med det fria kulturlivet och civilsamhällets demokratiska strukturer, folkrörelserna, kulturbärarna och kulturutövarna. Runtom oss ser vi utarmade kulturrörelser som slåss om smulorna från de härskandes bord, som proggrockaren skulle uttryckt det. Här vet jag att mothugget kommer snabbt från kulturelitens vassa pennor. Det finns en stark motvilja inför att öppna Pandoras ask.

Tyvärr räcker inte denna relativt korta text till för att vare sig leda detta i bevis eller ens förklara de många nyanser och komplexa samband som skapar denna maktordning i kulturlivet. Det verkar ibland till och med ha blivit någon slags norm att kulturutövare i allmänhet ska vara ”nöjda” med det som är och ve dem som törs kritisera eller ifrågasätta de rådande strukturerna. Många av dem som trots allt törs ta upp problemen bestraffas strukturellt som kulturparior eller avfärdas som ”arga ungdomar” (ibland helt oavsett ålder) eller ”rebeller” (läs: person som får ge ”Motståndet” ett ansikte i media och porträtteras som ”spännande revolutionär”), vilka de som har privilegiet att ha motorväg till kulturdebattsidan ofta slår ner på med härskartekniker.

Självklart är inte allt nattsvart. Mycket bra görs också. Det finns såklart flera bra och kloka politiker och kompetenta tjänstemän, som ser problemen och försöker skapa förändring, absolut. Men att några bryter mönstret räcker tyvärr inte för att komma åt det stora problemet på samhällsnivå och bara för att en patient räddas stoppas inte farsoten.

För att vara lite konkret kan vi ta ett exempel på hur detta kan gestalta sig i vardagen. Jag tänkte ta kulturfenomenet cosplay. Vad är nu det? Ja, jag kommer inte att förklara det. Googla det, kära läsare. Det viktiga för mig är att jag konstaterar att fenomenet är kultur. Jag är själv inte aktiv cosplayare och jag anser mig ingalunda vara en företrädare för denna kulturföreteelse, men jag är övertygad om att detta är en samtida kulturyttring, något som vi

” Kulturpolitik behöver bli relevant igen, något som engagerar, berör och betyder något. Risken finns annars att antidemokratiska rörelser och missnöjesdemagoger fångar upp förenklade kulturfrågor och använder dem som politiska slagträn för att ragga väljare.

om hundra år kommer att teckna in i kulturhistorien. Idag är det väldigt få kulturpolitiker som skulle kalla det för kultur och inrymma cosplay som en företeelse som har sin självklara plats i kulturområdet och framförallt inom ramarna för det som kulturpolitiken väljer att finansiera.

Idag kategoriseras cosplay precis som många andra yttringar i samtiden som icke-kultur. Vad menar jag med det? Provocerar jag bara?

Ge det en tanke. Vad innebär det att en kulturform klassas som ”nöje”, ”fritid” eller varför inte ”hobby”, kanske som ”ungdomskultur” (vad nu det är?) eller ”subkultur” (vilka i alla fall innehåller ordet ”kultur”)? Intressant nog är det inte bara ”kultur” och definitivt inte självklart kultur utan något annat, eller om man så vill ”icke-kultur”. Det får då följderna att det därmed inte anses relevant eller ens hemmahörande i den kulturpolitiska debatten. Det är ett symptom på vad kulturpolitikens eftersatthet resulterar i, effekten av en kulturpolitik som inte hängt med. Vi reflekterar detta i samhället. Se bara på tidningarnas uppdelning av ”nöje” och ”kultur”. Eller varför är till exempel en av Sveriges

NIKLAS CARLSSON

Bor: I Umeå
Yrke: Kulturentreprenör
Kulturella hjärtefrågor: Subkultur och allas rätt till kultur.
Drömmer om: En förnyad kulturpolitik, förändrad kultursyn i samhället och mer rättvisa fördelningsmodeller.

största kultur- och folkrörelser, hårdrocken, inte tydligt kultur? Jag menar såklart att hårdrock är kultur, bara för att ha det sagt. Kulturpolitikens bubbla släpper däremot inte in särskilt mycket av denna folkrörelse och självklart finns anledningar som inte bara bottnar i ovilja utan också rent krasst i praktiska omöjligheter till följd av rådande kultursyn och strukturer.

Detta är bara två enkla exempel på hur kulturfrågor blivit decimerade till följd av just den rådande kulturpolitikens inbyggda problematik, något som inte gynnar en kulturpolitiskt inkluderande debatt. I dag är kulturpolitiska frågor inte på topplistan, knappt ens ett politikområde som omnämns som viktigt. Kulturpolitik behöver bli relevant igen, något som engagerar, berör och betyder något. Risken finns annars att antidemokratiska rörelser och missnöjesdemagoger fångar upp förenklade kulturfrågor och använder dem som politiska slagträn för att ragga väljare.

Oavsett vad som kommer först, om kulturyttringar leder till samhällsförändringar eller vice versa, så ser vi att kultur är en kraft som kan påverka människor, förändra attityder, väcka tankar och känslor och mana till eftertanke. Konst har förändrat världen, historien och förutsättningarna för många. Tänk efter en kort stund, vad vore ett samhälle utan kulturliv? Fundera sedan kring hur viktigt det är med kultur för ett samhälle. Fundera nu hur det kommer sig att kulturpolitik inte ses som viktigt. Vilka konsekvenser har det?

Hur kan kulturpolitiken bli mer relevant, ta position som en viktig samhällsfråga?

Till att börja med måste vi börja prata om kultur, vad kulturen är – enligt DIG. Istället för att dissekera varje ord jag skrivit och försöka skjuta håll på någon argumentation i den här texten, skriv istället en egen text om vad kultur är för dig, eller varför inte måla det eller visa det i rörelse? I och med det blir du också en medskapare av den kulturpolitik vi kommer att få och du bidrar till att forma begreppet kultur.

Kulturen, enligt mig, behöver förnyelse och nytändning. Vad är och behöver kulturen enligt dig?

NIKLAS CARLSSON

FOTO: BERNT LUNDQVIST

Svinskönt storbandsgung och polkagrisrandiga utstyrselar

Vad vore väl en Valborgsmässa-afton i Umeå utan en konsert med Renhornen? Säkert alldeles, alldeles underbar, men avsevärt mycket fattigare på skrattparoxysmer, svinskönt storbandsgung och polkagrisrandiga utstyrselar!

Årets valborgstema är geografi, och för reseledarskapet svarar i god Renhornen-anda Sidensjöns finest, fryntlighetsfantomen Erik Lindström. En naturbegåvad komikgenerator som lockar fram fniss, asgarv och andra muntert kluckande, gutturala läten från publikhåll vare sig han utför verbala krumbukter eller bara står och twistar småtaffligt i ett hörn under

något av konsertens mer svängiga ögonblick. Dialogen mellan konferencier Lindström och diverse renhorn är som vanligt glimrande. De Arne Hegerfors-aktigt dumgeniala vitsarna haglar, och någonstans i mitten av föreställningen vidtar en rafflande geografirelaterad hänga gubbe-lek, där Lindström går på pumpen fullständigt för att han inte fattar sådana självklarheter som att det efterfrågade ortsnamnet på 4 bokstäver, där de tre första är U-m-e, såklart är Umej. Den indiska byn, ni vet.

Medlemmarna i ständiga gästtrion ”Trion” – Kristina Axelsson, Maria Lindblom och Sabina Söderback –

briljerar såväl kollektivt som individuellt och i stilfull interaktion med andra på scen närvarande begåvningar. Axelsson, alias ”Maskrosen from Slussfors”, inleder starkt genom att ta oss med på en vägdammsyrande färd längs den nordamerikanska kontinentens forna pulsåder i en fullödlig ”Route 66”. Litet senare svassar vi i Lindbloms sällskap iväg till Rio i en parasolldrinksklirrande ”Copacabana”, och mot slutet av konserten låter Söderback den publika gåshuden jobba järnet i en brottarversion av ”Natural woman” som tveklöst skulle ha fått ”Lady Soul”, Aretha Franklin, att nicka bifall.

En bit in i föreställningen gör så dess affischnamn Roger Pontare entré. Denna gång mer loungemässigt skrudad än jag vant mig att se honom, med tonade solbrillor och leopardmönstrad kostym. Den storsköggige storsångaren är här betydligt mer lik excentriske danske resebyråkungen Simon Spies än sin sedvanlige vildman. Pontare sätter sig omgående i publik respekt genom ett prickfritt framfört stilmässigt triumvirat – från Sinatra-aktig crooner-elegans i ”Fly me to the moon” via självfull vokal pondus i en bastuhet storbandsfunktagning på Ray Charles-dängan ”Ridin’ thumb” till oljefat och handklapp i ohämmat

muntra ”Give me hope, Jo’anna”, tidigare odödliggjord av bland andra Eddy Grant och Harry Belafonte. Och som mellanstick en lika brutalt avväpnande som tänkvärd a capella-trudelutt om vandan inför att behöva sjunga allsångspekoral, kroka arm med främlingar och idka annat flåshurtigt tvångsmys. Strålände!

Någonstans i konsertens mitt ges det ärevördiga blåscorpsset ett enastående tillfälle att härja på i ensamt majestät, i en drivig storbandsdänga lika späckad med sammetslent, kattjämmande och kaxigt högstämt blås som fri från distraherande vokala inslag.

Därefter bär det av till Turkiet, med

en fezbeklädd trio trollbindandes en, med turban försedd, lätt förvirrad Erik Lindström i en skönt mysco ”Istanbul (not Constantinople)”, varpå Roger Pontare gör entré för att än en gång salutera Ol’ Blue Eyes med en glammigt spatserkäppssvängande ”New York, New York” som så här i valborgstider effektivt smälter ner vartenda uns av såväl småstadstristess som kvadröjande snöhögar. Han hinner även bjuda på en dos regionalpatriotisk norrlandsrap innan det rockas loss för fulla spjäll i en storbandstryfferad version av ZZ Tops gubbrock-anthem ”Gimme all your loving”. Att Pontare i kusligt stor utsträckning för tankarna till en mer fjällbrynt variant av denna grupps texanska skäggmurvar Billy Gibbons och Dusty Hill gör ju inte saken sämre.

Lite senare tar sig Philip Fowler ton i en blåstompig tributkuplett till kringlornas Mekka – Södertälje – och konferencier Lindström lägger under stort jubel ut texten om platsernas plats, Sidensjö socken med dess 33 märkligt betitlade byar, samt bjussar på en gravt Sidensjörelaterad, självbiografisk barndomsanekdot vars slutpoäng förflyktigas som isarna när det blir vår. Det var visst nåt om ett marsvin. Hysteriskt kul var det i alla fall.

Så närmar vi oss finalen, och Trions maffiga funkversion av ”Life is a highway” blir en utmärkt aptitretare inför konsertens svängologiska höjdpunkt, där nämnda Trio, anförda av Pontare, tokfläskar loss i ett Motown-medley med extremt hög svängighetsgrad. Yes box alright! Därefter går vi ner i vilopulsläge igen medelst en finstämd tolkning av ”Stjärnorna”, Pontares och Marie Bergmans schlagerbidrag från 1994, och avrundar evenemanget med den där andra pontareska slagern, vars namn är så välbekant att det knappt behöver nämnas (ledtråd: Vindar). Med denna valborgsbaluns avklarad är det så fritt fram för vintern att, efter bästa förmåga, rasa ut bland våra fjällar och solen att kyssa liv i skog och sjö!

ANDERS LUNDKVIST

FOTO: MARLENE HOLMGREN

FOTO: MATTIAS ZMEDS

Folkligt och festligt

Redan då jag anlände till Skeppsbron på Umeå Live 2018:s premiärkväll torsdag 29 juni kring klockan 19.45 möttes jag av en stor publik. På scenen stod medlemmar ur HALM och The Boppers och spelade en skön version av The Eagles låt "Take it easy" och min första tanke var "redan?" Men det visade sig vara pausunderhållning. Därpå avgjordes P4 Nästa Västerbottens deltävling, där To Carry Anne, Markus Nyström, Jahr, Monny & The Bankers samt Sara Ajnnak tävlade mot varandra, och där Jahr till slut, med sin härliga och medryckande låt "Magic", stod som vinnare. Efter en stunds paus för scenbyte

presenterade konferencieren Anna Axelsson kring klockan 20.15 countrybandet HALM. Ett band från Sävar som ursprungligen bestod av fyra kvinnor och numera utgörs av tre kvinnor och två män. Jag minns att jag såg dem för några år sedan och att jag redan då tyckte att de var bra, nu känns de däremot mycket mer självsäkra och rutinerade. De sjunger om brustna hjärtan och låten "Reason to try" är riktigt bra och medryckande. Snart kan de nog nå sitt stora genombrott, inte bara i Sverige. Bredvid mig stod under konserten en äldre man som spelade munspel till musiken. Han presenterade sig som Håkan Fahlesson, var 78 år och drömde fortfarande om genombrott som munspelare.

21.15 intog The Boppers scenen inför den glada rockabillysugna publik som då hade växt så mycket att det nu var proppfullt vid Stadskajen. The Boppers och publiken hade ett bra samspel och bandet rev av mängder av hits och rock n' roll-klassiker. Störst jubel väckte låtarna "Jeanie's coming back" och "Who's gonna follow you home". Den sistnämnda gjorde de ursprungligen tillsammans med Jerry Williams som nu sorgligt nog är bortgången. Vila i frid. Sammanfattningsvis kan en summera kvällen som glad och rockig och när jag begav mig hemåt hade amerikanska "raggarbilar" börjat rulla på stadens gator. En lyckad start på Wheelshelgen.

FOTO: MATTIAS ZMEDS

Andra veckan
5 juli var det så dags för sommarens andra Umeå Live. Denna varma och soliga torsdagskväll började med Magda Andersson, singer-songwriter och vispopsångerska som också känns igen från spexiga piratrockbandet Ye Bannished Priveteers. Hon har under eget namn släppt tre skivor. På Umeå Live spelade hon sina egna låtar, vemodig vispop med texter som berör och vars innehåll kretsar kring sorg, känslor och tankar. Låtar jag fastnade för var "Min bror" och "Våren i Paris" och det blev en mysig men lite sorgsen början på Umeå Live-kvällen där det som vanligt var ganska lugnt till en början. När klockan närmade sig 20 klev samiska folkmusiksångerskan Katarina Barruk upp på scenen, uppbackad av tre musiker. Hon bjöd på inlevelsefull och bra jojk till sköna folk-, pop- och rocktongångar. En bra spelning som även bjöd på en del eftertanke; mellan låtarna berättade Katarina Barruk nämligen bland annat om det sorgliga faktum att den traditionella umeåsamiska jojken blivit nästan helt bortglömd och att den helt saknas bland de inspelningar av jojk som finns i Umeå Stadsbiblioteks arkiv. Därefter började det fyllas på med folk på Skeppsbron och klockan 20.30 var det dags för electropop-duon Death Team, bestående av Mayka Edd (som även har arbetat med P3:s Musikguiden) och Dj:n Johen Rafael Tilli. De körde glad och trivsam electropop och Mayka

dansade och peppade publiken. Tyvärr räckte det inte riktigt för att dra igång vare sig mig eller övriga publiken, få verkade känna igen låtarna och konserten lyfte aldrig riktigt. Nåväl, rätt bra var det trots allt. Efter detta var det mellansnack av konferencieren Anna Axelsson och den sedvanliga Frisbee-kasttävlingen där en av de som lyckades fånga en frisbee vann en biljett till Digiloo-konserten i Umeå. Därefter var det så dags för kvällens huvudakt. Klockan 21.15 klev kvällens huvudakt Rolandz upp på scenen och bjöd, iförda överdådiga glitterkostymer, på en riktigt glad och rolig show. Nu hade det även hunnit bli proppfullt på Skeppsbron och det påstås att det aldrig varit så mycket folk på en Umeå Live-kväll tidigare. Mycket möjligt, jag vet inte. Rolandz är tajta som grupp och Robert Gustafsson var, som vanligt, rolig med sina dråpliga kommentarer om sitt alter egos barndom och olika äventyr. Det var som alltid mycket folk till slutet av Umeå Live-kvällarna och glad stämning med spontandans till låtar som "De e kanon!", "Syster Jane" och "Josefine" och bandet avslutade med konfetti och riviga mellolåten "Fuldans". Efter detta ringlade sig autografkön lång och när klockan närmade sig 22.40 cyklade jag hemåt och kunde konstatera att det varit en lyckad kväll.

MATTIAS ZMEDS

"En rullstol sitter inte i huvudet"

Kulturvinkeln intervjuar Maria Olsson – djurvän, körsångare och frågesportsnörd.

Maria bor i Umeå men föddes i Skellefteå 1979 och växte upp där med mamma, pappa, storebror och en högt älskad colliehund, Hulda.

– Hulda var min beskyddare, hon höll sig alltid på morravstånd från mig. Hon var valp till en tik som min mammas vän ägde. Mamma var med och hjälpte till vid förlossningen av Hulda så det fanns ett särskilt band till familjen redan från hennes födsel. Hulda dog 1995 och jag tog det hårdast. Mamma har senare berättat att hon inte var säker på att jag skulle klara av sorgen.

Maria provade att ha egen hund i vuxen ålder men insåg att det inte var möjligt för henne att själv ta hand om ett så krävande djur. Då blev det marsvin i stället.

– Jag har haft några marsvin genom åren, idag har jag två mycket busiga hannar som heter Albert och Tage. Tage är lång och rödhårig och uppkallad efter Tage Danielsson medan Albert fick heta så eftersom en av mina assistenter tyckte att han såg ut som en galen vetenskapsman.

Marsvinen är väldigt unga, mellan knappt ett till ett och ett halvt år, men tidigare har Maria även haft marsvin som nått ålderdom under hennes omsorg. Det märks varför – Maria har god kännedom om de djur hon tar hand om.

– Marsvin är bytesdjur av naturen så de är alltid lite på tårna ... eller tassarna. Det tar ett tag att vinna deras tillit och att vänja dem vid att inte alla ljud är orsak till oro. Djur från djuruppfödare är lättare att ha att göra med, de har generellt sett en tryggare bakgrund. Köper man från djuraffärer kan det hända att de fått åka lastbil hela vägen från till exempel Polen vilket förstås förvärrar deras ängsliga instinkter.

FOTO: NIKDESIGN

En annan viktig aspekt är hur många marsvin man har och av vilken sort de är.

– Man ska ha minst två marsvin men inte fler än två hannar. Med två hannar kan det förvisso bli bråk, men med fler än två hannar så blir det bråk, punkt. Det kan övergå till rena fysiska konflikter med bett och annat otrevligt. Honor kan man däremot ha många fler av. Vill

man undvika parning är det förstås bra att inte blanda honor med hannar. Det finns däremot inte lika mycket anledning att kastrera marsvin som till exempel hundar eller katter eftersom de inte har samma beteende.

Alla assistenter till Maria behöver sätta sig in i grundläggande skötsel av marsvin, men många smittas också

genuint av Marias intresse och har blivit mycket fästa vid marsvinen. Assistans är en nödvändighet för att Marias liv ska gå ihop.

– Assistans är inte helt okomplicerat. Personkemin måste fungera, samtidigt får relationen inte bli för personlig. Till saken hör att personlig assistans är ett genomgångsyрке, en assistent assisterar sällan samma person i mer än ett par år.

Enligt Maria blir den som har assistans också per automatik arbetsledare till sin assistent.

– Det är inte alla som kan hantera att ha den positionen, rent mentalt, och det händer att vissa som har assistenter blir lite väl bossiga. Man får ett ansvar som inte alla människor, med eller utan funktionsnedsättning, skulle klara av.

Tillgången till kultur

Maria har assistans som parerar hennes nedsatta syn och mobilitet men även med det inräknat är kulturarrangemang komplicerade.

– Jag har en slags känslighet för vissa höga ljud som inte hörselskydd råder bot på. Det är inte bara i öronen smärtan kommer, det känns i hela skelettet och hela kroppen när det är för högt av vissa slags ljud. Rock-konsert går helt bort. Jag försökte gå på en del sådana arrangemang när jag var ung, men nu har jag gett upp, litegrann. Däremot kan akustiken påverka mycket. Tar man Folkets Hus som exempel så är Idun förvånansvärt behaglig att besöka även när det är arrangemang som jag tror inte ska funka för mig, men Studion är mer tveksam. Där vågar jag sällan chansa och gå på ett arrangemang.

Ur tillgänglighetsperspektivet är det dock de K-märkta ställen som är värst.

– I mitt hus har ”Pilgatan” blivit lite utav en svordom för det är så typiskt – jag får nys om ett arrangemang som verkar intressant, jag blir sugen ... och så inser jag att det är på Bokcafé Pilgatan. Det är helt omöjligt att ta sig in där. Det är ju förstås inte Bokcaféets fel att deras byggnad är K-märkt.

K-märkning överlag är något som ofta sätter stopp för Maria när det gäller kulturarrangemang.

– Pilgatan är i hög grad K-märkt men jag har hört skräckhistorier om ställen som är värre. Det ska finnas en ännu

” ... jag har mer eller mindre slutat önska bättre möjligheter eftersom otillgänglighet varit ett faktum, jag har lärt mig att finna mig i det.

högre grad av K-märkning där man inte ens tillfälligt får sätta upp till exempel flyttbara ramper, detta på grund av att man vill ”bevara helhetsintrycket”. Men jag har inte råkat ut för den varianten, bara hört om den.

Maria vittnar om att det har blivit bättre på tillgänglighetsfronten jämfört med exempelvis hur det var på 80-talet, främst för att det idag finns bättre kunskaper på området och för att tekniska förutsättningar möjliggjort fler anpassningar.

– Samtidigt är det inget jag håller andan för, jag har mer eller mindre slutat önska bättre möjligheter eftersom otillgänglighet varit ett faktum, jag har lärt mig att finna mig i det. Även om det skulle bli förbättringar skulle jag vara skeptisk till att besöka de slags arrangemang jag tidigare valt bort.

Däremot har Maria sjungit i kör sedan barnsben och är nu med i Septemberkören.

– Jag sjunger andra alt-stämman, längst ner i registret, men jag har övat på att bredda mig åt de högre tonerna. Om jag sjunger upp riktigt ordentligt kan jag nå mer åt mezzosopran-hållet. Mina marsvin har vant sig vid att jag sjunger hemma och purrar nyfiken i stället för att bli rädda när de hör mig.

Det blir dock inte så mycket av att lyssna på musik utanför kören, i stället lyssnar Maria mycket på talböcker eller ljudböcker.

– Det finns en skillnad där och den har med syfte och format att göra. Talböcker är gjorda för personer med lässvårigheter eller personer som rent rörelsemässigt har problem att hantera läsning med en bok. Inläsningen på en talbok ska vara neutral, det är väldigt stränga restriktioner på det, det kan till och med vara så att meningar som ska ställas som frågor inte uttalas med en frågande intonering utan i stället läses in som vanligt med tillägget ”ställs

som en fråga”. Dialektal förställning är generellt sett inte accepterat, det fanns en inläsare som höll på att bli av med jobbet för att han gjorde en sådan en gång. Allt detta för att talboken ska fungera i det närmsta så som text gör för den som läser med synen, nämligen att orden ska få liv först när de är i läsarens huvud.

Ljudbok är den form som kanske fler är bekanta med.

– Där färgar inläsaren texten med sin röst. Denna form är mer som en adaption av det skrivna. Jag värderar inte talbok och ljudbok mot varandra, de är svar på olika behov och ligger inte i strid med varandra.

Podcasts är också något som Maria ofta lyssnar på, då med mer inriktning på fakta som går på djupet. Det kan vara allt möjligt – Maria är vetgirig och stolt frågesportsnörd. Efter att ha sökt en gång tidigare har Maria nu kvalat in till frågesportsprogrammet ”Vem vet mest” tack vare allmänbildningen som hennes nyfikenhet odlat.

– Det har inte riktigt landat, mentalt. För mig behöver saker konkretiseras innan det går att reagera vettigt på dem. Jag utmanade mig själv nyss och sökte till en av huvudrollerna i en kortfilm. ”Över min döda kropp”, sa jag först när min assistent föreslog att jag skulle söka, sen gjorde jag det ändå och fick rollen. Men inte heller nu, efter inspelningen, så kan jag svara på hur det känns. Det är inte riktigt verkligt än.

– Kognitiva svårigheter betyder inte att du är mindre intelligent, dock. Bara för att det tar ett tag för saker att fastna betyder det inte att man inte förstår. Ofta görs antaganden om intelligens baserat på kognitiva funktionsnedsättningar men även mina fysiska funktionsnedsättningar kan leda till sådana antaganden. Ofta pratar personer med min assistent istället för med mig, i kassan på affären till exempel. De tror att man inte kan prata för att man är rullstolsburen, men en rullstol behöver ju inte sitta i huvudet.

Med det sagt är intervjun klar och innan Maria återvänder hem till Albert och Tage ska hon ta sig en fika på Espresso House – och om Marias erfarenheter av tillgänglighet i Umeås matliv kan ni läsa i hennes krönika på sidorna 16-17!

EMELIE KLEIN

Bland bord och ramper

En krönika om tillgängligheten i Umeås matliv

När jag besöker matställen är det vanligt att jag lägger märke till tillgänglighetsaspekter i både lokalen och servicen, inte bara för att jag är perfektionist utan även eftersom det är lite ofrånkomligt för en synned satt rullstolsburen person som inte kan resa sig. Jämfört med när jag växte upp, på åttioalet, har läget ändrats väldigt mycket. Jag bestämde mig för att jämföra gamla och nya erfarenheter för att se hur det ligger till med matställen i Umeå.

Först ut och mest noggrant undersökt var restaurangen Torget. Restaurang och restaurang förresten, de har egentligen bara pizza, glass och fika så kanske är det mer av ett café. Torget bjuder ur tillgänglighetsperspektiv på några positiva överraskningar och det är nog tänkt att det ska vara god tillgänglighet men samtidigt har de klantat till det rejält. Det börjar till synes bra. Ingången är plan, ingen hög tröskel och det finns även en dörröppnare... men i vägen för dörröppnaren har de ställt en sopkorg och bänk. Det innebär att den som är rullstolsburen och som inte kan resa sig och som är ensam inte kommer åt den.

Eftersom jag har assistent med mig när jag är ute tog jag mig ändå in. Det är inte jätterymligt i lokalen, även om det samtidigt inte är supertrångt. Min stol är manuell och liten så det gick bra men om det kommer flera rullstolsburna eller någon som har ett större ekipage kan det ju bli spännande. Det är främst mellan borden som det är trångt och det är svårt att ta sig till borden lite längre in.

Bardisken är relativt hög, jag har sett bättre men jag har också sett värre. Priser anges bara på en meny bakom disken, i stället för de mer pedagogiska prislapparna vid varje rätt som många andra caféer har. Det ställer till det en del för mig som har nedsatt syn eftersom det blir svårt för min assistent att beskriva utbudet för mig, speciellt när man inte vet vad ett bakverk heter. Det finns heller inte information om ingredienser vilket kan ställa till det för allergiker.

Stolarna är stadiga och bra om man ska stötta sig på dem men det innebär också att de är svåra att flytta på för att göra plats vid bordet för en rullstolsburen. Hade jag kommit ensam som rullstolsburen skulle det innebära att jag skulle behöva backa samtidigt som jag flyttar en astung stol, det hade blivit ett projekt av rang.

Värre är dock sittplatserna på uteserveringen: Vissa bord är sådana där parkbänkar där sittplatserna sitter fast i bordet och vissa stolar är fastkedjade. Troligen för att minimera stöldrisken, men de blir ju även svåra att flytta för en icke-tjuv. Tillgången för rullstolsburna utan möjlighet att flytta sig ur stolen är alltså väldigt begränsad på uteserveringen, även om den är rymlig och lättåtkomlig.

Handikapptoa finns, däremot är den inte skyltad som en handikapptoa, vilket är ett minus. Det ska vara en skylt. Toaletten är en betaltoa vilket är lite krångligt om man har halvtaskig handfunktion. Däremot blev jag överraskad, betalterminalen pratar och ger tydliga instruktioner även för den som inte ser. Det är inte alltid det händer. Dörren är dock trög, så den lilla tiden man har på sig att öppna dörren efter att man har betalat räcker inte riktigt till. Jag fick göra ett andra försök så toabesöket kostade i praktiken dubbelt så mycket som det borde. Inte jättebäst, kanske.

Själva rummet för toaletten är rymlig, toaletten har två stabila handtag som är välplacerade i förhållande till toan, vilket inte alltid är en självklarhet. Ibland sitter sådana handtag så pass långt bort att man inte når dem. Det finns två sopkorgar varav en går att ta lös, för mig som har extra produkter att slänga är det bra. Handfatet är lågt och lämpligt, i varje fall för min stol. Spaken där man reglerar vattnet, av och på, är förlängd så att även jag når. Men här har de, igen, tänkt halva vägen. Visst kan jag slå på vattnet men själva vattenstrålen är ju långt in i handfatet så man måste ändå sträcka sig. Belysningen är dock bra, på vissa ställen är det inte ens lönt

att ha en lampa för att belysningen är så dålig men här har de tänkt till.

Hela Torget kan för den delen få plus i kanten för belysningen. Många caféer har mysbelysning som är väldigt dålig för mig som har nedsatt syn men jag har fått hacka i mig att det är ofrånkomligt på caféer. Här är det inte mysbelysning utan tydligt ljus. Fönstren drar in bra allmänljus och starka spotlights ger bra punktbelysning. Det ska de ha cred för!

Personalen tog inget initiativ kring att hjälpa till med de svårigheter som fanns men det kan förstås bero på att jag kom mitt i lunchrusningen. Hjälpsamhet är en faktor som spelar in i mitt val av matställe, jag blir mer vänligt sinnad när det finns en ambition att underlätta från personalens sida. Restaurangen Harriets personal är åt det extrema hållet på den punkten, de är otroligt hjälpsamma utan att behöva tillfrågas och det, i kombination med att deras mat är för bra för att bojkottas, leder till att jag kommer tillbaka även om de inte plockar överdrivet många poäng i tillgänglighet.

För att utveckla: Harriets har en hiskelig ramp som man viker ut över trappan, den är mycket brant och ostadig. Trots att den enligt personalen bara ska vara en ”tillfällig lösning” börjar det bli något år sedan jag först uppmärksammade den och ingen förändring har skett. Bardisken är hög i överkant men de kan ta lös själva kortläsaren så att jag får knappa in koden från min höjd, det underlättar förstås verksamheten jämfört med när kortläsaren sitter fast. Borden som jag kan bruka på Harriets är få till antalet, kanske två, inte på grund av höjdskillnader utan för att det helt enkelt är trångt. Ljuset är däremot bra och uteserveringen är nästan mer tillgänglig än den som är inne. Harriets hjälpsamma personal och den goda maten väger upp för en del tveksamheter för mig, annars är jag stenhård på de här principerna.

Ett annat ställe som har lite för bra ätbart för att jag ska låta bristande

tillgänglighet stå i vägen är Espresso House. Deras dörröppnare var ur funktion i flera år efter att jag påpekade det för dem, självklart hade de fixat den just precis när jag hade laddat för att säga till på skarpen. Belysningen är inte jättebäst och jag har svårt att se hur någon med en större stol skulle kunna ta sig förbi borden. Överlag är det medelmåttigt med tillgängligheten på Espresso House, de är inte de värsta men inte imponerande heller.

Café Rost har jag hört är väldigt trångt och just därför ville jag se om jag ens kunde ta mig in, bara för att jag måste. Kort och koncist: trång lokal, entrén är under all kritik. En stor blomkruka och en stång står i vägen för dörren och det var tack vare att jag har en liten stol samt assistent som jag tog mig in. Nästan direkt därefter vände jag om och gav upp, när jag såg hur liten lokalen var.

Ofta tar jag det säkra före det osäkra och satsar på caféer i gallerior eftersom de är del av en öppen yta och därmed lätta att ta sig in i. Tonka i MVG är en av dessa som jag besökt. Lokalen är stor och relativt tjugsig om man sitter på rätt ställen, det finns takfönster och andra bra ljuskällor men sämre belysning på vissa platser. Ett fåtal bord är oåtkomliga på grund av att de sitter på en upphöjd plattform, men de flesta borden är tillgängliga och det är överlag rymligt vilket gör att det sällan blir ett problem. Stolarna har jag inget att anmärka på, de är flyttbara. Däremot är bänken ganska hög och för att ta det ”vanliga” kaffet behöver man sträcka sig ända upp till toppen på termosen. En ensam rullstolsburen som inte kan resa sig kommer inte åt att ta kaffe därifrån utan att behöva be personal om hjälp.

Sedan finns det ställen där belägenheten i sig blir ett problem. Café Station ligger i slutet på en brant backe. Som rullstolsburen får man be om motordriven skjuts därifrån, annars dräper man sin assistent med den sluttningen. Dålig arbetsmiljö för assistenten, helt enkelt. Det var ett tag sedan jag besökte Station men personalen var väldigt hjälpsamma och det var bra bord. Det kan dock vara svårt att ta sig in i alla delar av lokalen och ljudet blir snabbt stökigt och skramligt. För mig som synned satt blir det svårt att orientera mig.

En helt annan nivå av problematik uppkommer när man inte är en, utan

flera, rullstolsburna personer som vill ut. Ett annat exempel än restauranger är biografer, även när det finns tillräckligt många platser för ett rullstolsburet sällskap får man inte sitta tillsammans utan platserna är utspridda. Säkerligen av brandriskskäl, men man tappar ändå en del av upplevelsen. En gång skulle jag och ett sällskap med många rullstolsburna till en restaurang där vi visste att bara några bord fungerade för oss eftersom vissa var upphöjda på en plåtå. Därför frågade vi i förväg om vi kunde få boka ett av de bord som vi visste fungerade. Många av de ställen som har som policy att man inte kan boka i förväg brukar ändå göra ett undantag och bjuda till när det finns särskilda skäl som vårt, men här var det ett absolut nej. Vi gick ändå och chansade på att det skulle finnas ett okej bord för oss och under kvällens gång fick vi höra av personalen att vi satt i vägen. Mycket otrevlig upplevelse, det är sällan man blir regelrätt ohövtligt bemött som funktionsned satt, men det var ju ett tag sedan och de fick ganska mycket skit för det på Facebook så det ser säkert annorlunda ut idag.

”Jag och kartongerna”

Överlag ser det annorlunda ut idag med tillgänglighet. Förut var det vanligt att tillgänglighet på en restaurang innebar att köksingången kunde användas. Helt borta är det inte med ”specialingång” men utan att ha statistiska underlag gissar jag från erfarenhet på att det blir mer och mer vanligt att man får gå in genom samma entré som andra kunder, eller åtminstone en entré som andra kunder hade kunnat hänvisas till. Ibland behöver man fortfarande tillkalla personal som får öppna specialingången och då känner man sig inte alls välkommen. Det är inte vanligt längre men det förekommer att man får åka varuhiss för att ta sig in. Då tänker jag att det är ”jag och kartongerna”, och surnar till. Vissa kan nöja sig med att de tar sig in på stället utan att haka upp sig så mycket på hur men för min del ska det vara riktigt bra käk och fika för att det ska vara värt nesligheten.

Idag är det dock vanligt att man, precis som Torget, tänker halva vägen. Man har till exempel dörröppnare men sådana är ju inte särskilt estetiska av sig så då får man för sig att ställa en

blomkruka eller annat i vägen, vilket helt plötsligt gör den tillgängliga dörröppnaren väldigt otillgänglig. Visserligen kan det vara något man gör för att hindra folk som inte behöver det från att ”tjuvtrycka” men det finns bättre lösningar för det, vissa dörröppnare måste man trycka in i cirka tre sekunder och då blir det inte värt det längre för den som inte faktiskt behöver dörröppnaren.

Den goda viljan

Problem har vi många av, men någonstans kommer man förstås till frågan: Var ligger ansvaret för den fysiska tillgängligheten?

Det är ingen lätt fråga. Med största sannolikhet ligger det inte på serveringspersonalen – de äger ju inte restaurangen. Kanske inte heller restaurangägaren – de äger inte nödvändigtvis fastigheten. Inte ens fastighetsägaren är alltid ansvarig – vissa byggnader är K-märkta och får inte modifieras ens om de berörda näringsidkarna vill det. Ganska nyss kom en lag som säger att man som restaurang ska få hjälp med ”enkelt avhjälpna hinder” men det är inte mycket som omfattas av den benämningen. Dörröppnare klassas inte som enkelt avhjälpn hinder, det är snarare sådant som tröskelramper som avses.

När allting kommer kring är det nog ändå viljan som är viktigast. Jag kan ha överseende med mycket om personalen på plats är hjälpsam och jag ska inte sticka under stol med att det finns mycket ”goodwill” på ställen där tillgängligheten annars lämnar en del i övrigt att önska. Det finns olika grader av hjälpsamhet, det finns de som vid förfrågan hjälper till och så finns det de som erbjuder hjälpen innan man behöver fråga. Det sista är det bästa och det är också intressant nog särskilt vanligt när lokalen i sig inte är särskilt tillgänglig. Harriets är som sagt åt det extrema hållet här, de vet att det inte är jättebäst och vill också att det åtgärdas och de uppskattar att jag kommer. Då känner jag mig som en vördad gäst och inte som ett problem som rullar in i stol. Café Station har också varit mycket behjälpliga och erbjudit mig att bära fikat till bordet trots att jag har med en assistent. Bara att de ställer frågan är mycket värt. Det handlar inte bara om fysisk tillgänglighet utan även om inkluderande.

MARIA OLSSON

Familjen Malmfeldt

En släktsaga från landets hjässa

Del 3

FOTO: ANDERS LUNDKVIST

Sista delen i
Malmfeldtssagan

Missade ni de första delarna i berättelsen om Familjen Malmfeldt går de att hitta i Kulturvinkeln nummer 2 och 3 2018 som ni kan ladda ner på vår hemsida: www.kulturvinkeln.se

I slutet av förra delen av sagan om gruvortsfamiljen Malmfeldt berättades om den stora gruvstrejken 1969-70 och dess konsekvenser, och om den man som decennierna efter strejken kanske mer än någon annan kommit att förkroppsliga Kiruna, politikern och gruvarbetaren Lars Törnman.

2003, under Törnmans tid som kommunalråd, inträffade det som, än mer än gruvstrejken, fick Kiruna, mönstergossen i familjen Malmfeldt, att tappa fattningen. Då meddelade Bolaget att sprickor uppstått i bergen ovanför de hålrum där malmen tagits ut, att sprickbildningen hela tiden fortsatte och att sprickorna snart skulle närma sig samhället. Först kunde folk inte riktigt ta in vad som faktiskt höll på att hända. Det här var ju Kiruna, för bövelen, vad kunde egentligen gå fel? Så påpekade någon att sprickorna måste tas på allvar eftersom den nya vägsträckningen för 50 miljoner gjort att vägen hamnat för nära gruvan och att detta i längden skulle bli farligt. En rejäl planeringsmiss. Vems fel var nu detta?

– Det är ert fel, sa kommunen och pekade på Bolaget. Ni varnade inte i tid!
– Vi har visst varnat men ni lyssnade inte. Det här är ert fel, fräste Bolaget tillbaka.

Så höll de på ett tag. Men snart fick de annat att tänka på, och då framstod dessa 50 miljoner som en spottloska i havet. För nu förstod de vidden av det hela. Om gruvbrytningen fortsatte i samma takt som tidigare skulle järnvägen hotas inom mindre än 10 år, och Arthur von Schmalensees omtalade stadshus inom 20 år. Och om 30 år den vackra djupröda kyrkan. Och alla som bodde på dessa platser... Vart skulle de flytta, vad skulle det kosta, vem skulle betala, och hur skulle det påverka bostadspriserna?!

En unik och spännande flytt

De styrande i Kiruna kokade ingen groda. De valde istället att förhålla sig till det ofrånkomliga på ett sätt som stod i bjärt kontrast till Malmbergets tysta och långsamma borttynande. Först fick alla medborgare ett stycke samhällsinformation i sina brevlådor, ungefär som när det meddelas att

förberedelser för stambyte ska äga rum i fastigheten vecka 43. Men det här var litet större än så. Här stod, i hurtfrisk ton: ”Vi ska flytta en stad!”. Och snart visste hela världen om att Kiruna skulle flyttas. Plötsligt fick denna infrastrukturella mardröm något snudd på glamouröst över sig. Det talades om en ”unik och spännande stadsflytt”, om pirr i magen och en chans att skapa något nytt, om hur arkitektbyråer och stadsplanerare från hela världen skulle stå i kö för att få bygga det nya Kiruna, framtidsstaden, ett malmfältens Brasilia.

I dag, snart 15 år efter det ödesdigra beskedet, framstår Kiruna för utomstående betraktare ännu som smärtsamt vackert och levande, fastän hus rivs och flyttas allteftersom och ett nytt centrum med ett nytt stadshus har börjat byggas österut, åt Tuollavaara till. Som en hemligt dödssjuk person som för sin överlevnad måste genomgå en komplicerad operation, men som ännu ser oförskämt pigg och stilig ut. Malmberget däremot, är nu bortom all räddning. Den svenska skattekraft som brukar ombesörja att husfasader, att

även i sämre bemedlade områden, åtminstone delvis hålls i skick har inget att bidra med här. Här får allt förfalla okontrollerat eftersom hela rasket ändå ska bort. Ett slutdatum är nu satt till 2032. Då ska så gott som hela Malmberget, förutom villakvarteren i Malmsta på behörigt avstånd från centrum, vara borta – ha blivit ett gruvområde. Jag läser om oron, sorgen och bitterheten, såväl i vackra Kiruna som i förfallna Malmberget. Malmbergarnas frustration över att inte få klara besked från Bolaget, känslan av att leva i en gradvis utarmad ort som blivit en ”öppen anstalt” där stängslena mot rasriskområdena flyttar sig allt närmare bebyggelsen. I Gällivare ska bostäder byggas för fullt, men går det tillräckligt snabbt? Och vad händer om folk flyttar i denna turbulenta tid, kan man då verkligen räkna med att de ska vilja komma tillbaka när allt är klart?

Jag läser även om de kluvna känslorna i Kiruna, bortom den officiellt proklamerade, osentimentala optimismen och det påstådda pirret i magen. Den kluvenhet Ann-Helén Laestadius sätter ord på i romanen ”Tio över ett”, där hon skildrar sina rivningshotade barndomskvarter i det så kallade Bolagsområdet, och pendlingen mellan maktlöshet och förståelse. Att rivningen är nödvändig och att man därför inte har rätt att vara riktigt arg. Fast man är arg. För malmen måste brytas för att samhället ska överleva, och samhället måste rivas för att malmen ska kunna brytas.

Lillkusinen Svappavaara

Mitt emellan Malmberget och Kiruna finns en annan släkting till syskonen Malmfeldt, lillkusinen Svappavaara, den lilla gruvbyn där man hittat skatter redan för många hundra år sedan. Under rekordåren på 60-talet, när det blev dags att gräva djupare i malm-skattkistorna, öppnades en ny gruva i Svappavaara. Därmed öppnades också en ny möjlighet att skapa ett mönstersamhälle. Uppdraget att bygga fina hus till arbetarna tillföll en ryktbart visionär arkitekt, som i Luleå byggt världens första shoppingcenter och även försett Kiruna centrum med några synnerligen sjangdobra kåkar. Ralph Erskine, så hette arkitekten, byggde ett hus långt som en orm, som

”I dag, snart 15 år efter det ödesdigra beskedet, framstår Kiruna för utomstående betraktare ännu som smärtsamt vackert och levande, fastän hus rivs och flyttas allteftersom.

en skyskrapa som lagt sig ner, med en stabil fasad som skulle hålla stånd mot nordanvinden. 200 meter långt blev huset, och det döptes till Ormen Långe. Men det gick inte som man tänkt sig för lillkusin Svappavaara. Något vidare mönstersamhälle blev det inte. Kanske var tiden för att bygga sådana redan förbi. Och Erskines visionära bostadsprojekt, som var tänkt att sätta standarden för modernt bostadsbyggande i arktiskt klimat, förvanskades och urvattnades. Det som skulle bli ”en väderskyddad, solbelyst samlingsplats för gruvarbetare och verksledning”, full av färger och växter, blev mest rå betong. Detta, liksom åtskillnaden mellan arbetarnas och verksledningens bostäder, försvårade kommunikationen dem emellan och brukar ses som en av orsakerna till den berömda gruvstrejken. För det var ju där, i dagbrottet Leveäniemi i Svappavaara, som den gigantiska strejken tog sin början som en 35-mans spontan sittstrejk bland borrhare, laddare och truckförare 9 december 1969. På 80-talet, efter två decennier, stängdes skattkistan. Gruvan lades ner ”på grund av olönsamhet”, och folk flyttade tills befolkningen minskat från mer än 1000 personer till knappt 400, och snart var mer än halva husormen tom och kall som ett lik. Huset klövs på mitten, den kallställda delen jämnades med marken och resten fick nu istället i folkmun heta Ormen Korte. Ytterligare ett helt bostadsområde med sju stora bruna och gula huslängor och det lätt äldreboendeklingande namnet Solbacken stod också öde, enbart av intresse för moderna ruinturister, de vi plägar kalla ”urban explorers”.

En kvinna från bygden, bosatt i Huvudstaden, ville sträcka ut en hjälpande hand till sin gamla hemby.

Hon köpte Solbacken för en symbolisk hundralapp och ville rusta upp husen för att folk på nytt skulle bo där, men allt var förgäves och kvinnan blev utblottad på kuppen. Inte ens för några år sedan, då glädjebeskedet kom att en gruva skulle öppna på nytt, ville någon bry sig om de övergivna husen med sina flagnade fasader och sina, med masonitskivor förtäckta, fönster. Inte om den förkrympta husormen heller, för den delen. Gruvan gick bra, området blev ett stort, hetsigt dunkande hjärta, men Svappavaaras befolkning ökade inte. Gruvarbetarna hyrdes in på entreprenad och bodde i baracker när de var där, för att sedan åka hem till de orter där de hade sina liv och betalade sina skatter. Bolaget och Kommunen bedyrade att bostadssituationen skulle lösas, men än är den inte löst. Kanske är det i grunden så att inget bolag på allvar längre orkar försöka skapa ett riktigt samhälle i skattkistors närhet, ett samhälle med symfoniorkester, idrottslag och spektakulära arkitektoniska satsningar, en plats att bo på och känna stolthet över.

Och så är det nästan överallt i den råvarutäta norrländska glesbygden. Inte bara i Svappavaara. I den glesbygd där det som en gång var orter med industrier nu blivit industrier med tillhörande spillror av orter. Och det är gisslet och dubbelheten med förbättrade kommunikationer, att kan du lättare ta dig till en plats kan du också lättare lämna den. Och behöver du inte bosätta dig på en plats för att kunna jobba där, så är det heller inte självklart att du gör det.

Hopp och förtvivlan

2015 får jag så, i samband med ett jobb, äntligen en chans att verkligen se de gruvorter som denna saga handlar om. Jag åker gata upp och gata ner i Kiruna, som utomstående hänförs jag av vyerna och känner hur det stramar i hjärtat vid åsynen av alla vackra stadsvyer som inte kan följa med i flytten. Jag ser även Malmbergets förfall, åker längs min mammas barndomsgata, den nergångna gatstumpen Österlånggatan, ringer till henne och berättar, fotar för att hon ska få se. Jag äter lunch i restaurangen i Focushusets markplan och känner mig som om jag hamnat i en film av Roy Andersson, tuggar i mig

plommonspäckad fläskkarré med kokt potatis och sås medan jag betraktar restaurangens Roy Anderssonskt blek-gröna väggar och vita lampkupor och insuper den likaledes filmiska, endast av svagt vattenledningssorl brutna, tystnaden. Jag är ensam i lokalen förutom en kraftig yngling som äter sin mat med nollställt ansiktsuttryck, och en mager, mustaschprydd servitör, vars närvaro anas i det näraliggande köket. Två gestalter som båda skulle ha plat-sat utmärkt i Roys nästa mästerverk. När jag återvänder till Malmberget två och ett halvt år senare är restaurangen nedlagd, liksom så gott som allt i hela centrumkvarteret.

Men besöket i Malmberget och Gällivare 2015 rymde också ett möte som fick det att glimta till av ren och skär optimism. Mötet med italienska musikerparet Luigi Bozzolan och Alessandra Bossa, som 2015 flyttade från Rom till Malmberget, bosatte sig i Focushuset och nu jobbar på Kulturskolan i Gällivare. De stortrivs och deras kärlek till bygden, entusiasm och handlingskraft är imponerande och har redan börjat sätta tydliga spår i samhället i form av olika musikprojekt och kulturutbyten med Italien. Håll hårt i dem, tänker jag. Få dem att stanna. Det är just sådana som Luigi och Alessandra som behöver komma dit, stanna kvar och verka. För att de vet att kulturen är målet.

Och vid mitt besök i Malmberget hösten 2017 ser jag ett genrep av föreställningen ”Minnet går vart som helst”, en fascinerande betraktelse över

Malmbergets historia och öde, med text av författaren David Värynen, bördig från och bosatt i Hakkas, söder om Gällivare, till musik som framförs av Luigi, Alessandra och tre andra musiker, och med bilder och filmer från hela Malmbergets historia.

Under besöket hösten 2017 ser jag också, vid en rondell på vägen mellan Malmberget och Gällivare, en märklig vägskylt. ”Flytt av kulturbyggnader pågår”. Det visar sig att mellan 2016 och 2019 ska ett 30-tal kulturhistoriskt betydelsefulla bostadshus, byggda från mitten av 1890-talet till slutet av 1950-talet, flyttas från Malmberget. Vart ska de?

Jo, nu ska ni få höra. I sagan om familjen Malmfeldt finns ett fjärde syskon som jag hittills inte nämnt, det osynliga och tysta. Dottern i familjen, lillasyster Koskullskulle, som det just aldrig pratats om, som i denna människans värld aldrig riktigt räknats, men som funnits där hela tiden i sina bröders närhet, i en liten sänka omgiven av berg och skog. Det är till henne Malmbergets kulturbyggnader nu flyttas. Inte för att bli ett friluftsmuseum fyllt av relikter från det förflutna, utan för att tillsammans med nybyggda hus forma ett helt nytt bostadsområde, där barn ska växa upp och som människor ska kalla sitt hem. Ett område med ett namn som för läsaren av denna text klingar välbekant – Solbacken. Där lever det försvinnande Malmberget vidare, som donerade organ i en ny kropp. Det känns hoppfullt.

Och Malmberget, den döende,

”På Bolagets webbsida om den stundande förändringen i Kiruna och Malmberget andas tonen förståelse och det talas varsamt om gruvstadsparker och mjuka övergångar.

borttynande som en gång var så glänsande, ska inte gå i jorden glömd och obemärkt. Sedan några år tillbaka jobbas det frenetiskt med projektet ”Dokumentera Malmberget”, där en väldig minnesbank byggs upp kring det gradvis försvinnande samhället, i form av bilder som Lea Wikströms många fotografier – berättelser, filmer och en gigantisk modell som visar samhället genom olika tidsperioder. De hus som ska rivas eller monteras ner dokumenteras grundligt, man fotograferar och tar golv- och tapetprover. Tanken är att Malmberget i framtiden ska kunna återskapas virtuellt in i minsta detalj, i en spelmodulsliknande miljö där man ska kunna vandra längs de försvunna gatorna. Av stort intresse är delprojektet ”Kvinnoliv i Malmberget”, där kvinnornas röster äntligen får höras i berättelsen om detta samhälle. På Bolagets webbsida om den stundande förändringen i Kiruna och Malmberget andas tonen förståelse och det talas varsamt om gruvstadsparker och mjuka övergångar. Vid sidan om pratet om Kirunas ”spännande och pirriga” stadsflytt tar man sig an Malmbergets utplåning i eufemistiskt klingande termer som samhällsomvandling, medan kvarter efter kvarter samhällsomvandlas bort och oron gnager kring hur det hela egentligen kommer att hanteras, bortom de fina orden.

Återbesök våren 2018

Våren 2018 besöker jag än en gång gruvorterna. Även i Kiruna pågår dokumentationsprojekt och flytt av

kulturbyggnader för fullt. Jag åker till Luossavaarabergets fot och ser den nyligen flyttade Hjalmar Lund-bohm-gården som tillsammans med några av de bläckhornslänkande arbetarbostäderna från det forna Bolagsområdet står instängslad bland grushögar och knotiga fjällbjörkar. Jag föreställer mig hur den pipskäggede patriarkens spöke oroligt irrat runt där inne under flytten och funderat över vad som egentligen försiggår, och nu förundrat blickar ut genom fönstren från sin nya, tryggare vistelseort.

I närheten av Malmbergets, nu om möjligt än mer förfallna, centrum med dess grådaskiga och smutsbruna fasader möter jag vid besöket i maj 2018 en gammal krokig man med rullator. Han pekar entusiastiskt mot en väggmålning som i sin fantasieggande street art-prakt kraftigt avviker från den dystra omgivningen.

– Titta vad fint de gjort, ungdomarna! utbrister mannen. Jag håller med. Målningen, ”Underwater” av Elton Kore, Maria Winbjörk och Emilia Norman, är ett av flera fantasifulla verk som skapats inom ramarna för det ambulerande konstprojektet ”Tommarum” som 2011 gjorde ett nedslag i det Malmberget som gradvis töms på folk och byggnader. Jag blir glad över detta bevis på att kulturen – den som är målet, ni vet – även i detta dystra skede förmår bita ifrån, kommentera, ge drömmar gestalt och stänka färg på det grådaskiga. En bit därifrån, halvt dold i den vildvuxna terrängen, dystert plirande bakom stängsel som försetts med den i sammanhanget aningen komiska texten ”Fridlyst område” står den där, väntandes på dödens grävskepor: Malmbergets en gång så vackra disponentvilla, ett gigantiskt, fallfärdigt ruckel, ett kråkslott för nedgången för att kunna följa med i flytten.

Och vid besöket i Kiruna tar jag mig äntligen tid för ett längre besök i den kanske mest kända av de övriga byggnader som inte får följa med i flytten. Arthur von Schmalensees, i denna text flera gånger omtalade, stadshus. Kargt, stumt och hårt på utsidan men ljust, luftigt och tempelliknande invändigt. Jag kommer i grevens tid, bara någon vecka senare ska huset stängas för allmänheten och tömmas inför den stundande rivningen.

När jag står och beundrar byggnadens vackra innandöme hamnar jag i sam-språk med kommunantikvariern Rasmus Norling, som talar om kirunabornas kärlek till och vördnad för huset, ovanlig när det kommer till en offentlig byggnad, och om förhoppningen att i det nya stadshuset kunna återskapa litet av det forna husets glans. Norling gör mig uppmärksam på den minutiösa omsorgen om detaljer i det gamla stads-huset, från valet av träslag i räckena, kvistfri Oregon pine, till väggteglets intrikata mönster och dörrhandtagen i masurbjörk snidade av den samiske konstnären Esaia Poggats.

Under en färd genom centrala Kiruna senare samma försommardag kastar jag en blick genom bilfönstret och då ser jag dem plötsligt. De änd-lösa raderna av döda fönsterrutor i de stora bruna, blå, gröna och röda 60-talslängorna på Gruvfogdegatan på Bolagsområdet, helt tomma sedan i vintras. Diskreta men omiskännliga tecken på att även denna stad börjat packa ihop för flytten. I början av juli, en dryg månad efter mitt besök, läser jag i tidningen att längorna på Gruvfogdegatan och de äldre gula, grå och gröna arbetarbostäderna av trä längre ner på området börjat rivas.

Reality check

Gång på gång under mitt besök i gruvorternas nutid spränger den myllrande ogreppbara verkligheten sagans skal. För Gällivare är ingen försagd son, Koskullskulle ingen försmädd dotter, och självklart upphörde inte all vilja att

skapa musik och annan kultur med det insomnade Musiksällskapet. Jag inser återigen hur svårt, för att inte säga omöjligt, det är att beskriva en plats, hur lätt varje påstående blir en förenkling och en stereotyp, cementerandet av en bild. Fast jag skrivit så många sidor om gruvorterna återstår oändligt mycket att berätta. Vissa personer skulle nog säga att jag bara snuddat vid ytan, givit en på tok för snäv bild eller att jag saknar många perspektiv.

I Kiruna besöker jag Pamojafestivalen, den antirasistiska gratisfestivalen i vars hoppingivande universum, bland välsmakande mat från olika länder, häftig poesi, mullrande rock, smattrande västafrikanska trummor, cool hiphop och inspirerande föreläsningar, jag uppfylls av en varm känsla; överallt känns folk öppna och lätta att få kontakt med.

Någon dag senare läser jag om hatstormen som nyligen fick en invandrarfamilj i Gällivare att lämna orten och inser att denna vänlighet, alla goda krafter till trots, kan vara starkt villkorad. Jag påminns om lager på lager av maktförhållanden, manligt mot kvinnligt, svenskt mot invandrat, syd mot nord, svenskt mot samiskt, stad mot land. Jag lyssnar på Po Tidholms ljudreportage ”Järnburen” där han med obönhörlig konsekvens benar upp de problem som råvarusamhällena ställs inför. Han ger röst åt oron och ilskan kring hur mycket av Kirunas ”samhällsomvandling” som bokstavligen och bildligen står på lösan grund, berättar om hur LKAB,

Bolaget, gång på gång svävar på målet och levererar rena lögner, men påpekar samtidigt att vreden även bör riktas mot kommunens bristfälliga sätt att hantera detta fulspel från bolagets sida. Och när journalisten Arne Müller, i reportaget, talar om vikten av att överflyttningen från Kirunas gamla till nya centrum måste ske illa kvickt för att inte allt ska haverera i ett infrastrukturellt kaos känns stadsomvandlingen mer som en riskfylld hjärttransplantation än som ”nya möjligheter”och lustfyllt ”pirr i magen”.

I en krönika av tidigare nämnda David Väyrynen funderar han kring vad som händer när vi gradvis förlorar känslan för det platsspecifika, när centralorterna sätter tonen och mindre platser främst definieras i förhållande till dem snarare än att tillskrivas ett värde i sig.

I denna saga har centralorterna, dessa urbana eller semi-urbana utposter i en väldig landyta, motsvarande nästan fyra gånger Skånes, fått sätta tonen så till den grad att de gjorts till egna individer.

I juni 2018, under slutarbetet med denna berättelse, nås jag av beskedet att den i texten så ymnigt omskrivne tonsättaren Bo Nilsson avlidit, 81 år gammal. Min mammas barndomsvän och det mest beryktade av de så kallade ”genierna från Malmberget”. Som, trots att han mer än en gång lät sarkasmerna drypa i omdömena om uppväxtorten, flera gånger erkände den under glansdagarna musikaliskt sjudande gruvortens betydelse för hans mänskliga och musikaliska fostran. Vila i frid, Bo. Ditt verk, mångfacetterat och nervigt briljant, kommer att stå sig.

Så färdas jag från Kiruna. Bland

väldiga högar av jord och sten, en bit från gruvtornen som minner om den sedan flera decennier nerlagda Tuollavaaragruvan, ser jag den metallglänsande symbolen för stadens framtid. Det nya stadshuset, Kristallen. Som ett rymdskepp, en silverark som landat i ett öde grustag. Det gamla stadshusklocktornet, Bror Marklunds smäckra järnkonstruktion från 1963, står redan på plats vid dess sida.

Jag fortsätter till Jukkasjärvi, ser byns, vid sidan av kyrkan, huvudsakliga sevärdhet: Ishotellet. Eller rättare sagt, den plats där detta världsberömda Kung Bore-palats varje vinter i snart 30 år fenixartat uppstått för att sedan smälta ner igen till sommaren. Jag drar mig till minnes ett besök i dess frostiga drömsalar, en kall februaridag för snart 15 år sedan. När jag står vid den mur av gigantiska isblock ur vilka snart ett nytt hotell ska skulpteras kommer sago-stämningen över mig igen. Jag trycker örat mot den massiva ismuren och hör vattnet porla där inne. Jag tänker på platserna i denna saga, barnen i familjen Malmfeldt, hur fint det varit om också dessa enkelt kunnat smälta ner och återuppstå på andra platser i all sin drömlika prakt. Fast det är bara en dröm och en saga vars skal gång på gång sprängs av den långt mer komplicerade verkligheten. En del av mig inser att det bästa och ärligaste vore att gå på Po Tidholms och andras hälsosamt pessimistiska linje, kallt konstatera sakernas tillstånd och att det finns all anledning till oro. En annan del känner sig som Hollywood-producenten som trängt sig in i klipprummet och högljutt gafflar om att publiken kräver ett lyckligare slut. Hur skulle då berättelsen om familjen Malmfeldt sluta,

om producenten fick sin vilja igenom? Kanske med att jag riktar blicken från Jukkasjärvi tio mil söderut.

En arktisk småstad i världsklass

Där, nere i dalen söder om det försvinnande Malmberget, står den gamla, förvuxna kyrkbyn Gällivare kvar. Det av sagans syskon som vann till slut. På informationstavlorna utanför kommunhuset kan vi läsa om det Nya Gällivare som nu ska byggas, ”en arktisk småstad i världsklass”. Jovisst, skratta ni. Propparna går ju i floskeldetektorn. Världsklass? Hur mäter man sådant? Men vem orkar i längden skratta åt att något som så länge stått stilla nu äntligen rör på sig? Även om de stora världsklassorden inte riktigt passar i dess av försagdhet präglade mun så kan man ana att Gällivare, sagans försynte äldste broder, ler försiktigt och fortsätter att stilla le även efter att han av blygsel slagit ner blicken. En arktisk småstad i världsklass. Så blev då kyrkbyn en stad tillslut, om så bara i en formulering på en informationstavla. Långt efter att stadsbegreppet mist sin juridiska betydelse kan Gällivare utifrån den urbana normen ta ett tuffjät framåt, äntligen förlänas denna hederstitel, nu när det ska förtätas och hela baletten.

Jag läser på om den arktiska världsklass-småstaden i vardande och ser den kanadensiske arkitekten Michael Green förevisa en datoranimation över sin framtida skapelse, Gällivares gigantiska centrumbyggnad, multiaktivitetshuset som innanför sina väldiga glasfasader ska rymma både kultur och sport och medborgerliga möten. Och jag flinar lite och ryser lite åt de storvulna planerna, men sedan tänker

jag att det är bra att det satsas på allvar. Jag studerar planritningar över Kirunas framtida centrum, och även om ordet förtätning skaver i örongångarna som den floskel det är blir jag ändå lite upprymd. Inte minst över att kultur-sekreteraren Elin Andersson, denna konstens och kulturens länge obesjungna hjältninna, som nämndes mer ingående i förra delen av denna saga, får en egen gata i detta nya centrum. I staden där gator så länge mest döptes efter gruvpatriarker och andra manliga storfräsare från Anno Dazumal. Kanske blir det bra. Jag vet inte. Mitt tvivel är stort. Men det här är en saga, och jag vill tänka att även denna saga har ett lyckligt slut.

Så fast jag inte vet vad framtiden ska utvisa, och fast jag ryser en smula inför ordet ”mönstersamhälle” och sörjer de platser som oåterkalleligen försvinner, funderar ändå en del av mig på vad det ska kunna bli av dessa nya samhällen, de arktiska småstäderna i världsklass, inte formade av bolagspatriarkers visioner utan marinerade i demokrati och medborgarförslag. Även om mina inre olyckskorpar kan kraxa att det nog inte blir någon skillnad vill jag tänka att det blir det visst. Vadandes bland alla klyschor om det rekreationstäta och klimatsmarta framtidssamhället vill jag tänka att det här ändå ska bli

Vadandes bland alla klyschor om det rekreationstäta och klimatsmarta framtidssamhället vill jag tänka att det här ändå ska bli platser där de gamla spökene får vila.

platser där de gamla spökene får vila och där de som tvingades vara helt eller halvt dolda på ett självklart sätt ska kunna träda fram.

Att dessa platser på landets hjässa ska vara platser man ska flytta till, inte från, platser att bosätta sig på, inte bara stanna vid en stund för att ta ett karriärkliv eller besöka med jämna mellanrum för att jobba med den viktiga exportvarans brytande. Platser där flera röster ska höras, inte bara gruvpatriarkers och så kallade manliga geniens. Där kvinnors liv ska finnas med i berättelsen redan när den skrivs, inte bara i doktorsavhandlingar och dokumentationsprojekt långt senare. Där starka samiska röster ska höras, som syskonen Märak, Sofia Jannok eller Anders Sunna. Där röster höjs kring vad som sker i gruvnäringens

spår, den gruvnäring som ju även är förutsättningen för dessa platserns existens. Där röster höjs för den genom århundradena så skamlöst koloniserade landsände där denna saga utspelas, det stora råvarulagret vars rikedomar på ett bakvänt sätt göder även dem som i detta nu fnysande avfärdar landsänden som svag och hjälpbehövande glesbygd.

Och när allt är klart, när den arktiska världsklass-småstaden byggts och Kiruna flyttat sig österut, vill jag gå upp på Dundrets topp och Luossavaarabergets topp och skrika. Skrika att Kulturen är målet, att det alltid varit och alltid ska vara målet, inte bara smörjmedlet för tillväxt eller ett redskap för att hålla arbetarna i schack. Målet! Det vill jag skrika. För jag vill tänka att det är människan och hennes dröm om gemenskap som gör en plats speciell, inte husen och gatorna i sig. Därför avslutar jag sannsagan om familjen Malmfeldt med att citera slutradererna i en av den svenska 1900-talspoesins mästerverk, ”Sundbybergsprologen” av Ragnar Thoursie:

”En öppen stad,
ej en befästad, bygger vi gemensamt
Dess ljus slår upp mot rymdens
ensamhet”

ANDERS LUNDKVIST

Pamoja - möjligheternas festival

FOTO: ANNELI MATTI

Utför Kiruna Folkets Hus ljuder musik från stora högtalare och några människor är sysselsatta med att tillsammans med konstnären Jesper Lindberg förfärdiga en graffitivägg. Inne i husets till vardags aningen charmlösa foajé pågår ett myller av olika aktiviteter och atmosfären är varm och inbjudande. Här finns mat från olika länder, på en teveskärm visas en dokumentär om hiphop i Kenya och i ett kojliknande litet tält, som en mysigare mikroversion av stadsfesternas eviga öltält, kan besökare slå sig ner och lära känna varandra medan de dricker te med ”Te-gumman”. På olika ställen i lokalerna hittar vi exempel på Jessica Hallbäcks gatukonst, vars feministiska och samhällskritiska kommentarer skarpt kontrasterar mot alla kommersiella budskap som övergyttar det offentliga rummet. Här finns också ett ”intersektionalitetshjul” att snurra på, ett kulturellt och samhällseligt ”lyckohjul” som hjälper en att reflektera kring hur man uppfattas och värderas av omgivningen och uppfattar och värderar sig själv utifrån de många olika parametrar som ingår i ens kulturella identitet – kön, utbildningsnivå, sexuell läggning, etnicitet, härkomst, religion, hudfärg, utseende och så vidare. Tidigare under dagen har det hållits olika aktiviteter – workshop i västafrikansk dans med den i Kiruna bosatte senegalesiske dansaren, musiker och koreografen Serigne Dial, en barnaktivitet på svenska och meänkieli (tornedalsfinska) där Gun Olofsson från Pajala lärt ut språk genom sång, rörelse och lek, eritreanskt nationaldagsfirande med tårta, dans och tal och

”World café”, ett så kallat ”dialogcafé” där deltagarna turats om att sitta i olika smågrupper och diskutera frågor som rör integrationen i Kiruna.

En småskaligt storartad festival

Det är lördag 26 maj 2018, tredje och sista dagen av Pamojafestivalen, en småskaligt storartad, antirasistisk gratisfestival som för femte året i rad arrangeras i Kiruna. Ordet ”Pamoja” betyder ”tillsammans” på swahili, och själva poängen med festivalen är just gemenskapen, tillsammanskapet, att genom kulturupplevelser och aktiviteter föra människor samman och inspirera till såväl skaparlust som till nya tankar och synsätt. De två föregående dagarna, då festivalen ägde rum på Malmfältens folkhögskola, var programmet mindre omfattande, med fokus på föreläsningar och workshops. Bland annat berättade Emma Winroth om sin mormor Ingeborg som överlevde förintelsen, och Jessica Norin Ortiz och Sofie Markne från Juventus ungdomsjour i Södertälje föreläste om vad begreppet feminism kan innebära 2018. Det arrangerades även två workshops om samtycke och Peter Svensson, som också är verksam på Juventus, talade om maskulinitet och om machokulturens destruktiva drag, och om vikten av att ifrågasätta det sätt på vilket manligheten paketeras.

Idén till festivalen föddes 2013, när några studenter på volontärutbildningen vid Malmfältens Folkhögskola i Kiruna började fundera på hur de på ett kreativt och roligt sätt kunde omsätta sina kunskaper om integration och antirasistiskt arbete i praktiken och verka för mångfald på det lokala

planet. Genom åren har profiler och organisationer som Maxida Märak, Maria Sveland, EXPO, Somalia bandy, Until the End Crew, Cleo och Femtastic med flera gästade Pamojafestivalen och besökarantalet har sedan första festivalen 2014 tredubblats, från ungefär 500 till 1500 besökare. Nyligen tilldelades Pamojafestivalen även Kiruna Prides utmärkelse Regnbågs-ripan för sitt arbete med att utmana maktstrukturer och verka för ett bättre samhällsklimat för alla.

Om integrationens utmaningar och livet som ung same

I Lars Jansson-salen på övervåningen i Folkets Hus äger flera av lördags-eftermiddagens arrangemang rum. Först av dessa är två föreläsningar och workshops med Yasri Khan, ledarskapskonsult, tidigare miljöpartistisk politiker och en av grundarna av föreningen Svenska muslimer för fred och rättvisa (SMFR). Han berättar om organisationens verksamhet och mål och hur fredsarbete och integration går till såväl på ett individuellt som organisatoriskt plan. Publiken får göra två övningar, en där vår förmåga att, tillsammans, snabbt lösa ett problem sätts på prov och en där vi får reflektera över grupptillhörighet. Arbetet med fred och integration är, menar Yasri Khan, ett komplext och omfattande arbete utan statiska lösningar, som förutsätter att man är flexibel och ständigt beredd att tänka om. En stor utmaning ligger i att bygga och behålla förtroenden i grupper där mångfalden kan vara stor ifråga om etniska bakgrunder, kultur och språk, och där många personer kommer från socialt utsatta områden.

”... själva poängen med festivalen är just gemenskapen, tillsammanskapet, att genom kulturupplevelser och aktiviteter föra människor samman och inspirera till såväl skaparlust som till nya tankar och synsätt.

Centralt här är att kunna se människorna och samtidigt få gruppen och samhället att gå framåt, menar Yasri. Han berättar att SMFR vill uppmuntra individerna att reflektera kring vilka de är och vad de är duktiga på, få dem att känna sig inkluderade så att de i sin tur förmår se på andra mer positivt istället för att projicera de negativa känslorna på omgivningen. Stort fokus läggs därför på utbildning och på att motivera ungdomar att plugga, söka kunskap och bidra till samhället, ta del av demokrati på olika plan. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att integration är ett samspel mellan olika parter, en tvåvägskommunikation, menar Yasri.

– Integration handlar om att gå på djupet hos de människor som ska integreras, få dem att mötas någonstans. Det kan vara skrämmande och en utmaning. Hur hanteras rörelser som ser andra som hot? Och kan man lösa problem tillsammans istället för att uppfattas som varandras problem? Och hur bygger man inkluderande grupper där vi tar oss bortom ”du hör inte hit”-tänket?

Yasri påpekar att det händer något i den sociala interaktionen när man hittar utmaningar att lösa tillsammans, men att man i det läget också måste stanna upp och ställa frågor, som frågan om vad som offras på vägen och vad känslan var.

– Som invandrad startar man på minus och måste ständigt bevisa vad man är och inte är.

Centralt i integrationen är därför att få så många som möjligt att bidra, bli delaktiga och kännas och känna sig behövda. För att göra det måste man

bekämpa bilden av att vissa grupper är parasiter.

– Man måste inse att människor är människor och att många vill bidra, att man inte flyr för att få bidrag, liksom att människor som delar religion eller etnicitet inte alltid har mer gemensamt än de som inte gör det. Många svensk-muslimer delar erfarenheten av att ha stått ”mittemellan”, att under uppväxten ha fått förmedla budskap mellan kompisarna och familjen, säger Yasri.

Han menar att integration i slutändan handlar om vikten av att kunna kommunicera, bli förstådda och se nyanser. Att lära sig avkoda varandra och undanröja missförstånd, att lugnt resonera utreda sakernas tillstånd. Något som är lika svårt som viktigt i en polariserad tid med ett stort och snabbt informationsflöde, där rykten, lögnar och halvsanningar blixtnabbt kan ges status av etablerade ”sanningar”, twitterstormar nå orkanstyrka

och mediedrev förstöra karriärer och i förlängningen även liv.

Yasri berättar om de många och uppmärksammade turerna kring den kontrovers som 2016 gjorde att han lämnade sina politiska uppdrag – att han i enlighet med sin tro och sina traditioner väljer att hälsa på kvinnor genom att lägga handen på hjärtat istället för att ta i hand.

– Händelsen är ett exempel på en kulturell ”symbolkrock” och det är naturligt att det blir kritiska reaktioner när sånt sker, men det borde ha gått att diskutera. Istället utmålades jag, som verkat för fred, jämställdhet, samtycke och dialog, omedelbart och utan grund som grovt reaktionär kvinnohatare, islamist och till och med terrorförespråkare. Fastän alla fakta om vad jag gjorde och stod för fanns i öppen dager, säger Yasri Khan och poängterar att muslimer inte sällan misstänkliggörs och anses ha en dold agenda, och att han i och med

kontroversen framställdes som den farligaste sortens muslim, ”en ulv i fårakläder” som egentligen är ute efter att islamisera västvärlden.

– Att hantera överflödet av information och vara källkritisk är en enorm utmaning och det hela försvåras ytterligare såväl av trollfabriker som av mediejättarnas algoritmer som anpassar informationsflödet. Det är oerhört lätt att hamna i filterbubblor och olika verklighetsbilder, och sånt försvårar integrationen, konstaterar Yasri Khan.

Lite senare ger Karin Karlsson en inblick i livet som ung same idag. Hon berättar om glädjen och stoltheten i det samiska, om stark släktsammanhållning och om kärleken till kulturen och renskötelsen, men också om de utmaningar hon ställts inför i närmandet till sin egen samiska identitet. En identitet som under uppväxten var långt ifrån självklar eftersom hennes familj förlorat mycket av kontakten med de samiska rötterna. Publikens kunskaper provas genom att vi får svara ”Ja” eller ”Nej” på olika påståenden om samer, och Karin reflekterar kring hur dagens samer påverkas av medvetenheten om en samisk historia fylld av förtryck från storsamhället – markövertaganden,

” Att på förutsägbart recensentmanér kora en festivalhöjdpunkt känns synnerligen onödigt eftersom Pamoja-helheten övertrumfar delarna.

tvångsförflyttningar och rasism – och visar på den diskriminering och de fördomar som än idag grasserar. Om upplevelsen att bli kallad lappjäväl, få frågor som ”har du ens renar, din jävla fake-lapp” och om att förväntas ”stå till svars för” allt som en hel folkgrupp gör, och om den lika absurda som seglivade myten om att samer egentligen vill att renar ska förolyckas för att de själva ska kunna ”kvittera ut försäkringspengar”. Karin belyser också de fördomar och den diskriminering som förekommer inbördes mellan samer, och reflekterar kring hur detta delvis kan botten i det historiska förtryck samerna som helhet utsatts för. Hon tar också upp problemet med bristande jämställdhet inom renskötelsen, hur hon som kvinnlig renskötare blivit ifrågasatt fast det finns många

historiska bevis för att kvinnor varit renskötare och jägare på likartade villkor som männen.

Poetisk höjdarshow och häftig musik

Att på förutsägbart recensentmanér kora en festivalhöjdpunkt känns synnerligen onödigt eftersom Pamoja-helheten övertrumfar delarna, men jag måste ändå erkänna att jag blev helt golvad av Lo Lindströms framträdande. Denna i Skellefteå uppväxta och bosatta poet, konstnär, queeraktivist och glesbygds kämpe (med mera), som vid fyllda 21 redan med fog kan klassas som Pamojaveteran, tar i sitt lika roliga som allvarliga, vassa som varma, modiga som känsliga framträdande spjärn mot centralisering och mot urbana och könsrättsliga normer. Alltid på glesbygdens, gräsrötternas och de icke normbärandes sida brandtalar Lo eftertänksamt för landsändan norr om den Dalälvs-gräns som dragits ”i förtroendet som brustit”. Hen river ner stormande applåder med en erotisk dikt av sällsam skönhet, om ett möte efter tjälen och innan myggen, när naturen dånar, kyssar smakar salt och läppar bräckt vatten. Lo ger även röst och ryggrad till dem som aktivt väljer

att bli kvar på den lilla hemort de under uppväxten tränats att avsky, för att där skapa uppbyggliga sammanhang istället för att följa lämmeltåget mot större städer söderut.

Lo Lindströms poetiska höjdarshow ramar in av några på ytan diametralt olika men alla mycket känslofyllda konserter. Först ut är Ella NiChana, ung Kiruna-baserad singer/songwriter med irländskt och svenskt påbrå, som med sin röst och en akustisk gitarr skapar något på samma gång lågmält, drömskt och kraftfullt som känns som den lexikala definitionen av uttrycket ”less is more”. Därefter står lokala hardcorebanden Broken Ribs och Settlement för en råpunkig attack som får såväl publikens revben som murbruket i konsertlokalen Prisma att dallra. Lite senare på kvällen intas nämnda lokal av kvartetten Punk Williams. Bakom gruppens städade familjefarsfasad döljer sig ett gäng lystet flåsande, fårutklädda rockulvar vars monstruösa urladdning av pur energi blixtnabbt får samtliga mina ”trött gubbrock”-farhågor på skam. Därefter höjs pulsen och temperaturen ytterligare när tidigare nämnde Serigne Dial och ett gäng slagverkare får igång publiken i en svettigt euforisk

” Pamoja brukar benämnas anti-rasistisk festival och integrationsfestival, och jag kompletterar gärna dessa epitet med ett tredje – fristad.

sång-och-dansbaluns, varpå vi strax efter midnatt kan pusta ut och svalka av oss med den förträffliga mix av suggestiva klanger, sköna beats och sylvasst tankeväckande texter som tillhandahålls av Kvinnliga Situationen, ett hiphopkollektiv med bas i Malmö och rötter i såväl Finland som Indien och Tanzania. Så ska det låta!

Pamoja brukar benämnas antirasistisk festival och integrationsfestival, och jag kompletterar gärna dessa epitet med ett tredje – fristad. En inbjudande plats eller zon där möten som annars inte självklart skulle äga rum sker, där besökarna, i olika åldrar och med olika bakgrunder, genom att lyssna, läsa, måla, samtala, tänka, dansa, äta, skratta och på andra sätt uppleva festivalstämning, tar sig förbi de inre och yttre spärrar som hindrar

tillsammansskapet. Där inspiration och tankar kan födas, fördomar ställas på huvudet och nya vänskaper knyts. Måhända låter denna beskrivning flummig eller naiv i vissas ögon. Och jag säger inte att alla besökare nödvändigtvis får dessa upplevelser. Eller att integration är något enkelt och att alla problem genom ett trollslog löses för att ett gäng människor äter mat, dansar och lyssnar på föredrag tillsammans. Men jag vill tänka att arrangemang som Pamoja ändå för oss ett tuppfjät närmare ett mer öppet och inkluderande samhälle. Och väldigt roligt har man på vägen.

För gruvstaden, som alltid präglats av en utopisk anda, stundar väldiga förändringar; osäkerheten inför framtiden är påtaglig och det finns all anledning att känna skepsis inför de alltför stora orden. En sak står dock klar – Kiruna kommer att behöva platser för kultur och aktörer som verkar för kulturella möten, kreativitet och inspiration. Och i Kiruna, liksom överallt i vår kaotiska och konfrontativa tid, behövs ett tillsammanskap. Låt Pamoja visa vägen!

ANDERS LUNDKVIST

Sanningen om soffor

Eller vad fan är det för fel nu då

Det är något speciellt med att sjunka ned i en lagom sönderstuten soffa, ni vet en sån där brun- och orangerandig från mitten på sjuttioalet, och sedan dra upp en eller tre filter till örsnibbarna och bara ugnsbaka sig själv i mys efter en ansträngande dag ute i den där ”riktiga

världen” där det bor såna där ”människor”.

Jag har däremot upptäckt till min stora förtvivlan att det sällan får vara så perfekt särskilt länge utan att något kommer i vägen, den där himmelska känslan av att omslutas av en kokong av mys, värme och kanske en och annan fis avbryts

ofta av diverse olika fenomen som jag tänkte lista nedan.

Soffsenilitet

Ibland hinner man faktiskt inte mer än att sjunka ned i den nästan kroppsslukande soffan innan man kommer ihåg att man glömt mobilen i hallen och även om man i normala fall kan gå timmar utan att kolla sina sociala medier eller inte blivit ringd på

flera timmar så vet man i ryggmärgen att om telefonen får ligga där den är så kommer allt att hända på en gång.

Vänner kommer meddela sina förlovningar, barnafödslar och perfekta jättefester just i denna stund och du kommer att missa det. Det viktigaste samtalet i ditt liv kommer att gå obesvarat och Elon Musk kommer ge sin sprillans nya Tesla med alla tillbehör och en miljon i kontanter till någon annan för att du inte svarade på hans tweet – åtminstone känns det så och det blir därför omöjligt att slappna av i soffan och du är tvungen att hämta den ... bara utifall att.

Magiskt muterande material

Det här fenomenet hör till det ovan nämnda men kan också kopplas till samtliga av de andra situationerna jag tänkte nämna. Oavsett om du nyss sjunkit ned i soffan och det känns som en snudd på obscen helkroppsomfamning eller om du redan legat eller suttit i flera timmar så har alla soffor denna talang. Det spelar ingen roll om de är nya eller gamla, IKEA eller ”Design by Snobb Von Svindyr” eller ens en gammal kökssoffa med bara någon centimeter utmattat skumgummi till stoppning.

Ögonblicket innan du tvingas resa dig så är det den bästa känslan i världen men i samma stund som du lyft din ledbrutna lekamen så transmuterar den till en oformlig jutesäck fylld med makadam och spränggrus ... möjligen även krossat glas. Det finns inte en chans i denna värld att återfinna den där euforiska känslan av Soffnirvana som bara en minut tidigare lämnats bakom en.

Kroppens förrådiska svaghet

Jag har såvitt jag minns klagat på att min kropp inte alltid gör som jag vill men det är inte något unikt för mig, jag är helt övertygad om att något av det jag tänker ta upp har hänt alla minst en gång, var för sig eller allt på samma gång. En av de stora nackdelarna med att göra ingenting är att man faktiskt inte gör någonting, speciellt inte om

” När du, omedvetet eller inte, har skjutit upp det där med att äta i åtskilliga timmar som börjar mätas i säsonger istället för minuter och kanske till och med glömt att du var hungrig så kommer nästa svek från den där meningslösa säcken kött och ben du måste stå ut med ...

man njuter av en gubblur på soffan eller pressar ett Netflixmaraton. Bland de saker man inte gör (i alla fall inte alltid) är att äta, man vill ju inte avbryta bara för något så ”basic” som att laga mat eller ens göra ett par mackor. Inte när hon som är tillsammans med den där snubben ska berätta den där grejen om det där som hände...

När du, omedvetet eller inte, har skjutit upp det där med att äta i åtskilliga timmar som börjar mätas i säsonger istället för minuter och kanske till och med glömt att du var hungrig så kommer nästa svek från den där meningslösa säcken kött och ben du måste stå ut med – din blåsa är full. Väldigt full faktiskt. Obehagligt ”när i helvete drack jag ett innanhav”-full, detta trots att du tre sekunder tidigare inte kände någonting. På något sätt har du legat så att mätaren i blåsan inte registrerat nivån men när du skiftade kroppen så slog den över och skriker i panik och vill bara öppna dammluckorna.

Med andra ord får du, så snabbt du kan men med en försiktighet som vanligen förknippas med nitroglycerin, resa dig ur din varma soffa och krökt som ett troll halta och tassa mot badrummet för att inte förnedra dig själv genom att tömma din överfyllda blåsa

i byxorna, allt medan du strider mot den kraftiga yrsel och det periodiska synbortfallet som kommer av att du inte ätit sedan säsong två.

Paradise Lost

På samma tema som muterande material finner man även det förlorade paradiset. Detta uppstår dock oftast, nästan uteslutande faktiskt, när man legat en längre stund. Du har hittat den perfekta ställningen, kanske i en aning utsträckt fosterställning med vänstra knät och högra foten utanför vänstra kant av filten för just den där perfekta balansen av värme och svalka med ett minimalt genomflöde av luft som hindrar dig från att börja svettas. Huvudet på en sådär perfekt tillknölad kudde som måste vikas som en origami-svan för att ge den i det närmaste utopiska förhållandet av stöd och omslutande mjukhet. Allt är med andra ord höjden av njutning, ett soffparadis.

Det är här och nu som du antingen lyfter huvudet för att titta på klockan, sträcker lite på ryggen eller benen och kanske skiftar höften lite bara för att undvika att du får kramp då det ju skulle förstöra hela känslan... aaand it's gone. Benen låser sig i kramp, ryggen knastrar till så att det smäller ända upp i skallbasen och tänderna skallrar, kudden vrider sig till en gordisk knut av obehag och din höft meddelar dig om att du tydligen lämnat något i soffan, en skiftnyckel eller så. Paradiset är förlorat och din kropps skifte flyttar täcket så att du antingen innesluts i en kokong av svett och helveteseldar eller vrider sig till en trasa som omöjligt kan skydda din kropp från de arktiska vindarna som plötsligt blåser i ditt vardagsrum. Paradiset är förlorat och både djävulen och pingvinerna skrattar åt ditt lidande på det granitblock som en gång var din soffa.

Du kommer nu aldrig att kunna titta på din soffa med samma ögon då du vet vad den är kapabel till.

RONNIE BERG

SOFFLIGGARE OCH MISÄRPOET

Gemytligt tillbakablickande

FOTO: TORBJÖRN VIKSTRÖM

En av sommarens somrigaste kulturaktiviteter är Holmö sommarteaters föreställningar som varje år spelas i Byviken på Holmön. Det är svårt att toppta den gemytlighetskänsla som infinner sig då man slår sig ner i den grönskande viken där solen nästan alltid skiner. För de som följer teatergruppen från år till år blir det nästan som att återse gamla goda vänner som spelar upp sina minnen från släktalbumen.

Årets föreställning ”I de lugnaste vatten” är den femte pjäsen i rad som skrivits av Alexander Fahlander. Liksom i hans tidigare pjäser utspelar sig handlingen på ön och även denna föreställning är skönt befriad från den ”under bältet”-humor som annars så ofta får sommarlustspel att kännas olidligt utdaterade. I årets föreställning, som utspelar sig på 80-talet – något senare i tiden än vad den trognare delen av publiken hunnit

vänja sig vid – är problemet snarare det motsatta. Här finns en acceptans vad gäller sexuella rättigheter som knappast var fallet under den tid då pjäsen utspelar sig utan snarare speglar samhället av idag. Det är måhända ett ”problem” jag kan leva med, positiva undantag kan ju vara trevliga och det är väl inte för inte som det heter sommarlustspel.

ELIN LARSSON

Ur led är tiden

TEXT: ELIN LARSSON

”Något är ruttet i konungariket Danmark.” Så skriver Shakespeare i Hamlet och fullt så illa kanske vi inte formulerar oss om Sverige idag men trots allt finns ett missnöje som kraxas fram av olyckskorpar som talar om systemkollaps och om att landet är på väg att kantra.

Jag frågar mig om det verkligen är så illa och vad som i så fall är det verkliga hotet. Är det den invandring som knackar på vår dörr eller den avfolkning som hotar med landsbygdens utdöende och den politiska passiviteten inför detta faktum?

Jag söker, om inte svar så åtminstone perspektiv, i litteraturen där det talas om de klyftor som idag växer sig större mellan stad och landsbygd, men blickar även tillbaka på historien för att dra lärdom av dem som var med då missnöjet av igår växte sig större än vad världen då förmådde hantera. Kanske finner man här svaret på hur vi idag undviker att gå i samma fällor.

FOTO: ELIN LARSSON

Inledningen: En berättelse från förr

I Selma Lagerlöfs bok ”Nils Holgerssons underbara resa” berättas bland annat historien om ”Arvsskiftet”, vilken handlar om jättekvinnan i Västmanland som var så rik att hon ägde hela landet. Hennes stora problem var att hon inte visste hur hon skulle fördela sin egendom mellan sina tre söner. De två äldsta sönerna brydde hon sig inte så mycket om utan det var den yngste sonen hon ville ge den bästa delen av arvet. Samtidigt var hon rädd att det skulle bli ofrid mellan honom och hans bröder om dessa märkte att hon inte delat lika dem emellan.

När tiden så var inne och hon kände att det inte kunde vänta längre kallade hon till sig sina tre söner och började tala till dem.

– Nu har jag delat all min egendom i tre lotter som ni får välja mellan. Till den första lotten har jag lagt alla mina ekbackar, lövholmar och blomsterängar och plockat ihop dem nere kring Mälaren. Den som väljer den lotten får bra bete för kor och får på strandängarna och på holmarna kan han idka lövtäckt ifall han inte vill använda dem till trädgårdsodling. Där går en mängd vikar och fjärdar långt inåt landet så att det blir bra tillfälle för fraktfart och allt slags samfärdsel. Där åarna rinner ut i sjön får han goda hamnplatser så att jag tror att det ska växa upp både byar och städer på hans område och inte kommer det fattas honom åkermark heller. Det blir bara gott att sönerna hans allt ifrån början får lära sig fara från holme till holme för det kommer göra dem till goda sjöfarande som kan segla till främmande land och skaffa sig rikedomar. Ja, det där var den första lotten. Vad säger ni om den?

Alla sönerna var ense om att den delen var präktig och att vem som än fick den kunde skatta sig lycklig.

– Å den andra är inte dålig den heller, till den har jag samlat ihop allt vad jag äger av slät mark och åker och lagt ut fält vid fält ifrån Mälartrakten allt oppåt Dalarna. Den som tar den lotten tror jag inte kommer ångra sig. Han

kan odla så mycket säd han vill och sätta upp stora gårdar åt sig och varken han eller hans efterkommande behöver ha en dags oro för utkomsten. För att inte slätten ska bli vattensjuk har jag dragit fram över den några stora diken och i dem finns det ett och annat fall där det går an att sätta upp kvarnar och smedjor och längs med dikena har jag lagt upp grusbankar där det kan växa skog till vedbrand. Ja, det var den andra lotten och jag tycker att han som får den har alla skäl att vara belåten.

Det höll alla tre sönerna med om och de tackade henne för att hon ställt det så bra för dem.

– Ja, jag har nog försökt att göra mitt bästa, sa gumman, men nu kommer jag till det som gjort mig mest bekymmer. För ser ni, när jag lagt alla mina lövängar och beteshagar och ekbackar till den ena lotten och alla mina åkrar och nyodlingar till den andra och skulle börja samla ihop lite till den tredje, så märkte jag att jag inte hade något annat kvar på egendomen än tallbackar och ensnår och fattiga björklundar och småsjöar. Och det där kunde jag ju förstå att ingen av er skulle bli glad åt. I alla fall har jag plockat ihop det där eländet och lagt ut det i norr och väster om slättmarken men jag fruktar för att den som väljer den lotten inte har annat än fattigdom att vänta. Får och getter blir all den boskap som han kan ha och han får väl ligga ute på sjöarna och fiska eller gå på jakt i skogen för att skaffa sig föda. En mängd forsar och fall finns där nog, så att det ginge an att bygga hur många kvarnar som helst men jag är rädd att han inte får något annat än bark att mala på dem. Och bra besvärligt får han det med vargar och björnar för de kommer säkert hålla till i vildmarken. Ja, detta är den tredje lotten. Jag vet nog att den inte kan jämföras med de två andra och om jag inte vore så gammal skulle jag göra om delningen men det är omöjligt och nu har jag ingen ro i min sista stund därför att jag inte vet till vem av er jag ska ge den sämsta lotten. Ni har varit goda söner alla tre och det är svårt att vara oräddvis mot någon av er.

Efter detta såg hon ängsligt på sönerna. Nu sa de inte, som förut, att hon delat rätt och sört väl för dem och det märktes att vem helst som fick den sista lotten, han skulle komma att känna

sig missbelåten. Och sönerna kunde se hur hon låg där och led all dödens pina på förhand därför att det var hon som måste dela ut lotterna mellan dem.

Men den yngsta sonen var den som höll mest av sin mor och han kunde inte stå ut med att se hur hon vändades utan han sa:

– Den där dåliga lotten kan ni ge till mig. Jag ska nog försöka slå mig ut på den och hur det än går ska jag inte harmas på er för att de andra fått bättre än jag.

Så snart han hade sagt detta blev modern lugn och hon tackade honom och berömde honom. De andra lotterna var inte svårfordelade för de var jämn-goda och efter detta tackade hon än en gång den yngsta sonen och sa att hon hade väntat att just han skulle hjälpa henne. Hon bad att han skulle komma ihåg den stora kärlek hon hyst för honom då han kom upp i sin vildmark och därmed slöt hon ögonen och dog.

Sedan bröderna hade satt ner henne i jorden gick de för att bese var och en sin egendom och de två äldsta kunde ju inte vara annat än nöjda. Den tredje gick upp i sin vildmark och såg att modern hade sagt sant och att den mest bestod av bergklintar och småsjöar. Han kunde nog förstå att modern tänkt på honom med kärlek då hon gjort i ordning denna lott till honom för fastän hon inte hade haft annat än dålighet att ta av så hade hon ordnat det så att det var det vackraste land. På sina ställen var det hemskt och vilt men det var vackert i alla fall. Detta tyckte han om att se men glad var han ändå inte. Men så började han märka att berggrunden hade ett märkligt utseende här och där och när han såg bättre efter upptäckte han att den nästan överallt var genomsprängd av malmådror. Det fanns mest järn men det var också gott om både silver och koppar där på hans egendom. Han anade att han hade fått större rikedom än någon av bröderna och nu började han förstå hur hans gamla mor hade menat det med sitt arvskifte.

ILLUSTRATION: RONNIE BERG

FOTO: ELIN LARSSON

Fortsättningen:

I vilken vi ska se hur det gick sen

Vill man, 111 år senare, fortsätta berättelsen skulle man kunna säga att de äldre bröderna ganska snart genomsådade moderns list och att de därefter sett till att roffa åt sig så mycket som möjligt även av den yngste broderns rikedomar. Detta med allt större obryddhet inför hur lillebrodern själv klarar sig.

Om detta berättar Po Tidholm, om än i betydligt mindre sagolika omskrivningar, i boken ”Läget i landet” där han berättar om hur Sverige gått från att vara ett agrart land till att vara urbant och vad detta fått för konsekvenser för landet.

I början av 1800-talet bodde ungefär 10 procent av befolkningen i städerna och 90 procent på landsbygden. I takt med industrialiseringen började folk att röra på sig, kring 1930 korsade graferna varandra, och idag är förhållandena i stort sett de motsatta. Ingenting tyder heller på att utvecklingen kommer att avta eller vändas. Sedan 80-talet har Sverige ökat med 2 miljoner invånare

och i huvudsak är det i städerna som vi sett denna ökning, medan situationen på landsbygden i stort förblivit oförändrad. Detta har, enligt Tidholm, fått till följd att vår nationella självbild förändrats. Han skriver:

”När Sverige var i början av sin resa mot att bli världens rikaste, mest moderna land spelade landsbygden en central roll. Dels för att nästan alla hade sina rötter där – de renodlade borgarna var ändå extremt få till antalet – men framför allt för att det var uppenbart för alla var välståndet kom ifrån. Produktionen var viktigare än säljledet, varulagret var viktigare än aktiekursen, arbetarna var viktigare än bolagsstyrelsen. Och välståndet byggdes av naturresurserna; av jorden, skogen, vattnet och malmen. Ingen fann det lönt att ifrågasätta detta. Det var helt självklart att satsa på den landsbygd som gjorde landet rikt. Var man än råkade bo omfattades man av folkhemmets och modernitetens strävanden. Varenda nybyggare skulle ha el och telefon. Med dagens syn på hur värdeskapande går till och var tillväxten sker – och där man nästan helt utelämnar råvaran, energin och arbetaren – blir landsbygdens roll osynlig. Skogen blir värdefull på SCA:s huvudkontor och inte där den stod, och gulbetan blir delikat först i Mathias Dahlgrens vegetariska restaurang

Rutabaga, inte i jorden där den växte. Det är i staden värdet blir till”. (Po Tidholm, Läget i landet)

Lägg till detta att det svenska skattesystemet är riggat till städers fördel. Tjänstejobben är bättre betalda och finns i Stockholm, naturresurserna ägs och extraheras idag ofta av stora bolag med kontor utomlands eller i Stockholm som, i bästa fall, betalar skatt till staten medan de anställda på bolaget betalar skatt där de är skrivna. Utboägandet av privat skog har ökat vilket leder till att råvaran beskattas i kommuner där den inte produceras. Skatt på jordbruk brukade vara kommunal men är numera statlig.

Detta hindrade å sin sida inte Expressen från att, den 20 juli 2018, i skuggan av böndernas rop på hjälp när torkan tvingde dem till nödslakt, publicera en krönika om att det absolut inte behövs mer ”bidrag” till jordbruken, vad ska vi ens med dem till när vi kan importera kött från Norge istället, frågar sig krönikören. Krönikörens synsätt är inte något unikt. ”Investeringar i Stockholm är just investeringar och skattesänkningar betraktas som incitament för att arbeta hårdare. Investeringar på landsbygderna ses som bidrag eller kostnader”, skriver Tidholm.

Därför frågar även journalisterna Stefan Löfven, på presskonferensen då han presenterade sin

landsbygdssatsning, varför denna satsning var nödvändig. När svaren om att landsbygden också behöver leva inte duger blir svaret slutligen detsamma som alltid, ”för att då och då vill ju även stadsbor fira semestern på landet och då måste landsbygden leva även resten av året.” Med detta låter sig den samlade journalistkåren nöjas. Det är en inställning som kliar i de redan svidande såren – att alltid behöva finnas till till förmån för någon annan, inte för sitt egenvärde – och när man i diskussioner påpekar detta möts man allt som oftast av svaret att man är stockholmsföraktande.

Landsbygdens uppoffringar
Resultatet är en landsbygd som hela tiden tvingas kämpa för sin överlevnad och sitt rättfärdigande och som blir allt mer osynlig i takt med att folk flyttar och media slutar att rapportera och i den mån det trots allt skrivs om landsbygden blir beskrivningarna mer och mer exotifierande. Den stora paradoxen mitt i allt detta är de reklamfilmer med vilka landsortskommunerna försöker locka till sig nya invånare. Filmer som alla berättar om just den aktuella kommunens blomstrande fullkomlighet och förträfflighet. Detta samtidigt som de faktiska invånarna ser sina skolor, vårdcentraler, BB och företag läggas ner och busslinjer dras in. Folk lever, som Po Tidholm formulerar det, ”i glappet mellan det offentliga narrativet och den egna upplevelsen” och känner inte igen sig i någondera av beskrivningarna. I ljudreportaget ”Järnburen” jämför Po Tidholm gruvorter i Sverige och USA och även om det finns skillnader är mycket gemensamt. Det satsas på gruvor i en förhoppning om att de ska generera jobb vilket i sin tur ska leda till en befolkningsökning på orten – hoppas man. Detta blir däremot sällan resultatet eftersom det inte samtidigt

satsas någonting på orten i övrigt, som därför inte hänger med i samhällsutvecklingen. Resultatet blir en slumrande ort dit arbetskraften i allt större utsträckning reser för att arbeta i två veckor för att sedan åka hem till orten där man bor och vara ledig i två veckor. En utveckling som växer i takt med mekaniseringen inom gruvnäringen som drar ner arbetstillfällena och därmed även löntagarskatterna. För vem vill bo på en ort där inga av de bekvämligheter vi vant oss vid finns, där det knappt ens finns tillgång till det mest grundläggande – skola, vård, omsorg? Där väntetiden på en ambulans, om man har tur och den redan befinner sig ute på vägarna, är 40 minuter, och om du har mindre tur istället är uppemot 90 minuter. Eller där BB lagts ner och kvinnor nu tvingas resa 20 mil för att ta sig till närmsta BB. Företeelser som föregås av högljudda protester och som därefter accepteras med tillkämpat jämnmod och massmedial tystnad. Detta samtidigt som SVT, 13 juli upprört rapporterar om en kvinna i Stockholm som dirigerats om till ett sjukhus 30 minuter bort och som tvingades föda i bilen eftersom ambulansen var fem minuter bort. Och det är klart, det kanske är upprörande om man bor i Stockholm och har sagt till i förväg om sin oro för att förlossningen ska gå fort, men det är samtidigt detta vi tycker att kvinnor i Sollefteå ska gå ABF-kurser för att klara av och budskapen skaver. Svaren i Po Tidholms böcker är inte tydliga, han är främst ute efter att väcka frågan, men han menar att lösningarna måste vara individuella och i viss mån även att – om svaret skulle vara att öppna hotell och gårdsbutik är det bara att börja odla surdeg. Även om det bär emot. Men till slut är det ändå bara en skattereform som kan göra skillnad på riktigt menar Tidholm i ”Läget i landet” där han även säger att politikerna måste

enas om vad man vill med landsbygden och vad detta får kosta. ”I det nuvarande systemet, där kommunerna bara får in löneskatter, missgynnas många landsbygdskommuner med traditionell näringslivsstruktur och stort externt resursägande. Enligt SOU 2015:07 – ’Demografins regionala utmaningar’ – var skillnaden i kommunal skattesatts 4,71 kronor år 2000, och klyftan fortsätter att växa. År 2014 var skillnaden mellan storstad och glesbygd 5,34 kronor, och ändå räcker pengarna knappt till det som kommunallagen kräver av kommunen. En sjuksköterska i Vilhelmina får efter skatt ungefär 13 000 kronor mindre om året än en sköterska i Stockholm med samma lön, samtidigt som Dagens Nyheters ledarsida går i spinn över en höjning av skatten för höginkomsttagare på 200 kronor om året.” (Po Tidholm, Läget i landet)
I ”Järnburen” träffar Po Tidholm bland annat journalisten och författaren Arne Müller och de diskuterar att det, med tanke på den långtidsutredning som finns kring landsbygdens framtida utveckling, egentligen är märkligt att inte rader av kommunalråd från glesbygdskommunerna ställer sig upp och skriker att det här inte går längre. Arne Müller säger: ”Det här är ju helt katastrofalt. Alltså kommuner där du börjar komma ner på invånarantal på 0,2 och mindre per kvadratkilometer. Hur ska man kunna upprätthålla en kommunal verksamhet och kommunal service under sådana förutsättningar? Och lägg till det de demografiska förändringarna med en stor övervikt av äldre människor. Det är en fullständigt katastrofal situation men jag tycker inte den politiska diskussionen motsvarar allvaret i situationen. Jag tror att det kommunalråd som skulle hoppa över skaklarna här och, i ett ganska gällt tonläge, säga att ’Det här går inte! Nu måste politiken ganska

kraftfullt läggas om för att vända den här utvecklingen.’ Det skulle innebära att man skulle tvingas gå emot sitt eget parti över ett så brett fält och det gör att det steget är väldigt stort. Jag tror att det kommunalråd som skulle göra det på allvar och offentligt skulle ju bli en hjälte eller hjältinna i stora delar av glesbygdssverige men till priset av att fullständigt hamna på kollisionskurs med det egna partiet, ganska mycket oavsett vilket av de etablerade partierna det handlar om.” (Arne Müller i Po Tidholms ”Järnburen”)
I skuggan av detta ligger frågan kring huruvida alla orter ska överleva. Tidholm menar att det måste vara upp till folket som vill bo på orterna att avgöra, inte marknaden, och att man ska slåss till sista blodsdroppen för att det ska finnas något att komma tillbaka till för de som vill flytta ut på landsbygden. ”Det kanske inte är entydigt så att människor synkront gör resan till städerna för att de alla gör individuella val, de kanske helt enkelt gör det enda val som är möjligt. När alla väljer samma bör man bli misstänksam. Det sägs ju ofta att folk ska få flytta till städer om de vill det – och det tycker jag också – men det motsatta bör också gälla. Folk ska få flytta åt andra hållet om de vill, och det är politikens uppgift att se till att det är möjligt.” (Po Tidholm, Läget i landet)
Det mörka missnöjet
I bakgrunden av denna diskussion ligger förstås även diskussionen kring missnöjets effekter. Samtidigt som politikerna kommit fram till att de kan strunta i landsbygden eftersom väljarna här är så få att de inte spelar någon roll menar Po Tidholm att även om landsbygdsbefolkningen rent statistiskt ser ut att vara liten, växer den om man betraktar den som en kulturell entitet. Han menar att landsbygden är större än man tror eftersom den även

omfattar alla de delar som inte ingår i det globala projektet. ”Stora grupper har lämnats bakom i den ekonomiska utvecklingen, men också i den sociala och kulturella utveckling som skett i städerna. De kan inte delta på samma sätt. Det är inte så, tror jag, hoppas jag, att landsbygdsbefolkningen i Sverige, Frankrike eller USA är misogyna, homofoba rasister – de befinner sig bara inte på det trappsteg i Maslows behovssteg där etik och estetik är viktigare än fysiska förutsättningar. De flesta tycks vara märkligt ovetande om sina egna perspektiv, och särskilt gäller det den urbana medelklassen, som inte riktigt förstår vad det innebär att vara så beroende av både andra människor och av att saker fungerar att känslan av utsatthet hela tiden ligger som en dov ton i tillvarons bakgrund. Den där känslan av att det kanske inte riktigt ordnar sig bara för att man jobbar lite hårdare, att ingen lyssnar. Det är den privilegierades lott att vara omedveten om sina egna privilegier.” (Po Tidholm, Läget i landet)
Det ligger nog mycket i det, både i att vi tappat bort delar av landet och att alla de som röstar på missnöjespartierna inte förtjänar alla de där epiteten. I viss mån är väl just dessa epiteter även kontraproduktiva eftersom de i allt större grad driver på och cementerar ”vi mot dem”-känslorna. Men jag frågar mig samtidigt hur långt det ska behöva gå innan vi är beredda att känna igen den rasism som faktiskt finns inom missnöjespartierna och kallar den för vad den är – rasism. Om och om igen påminns vi av de sista överlevarna från andra världskrigets koncentrationsläger om hur historiens minnen ekar i dagens debatt, ändå går det inte in. Jag lyssnar på Bengt Liljegrens bok ”Adolf Hitler”. En av bokens stora behållningar är att den beskriver Hitler som en människa

istället för som det monster vi vant oss vid att se honom som. Det är en viktig påminnelse om att det kan finnas tillsynes helt vanliga människor bakom en omänsklig politik. För samtidigt som jag hör berättelsen om människan Hitler försöker jag, varje gång jag tar fram min mobil i offentliga rum, dölja den visningsbild som lyser som en idolbild över mobilskärmen då mobilen är i viloläge. Jag ser mig oroligt omkring och tänker att jag kanske borde förklara, att det inte är som det verkar. Att jag bara lyssnar på en bok, för att jag tycker att det är viktigt med allmänbildning, att det faktiskt går att lyssna på en bok om en människa vars åsikter man föraktar, att det faktiskt också är just därför som jag lyssnar, för att försöka förstå det som inte går att förstå.
För det är något med bilden av Hitler, det går inte att se en bild på honom utan att samtidigt se symbolen för allt det förfärliga han gjorde. Bilden av ett monster. Ett monster som dessutom bara verkar ha stått och skrikit i talarstolen. Hur kunde massorna vara så idiotiska att de gick på det där?
Men då, på 20- och 30-talet, innan vi hade facit i hand, såg de inte monstret. Då såg man istället Hitler som en karismatisk, handlingskraftig och värtalig politiker som dessutom förstod folkets situation i den svåra efterkrigstiden. Och den som inte förstår hur Hitler kunde röra upp folks känslor med sina tal har förmodligen inte sett Charlie Chaplins film ”Diktatorn”.
I Pär Lagerkvists ”Bödeln” (1933) beskrivs de nazistiska ynglingarna som ”två välklädda yngre män med sympatiskt, ganska vanligt utseende”, ”en ståtlig gentleman med förnämt utseende” samt som: ”en sympatisk blond herre”. Inte för att Lagerkvist sympatiserade med nazisterna – tvärtom. Det är en gestaltning som vore otänkbar idag när vi känner till nazismens alla monstrositeter. Men i en tid då det just

därför blivit värre att förknippas med rasismen än att faktiskt vara rasist, vilket enkelt undviks genom inledningen ”Jag är inte rasist men”, är kanske den viktigaste lärdom vi kan ta med oss att det inte är ett monster vi väntar på. Att monstret tvärtom kommer se ut precis som en av oss, men möjligen vara lite mer karismatisk än de andra alternativen. Och jag frågar mig, måste vi verkligen invänta Tyskland -45 innan vi tycker att det är värt att verkligen reagera, räcker det inte med Tyskland tidigt 30-tal?

Ekot från förr

”Det är och förblir en orubblig historisk lag att just de samtida aldrig lyckas skönja begynnelsen till de stora rörelser som skall bli avgörande för deras öde.” (Stefan Zweig, Världen av i går)

På ett hotellrum i Brasilien nedtecknade den österrikiske författaren Stefan Zweig, mellan åren 1939-1941, sina minnen från sin livstid. Dessa spänner över fin de siècle*, första världskriget, hyperinflationen, nationalsocialismens uppkomst och vägen fram till krigsutbrottet 1939. Boken ”Världen av i går” utkom första gången 1942 i Stockholm, detta efter att författaren tillsammans med sin fru tagit livet av sig. Boken kom så småningom även att ligga till grund för filmerna ”Grand Budapest Hotel” och ”Färväl Europa”.

Trots att boken skrevs i en tid då det hade varit lätt att vara bitter är det snarare en kärleksförklaring till allt det som varit kärt i livet men som nu gått författaren förlorat och en redogörelse för vad som lett honom dit. Det finns all anledning att lära av historien, för många är de ekon från förr som känns igen i dagens debatt. Däribland den förminskning och nedvärdering med vilken man försöker slå bort sin motståndare:

”De få av oss som verkligen hade gjort sig besväret att läsa Hitlers bok hånade hans svulstiga prosastil istället för att kritisera hans program. De stora demokratiska tidningarna varnade

* fin de siècle – Sekelslutspessimism: en hållning som präglas av pessimism och leda vid tillvaron, dekadens, skepsis och ironi. Hjalmar Söderbergs noveller och romaner är typexempel, han är melankolisk och illusionslös i sin inställning till livet.

” Och jag frågar mig, måste vi verkligen invänta Tyskland -45 innan vi tycker att det är värt att verkligen reagera, räcker det inte med Tyskland tidigt 30-tal?

inte sina läsare, utan lugnade dem tvärtom dagligen genom att framhålla att rörelsen, som bara med svårighet lyckades finansiera sin ofantliga agitation med bidrag från den tunga industrin och riskfylld skuldsättning, ovillkorligen måste bryta samman i morgon eller i övermorgon. Kanske har utlandet aldrig riktigt förstått hur Tyskland under alla dessa år så till den grad kunde underskatta och bagatellisera Hitlers person och växande makt: Tyskland har alltid varit ett klassamhälle, och detta klassideal har dessutom alltid varit belastat med en orubblig överskattning och dyrkan av ”bildning”. Bortsett från några generaler är de högsta ämbetena inom staten uteslutande förbehållna personer med så kallad akademisk bildning. I England kunde en Lloyd George, i Italien en Garibaldi och Mussolini, i Frankrike en Briand verkligen komma ur folket och stiga upp till de högsta stadsämbetena, men tysken ansåg det otänkbart att en man, som inte ens gått ut folkskolan, än mindre tagit någon högskoleexamen, att någon som bott på ungarlshärbärgen och i åratal fört ett tvivelaktigt liv som än i dag vilar i dunkel, någonsin ens skulle kunna närma sig den ställning som en friherre von Stein, en Bismarck en furst Bülow innehaft. Detta bildningshögmod har mer än något annat förlätt de tyska intellektuella att i Hitler se en harmlös ölkällaragitator, när han tack vare dolda kontakter i själva verket hade skaffat sig mäktiga beskyddare i de mest skilda kretsar. Och till och med när han blev kansler den där januaridagen 1933 betraktades han av det stora flertalet, och till och med av de som själva hjälpt honom till denna post, bara som en provisorisk innehavare av posten och nationalsocialisternas maktställning som ett mellanspel.” (Stefan Zweig, Världen av i går)

Det är en skildring som känns igen från idag då man i debatten tenderar att vilja beskriva högerextremister som en bunt obildade lantisar som inte förstår sig på världen av idag. Men kanske är det därför nu viktigare än någonsin att istället inse att det är vi som inte förstår. Att det är vi som måste förstå varifrån missnöjet kommer för att på så sätt kunna bekämpa det.

Detta istället för att försöka avsluta missnöjespartierna i sitt eget politiska arbete för att på så sätt ha deras röst på sin sida och därmed hoppas och tro att de ska anpassa sig till det demokratiskt politiska spelet, eller låta sig nöjas med att få vara en del av det. Eller som idag, uppgivet konstatera att även dessa måste ju få ge uttryck för sin yttrandefrihet i det offentliga rummet och debatten. Även i detta avseende tjänar ”Världen av i går” som en varning:

”Den gången uppenbarades Hitlers cyniskt geniala teknik för första gången i stor stil. I flera år hade han delat ut löften åt flera håll och inom alla partier knutit kontakter med viktiga representanter, som var och en på sitt sätt trodde sig kunna dra nytta av den ”okände soldatens” mystiska krafter. Med samma teknik som han sedermera givit prov på inom storpolitiken, nämligen att under ed och med tysk pålitlighet sluta förbund just med de som han ämnade förinta och utrota, firade Hitler sin första triumf. Han var så skicklig på att föra alla bakom ljuset med löften att jubel rädde i de mest motsatta läger den dag han kom till makten. [...] Inte ens socialdemokraterna såg på hans uppstigande med särskilt obliida ögon, för de hoppades att han skulle göra slut på deras ärkefiender kommunisterna, som trängde på så obehagligt. De mest olika, mest motsatta partier såg en vän i denne ”okände soldat”, som med hand och mun givit varje samhällsgrupp, varje parti, varje riktning de heligaste löften. Inte ens de tyska judarna var särskilt oroliga. De föreställde sig att denna ’ministre jacobin’ inte längre var någon jakobin, att en tysk rikskansler självklart måste upphöra med all anti-semitisk och vulgär agitation. Och när allt kom omkring – vilka våldsamma åtgärder kunde han genomföra i en stat där lagen var fast förankrad, där riksdagsmajoriteten var emot honom

och varje medborgare trodde sin frihet och jämlikhet vara tryggade genom den högtidligt edsvurna författningen?” (Stefan Zweig, Världen av i går)

Zweig beskriver även en succesiv invänjning som påminner om den vi idag framförallt ser i fråga om USA. Men det är även en eskalering som går att känna igen från den offentliga debatten i Sverige där främlingsfientliga partier ständigt skjuter fram positionerna. En invänjning som började med en språklig upptrappning där vad som accepterades i det offentliga samtalet i form av epitet och lögner succesivt sköts fram. Tills öknamnen blivit vardag och lögnerna nu accepterats som ofrånkomliga sanningar som man därmed måste förhålla sig till som vore de sanningar.

”Sedan kom riksdagshusbranden, parlamentet försvann, Göring släppte lös sina skaror, plötsligt var lagen i Tyskland krossad. Med en rysning hörde man att det mitt i freden fanns koncentrationsläger och att man byggde hemliga rum i kasernerna, där oskyldiga människor likviderades utan dom och rannsaking. Men detta var säkert bara ett enskilt utbrott av tanklöst raseri, sade man sig. Sådant kan ju inte fortgå på 1900-talet. Men det var bara början. Världen lystrade och vägrade först att tro det otroliga. Men redan under dessa dagar såg jag de första flyktingarna. [...]

Det är svårt att på några få veckor göra sig av med tilltron till världen som man känt den i trettio eller fyrtio år. Förankrade i våra rättsaskådningar trodde vi på existensen av ett samvete – i Tyskland, i Europa, i världen – och var övertygade om att det fanns en grad av omänsklighet som en gång för alla förpassats från mänskligheten. Eftersom jag försöker att vara så ärlig som möjligt måste jag erkänna att ingen av oss i Tyskland och Österrike, 1933 och ännu 1934, för ett ögonblick trodde att en hundradel eller ens en tusendel av det som några veckor senare skedde kunde vara möjligt. Att vi som fria och självständiga författare hade svårigheter, obehag och fientlighet att vänta från de nya makthavarna stod emellertid klart. [...] Sådana ohyggligheter som bokbål och skampålefeater, vilka några få månader senare skulle vara realiteter, låg en månad efter Hitlers maktövertagande fortfarande bortom det

fattbaras gräns, även för framsynta människor. För nationalsocialismen med sin skrupelfria bedrägeriteknik aktade sig noga för att visa sina syftens hela radikalism innan världen blivit hårdad. Så tillämpade den helt försiktigt sin metod: alltid bara en liten dos, och efter dosen en kort paus. Alltid bara ett enda piller och så ett ögonblicks avvaktan för att se om det varit för starkt, eller om världens samvete skulle tåla även denna dos. Och när det europeiska samvetet – till vår civilisations skam och skada – ivrigt betonade att dessa våldshandlingar inte angick det, eftersom de begicks ”på andra sidan gränsen”, blev doserna allt kraftigare tills hela Europa till slut gick under. Hitler har inte åstadkommit någonting mer genialt än denna taktik att långsamt känna sig för och sedan gripa till allt starkare åtgärder mot ett moraliskt och snart även militärt försvagat Europa.” (Stefan Zweig, Världen av i går)

Han beskriver även ett politiskt spel där det inte alltid bara var det offentliga partiet som utförde förskjutningsarbetet utan också partiets anhängare. Ett spel som idag påminner om hur extrempartiernas svans av anhängare för sin kamp, inom framförallt sociala medier och alternativmedia.

”Även den aktion som syftade till att förinta varje fritt ord och självständig bok i Tyskland, sedan länge beslutad i den inre kretsen, företogs enligt denna försiktigt prövande metod. Man stiftade ingen lag som utan vidare förbjöd våra böcker – den kom först två år senare -, istället tog man ett litet stickprov för att se hur lågt man kunde

gå, genom att låta en officiellt oansvarig grupp, de nationalsocialistiska ungdomarna, utföra det första angreppet på våra böcker. Enligt samma system som man iscensatte ”folkets vrede” för att kunna genomföra den sedan länge planerade judebojkotten, gav man i hemlighet studenterna ordern att offentligt visa sin ”indignation” över våra böcker. Och de tyska studenterna, glada över varje tillfälle att få betyga sin reaktionära hållning, gaddade sig lydigt samman vid alla universitet, hämtade exemplar av våra böcker från boklådorna och marcherade under vajade fanor till någon offentlig plats med sitt byte. Där blev böckerna antingen spikade vid skampålen efter gammalt tyskt bruk – medeltiden hade plötsligt blivit modärn – eller, eftersom det tyvärr inte var tillåtet att bränna människor, kastade på stora bål under deklamation av patriotiska slagord. Jag har själv ägt ett sådant genomspikat exemplar av en av mina böcker, som en student räddade efter exekutionen och gav till mig. Visserligen hade propagandaminister Goebbels efter lång tvekan beslutat att i sista sekunden ge bokbålet sin välsingnelse, men den förblev en halvofficiell åtgärd, och inget visar tydligare hur lite Tyskland vid denna tid identifierade sig med sådana handlingar, då allmänheten inte tog några som helst konsekvenser av studenternas bokbål och bannlysningar.” (Stefan Zweig, Världen av i går)

Till skillnad från dagens handfallenhet i fråga om vad som lett fram till nazismens framfart står Zweig dock inte svarslös:

”När man ser tillbaka och försöker visa på politiska felsteg efter världskriget, [första världskriget red. anm] kommer man att finna att ett av de största misstagen bestod i det faktum att varken de europeiska eller amerikanska statsmännen genomförde Wilsons klara, enkla plan, utan saboterade den. Hans tanke var att skänka de små nationerna frihet och självständighet, men han insåg helt riktigt att denna frihet och självständighet bara var hållbar om alla stora och små stater gick samman i ett och ett överordnat förbund. När man inte skapade denna överordnade organisation – det verkliga, det fullständiga Nationernas förbund – och endast förverkligade den andra delen

av hans program, de små staternas självständighet, åstadkom man istället för lugn en ständig spänning. För ingenting är farligare än små staters önskan att visa sig stora, och de små staterna hade knappt hunnit skapas förrän de började interagera mot varandra och tvista om obetydliga landområden,” (Stefan Zweig, Världen av i går)

I en tid där kritiken mot EU växer, Storbritannien redan brutit sig loss och fler nu vill följa deras exempel är detta en viktig påminnelse om att denna union faktiskt lyckats med en av sina grundförutsatser, nämligen att skapa fred genom samarbete. Och även om det finns saker med EU som kan kritiseras och byråkratiska menings-skiljaktigheter att reda ut så är det kanske väl drastiskt att kasta ut hela babyn med badvattnet. Om det nu inte är just sammanhållningen man är ute efter att motverka.

Betydelsen av sammanhållning
Kanske är maningen till sammanhållning det viktigaste att ta med sig både från ”Världen av i går” och ”Läget i landet”, vikten av att faktiskt lyssna på sina meningsmotståndare så att man i tid uppfattar hoten. I en tid där identitetspolitikens landvinningar lett till att till och med grupper som borde kunna mötas – såsom feminister och transpersoner, eller för den delen H- B- och

BOKLISTAN

Nils Holgerssons underbara resa av Selma Lagerlöf
Läget i landet av Po Tidholm
Järnburen av Po Tidholm
Adolf Hitler av Bengt Liljegren
Bödeln av Pär Lagerkvist
Världen av igår av Stefan Zweig
Seger – Gayrevolutionens triumf av Linda Hirsman

Och när vi ändå är igång kan ni lika gärna även läsa: Pär Lagerkvists båda böcker *Dvärgen* och *Barabbas*, Hjalmar Söderbergs *Doktor Glas* samt Bengt Jangfeldts *Vi och dom: Bengt Jangfeldt om Ryssland som idé*.

T-personer – istället för att hålla ihop allt oftare strider mot varandra i en kamp om att på de andras bekostnad nå längst, är detta en uppmaning att ta fasta på.

I Linda Hirshmans bok ”Seger – Gayrevolutionens triumf” berättas historien om den amerikanska gayrörelsens historia och här beskrivs hur det var först då gayrörelsen började samarbeta med, och dra lärdom av kommunister och medborgarrättsrörelsen som man lyckades nå framgång även för egen del. För mänskliga rättigheter nås inte på bekostnad av andras rättigheter, de följer varandra hand i hand, man kan inte gå baklänges in i framtiden. Detta även om en och annan vit man säkert skulle vilja hävda att de minsann fått det sämre på sistone. Så är dock inte fallet, den enda ”rättighet” som tagits ifrån dessa är att okommenterat kunna kränka andras rättigheter och det är måhända inte smärtfritt. Att ifrågasätta sig själv och sina åsikter är jobbigt. Men det är inte en försämring, det är en utveckling. Men på samma sätt som ”vita kränkta män”- som ofta ses som en lantsortsföreteelse – måste ifrågasätta sig själva måste även stadsborna vara beredda till självannsakan på de områden som sträcker sig utanför stadens komfortzoner: naturpåverkan, jämställdhet och integration. Varför ställer man sig till exempel alltid frågande till vad poängen med landsortssatsningar är?

Detta medan ingen skulle komma på tanken att ifrågasätta den senaste raden av stockholmssatsningar. Och hur kommer det sig att tidningar som skriver om Stockholm, Göteborg och på sin höjd Malmö kan kallas för rikstäckande? Vad hände med resten av landet?

Det är en märklig paradox att landet å ena sidan har orter som hotas att dö

till följd av avfolkning samtidigt som landets politiker å andra sidan står och hojtar om en flyktinkris som på något sätt drabbar oss och inte dem som genomlever den, och om behovet av flyktinstopp.

Kanske krävs det, som Po Tidholm och Arne Müller är inne på i ”Järnburen”, att landets kommunalråd vågar ta ton och säga att Sverige inte alls är fullt, att vi snarare hotas att tömmas. Att invandringen snarare är lösningen på problemet än själva problemet. Men att vi faktiskt måste jobba på att göra landsbygden mer attraktiv så att folk, istället för att flytta därifrån, väljer att stanna kvar. För det är faktiskt helt orimligt att landsbygden inte ska få ta del av den samhällsutveckling som den i så hög grad bidrar till. Och om inte är väl alternativet att förvandla landets politiker till en skock tomtar och skicka ut dem med en flock gäss så att de får se sig om i landet och inse att det finns så mycket mer än bara Stockholm, Göteborg och möjligen Malmö.

För som Po Tidholm skriver i ”Läget i landet”:
”Det är inte invandringens fel att det bulldoftande folkhemmet – så som vi minns det – förändrades. Det var inte kurderna som flyttade industrierna till låglöneländer, det var inte palestinierna som stängde post- och bankkontoren och centraliserade statliga jobb till storstäderna, det var inte somalierna som byggde volymhandelsområden, som tömde stadskärnorna, sålde ut apoteken och privatiserade sönder landets järnvägsunderhåll. Det var inte syrierna som genomförde försämringarna i sjukförsäkringssystemet. Och det var faktiskt inte ensamkommande barn från Afghanistan som lade ner byskolorna och sänkte A-kassan.” (Po Tidholm, Läget i Landet)

Med den rosa insidan utanpå

David Eriksson utmanar manliga stereotyper

FOTO: BERNT LUNDQVIST

”Rent krasst så var det dels att jag ville bli rockstjärna och turnera runt hela jorden och dels att jag aldrig ville ha ett vanligt jobb. Jag kunde liksom inte stå ut med tanken på det, det kanske låter arrogant men det var så jag kände det. Antingen gör jag det jag vill göra i livet eller också skiter jag i livet.” Så beskriver artisten David Eriksson känslan då han som tonåring började sitt sökande efter sitt konstnärliga uttryck.

För den som inte vet vem David är, är det kanske lätt att skrämmas att tro att han är en person att akta sig för men kommer man närmre märker man snart att så inte är fallet.

– Jag är stor och krallig och så har jag rakat huvud, det har jag ju inte för att jag vill ha det utan för att jag är flintskallig, men då har folk plötsligt en massa förutfattade meningar om vad jag är för en person. Jag gillar det där, att jag kan se hård ut men om folk tittar noga ser de till exempel att det står Ping Pong på mina händer, det tycker jag är fantastiskt roligt, det är ju så avväpnande det kan bli. Det är det jag bygger hela min karriär på, att säga ”men tro att jag är jäkligt tuff och macho då och om ni tittar noga så ser ni att jag inte är det” och att visa att det är ok att inte vara tuff, det är mitt mission. Även om han tycker att det är kul att

kunna spela på sitt yttre är han alltid noga med att på något sätt också bryta av från stereotypen och signalera att han inte är så där hård som han annars skulle kunna se ut.

– Oavsett hur jag ser ut, med tatueringar och så där, så har jag alltid rosa skosnören, eller rosa Birkenstock, eller rosa toppluva, eller någonting som bryter av. Jag försöker vara försiktig så att jag inte spår på bilden av mig själv som den där machotypen. Det finns inget värre tycker jag än de här svenska medelålders männen med Tors hammare, det är det värsta jag vet. Jag skulle lätt kunna se ut som en av dem. Jag är flintis, jag är storväxt, jag

FOTO: BERNT LUNDQVIST

har tatueringar. Om jag också hade ett skägg och sådana där skitfula solglasögon och Tors hammare, då skulle jag se ut exakt som de gör och det är min värsta mardröm.

Blandning mellan museum och nöjesfält

Det är som att kliva in i ett kreativt kaos då man kommer in i Davids lägenhet som ligger vid Möllan i Malmö. Hallen är full av små och stora konstverk som han dels gjort själv men även sådana som han fått eller köpt. I taket hänger en lampa med fem skärmar och ovanför dessa är en rätta upphängd. Inte en riktig rätta, men nog så uppseendeväckande där den hänger ner vid sidan av alla lampskärmar. I vardagsrummet fortsätter detta tema – på väggen hänger ett, som David säger, ”våldigt laddat konstverk” – en tavla bestående av 28 musfällor.

– Jag försöker se på mitt hem som en blandning mellan ett museum och ett nöjesfält, så vill jag ha det. Det ska finnas mycket att titta på och det ska vara udda och intressant.

Köket går i rosa och turkost, Davids favoritkombination av färger sedan uppväxten i 80-talets Kramfors. På köksflåkten hänger en kastkniv som David fått av en vän och kollega, det luktar lite badhus och på Spotify spelas Tiamats ”Radiant Star”.

I arbetsrummet står det senaste av Davids kreativa projekt, ett dockhus som han håller på att inreda. Än så länge är det mest ett rum som hunnit bli klart, ett rum som klätts in med madrasser, eller som det fick bli i dockhusversionen – wettex-trasor. I rummet sitter en docka som satts i tvångströja och från avloppet kommer två armar uppkrypande. I dörrkarmen mellan två av de andra rummen hänger en miniatyrmodell av det draperi som i verkligheten hänger i dörrkarmen mellan arbetsrummet och vardagsrummet och som i den

större versionen är gjord av en massa cerisea pingisbollar medan miniatyrversionen är gjord av rörpärlor.

– Jag har alltid varit fascinerad av miniatyrvärldar, akvarievärldar och så där. Jag har haft den här idén jättelänge och nu tog jag tag i den. Det finns fem rum så jag kommer att göra lite olika scenarion i dem. Mycket visuella skämt, någon som kommer upp genom golvet och så hänger benen i taket och sådana där grejer. Det ska vara lite makabert och lite mörkt. Jag tycker det är fantasitiskt, det är lite performance över det.

Mest av allt gör han det för sin egen skull, eftersom han tycker att det är kul att sitta och pyssla och låta fantasin och kreativiteten flöda, men tanken är också att huset så småningom ska upp på väggen så att folk kan titta på det.

– Det är ju som terapi att sitta och göra något på kvällarna och få idéer som att, jag kan göra en fågelbur av den här metallgrejen som sitter ovanpå en champagneflaska och sen hänga en liten korg i den. Det är ett skämt som vissa förstår och andra inte. Man kanske ska vara uppvuxen på 80-talet för att förstå vad det handlar om. Det är inget meddelande i det utan det är bara en liten detalj, sådär: ”Ja, just det, det där ja. Det kommer jag ihåg.” Sânt tycker jag är kul, inte att sätta korvar i en fågelbur, men att komma på saker. Sen vill jag att det ska hänga på väggen och när folk kommer hit ska de kunna stå och titta på det i tio minuter och se olika detaljer och scenarion. Jag älskar att bygga in små detaljer, dels i mina nummer – i mina föreställningar – men också i tavlor och texter som jag skriver, berättar David.

Förutom detaljer gillar han även att, som artist, arbeta med saker som publiken kan relatera till.

– Alla vet vad ett äpple är, alla vet vad en pingisboll är, alla vet vad en ballong är och alla vet vad ett vinglas är. Vi har alla hållit ett vinglas i handen

” Jag är flintis, jag är storväxt, jag har tatueringar. Om jag också hade ett skägg och sådana där skitfula solglasögon och Tors hammare, då skulle jag se ut exakt som de gör och det är min värsta mardröm.

och vi har alla tappat ett vinglas och då blir det, tycker jag, mer spännande för publiken än om man skapar en ny rekvisita som ingen vet vad det är. Jag tycker om när publiken kan känna ”vi vet vad han gör och det är coolt att han använder sakerna på ett sätt som vi aldrig hade kunnat drömma om.”

Sökte ett uttryck

Det har dock tagit tid att komma till den punkt där han kunnat säga vad som är hans stil. Som grogrund för en aspirerande artist var Kramfors, där David växte upp, inte den bästa platsen och han letade länge efter sitt konstnärliga uttryck.

– Nä, det var ju helt katastrofalt dåligt så klart. Kramfors och hela den delen av Sverige, mellannorrland, är ju extremt tillfredsställande rent estetiskt, det är vackert och unikt, men för att gå sin egen väg är det jättesvårt. Jantelagen är ju någon slags boja där uppe som man känner av med folk som undrar ”Men ska du inte ta ett vanligt jobb?” och jag kände bara ”ska jag hålla på att fajtas mot det här? Aldrig i livet, jag har inte tid med det”. Så jag drog – inte så fort jag kunde – men så fort jag blev modig nog.

Men även om möjligheterna att utforska sitt sceniska uttryck inte var de bästa hann han ändå prova på en del redan innan han flyttade från Kramfors.

– Jag sökte efter ett sätt att uttrycka mig och testade en massa olika uttrycks-sätt, jag skrev och målade och spelade musik. Musiken var det första jag testade eftersom det var det som fanns tillgängligt i Kramfors. Man kunde få låna replokal av ABF och så kunde man starta ett band. Men sen upptäckte jag att det inte var det jag var bra på och att det inte var det jag ville göra. Jag ville

stå längst fram på en scen och kommunicera med publiken, på ett improviserat sätt och då var inte att spela i ett band i Kramfors det rätta, även om det också var kul, berättar David.

Istället började han söka sig mot skrivandet för att se om det var poesi och noveller som var hans tänkta karriär.

– Det var ju också en dröm, att kunna leva på sitt skrivande och bara ”sitta och dricka sprit och skriva”. Det var någon slags romantisk dröm om att vara en bekymmerslös konstnär som levde utanför ramarna och samhällets strukturer. Och det gör jag ju nu, jag har äntligen nåt mitt mål att jag kan ”dricka sprit och skapa konst”, säger han med ett skratt och fortsätter:

– Vad jag menar är att det inte finns några regler kring hur jag spenderar mitt liv, jag kan förvalta min tid som jag vill, oftast. Och jag kan skapa andra saker när jag inte gör mina scennummer, jag kan syssla med mina konstprojekt och göra precis vad jag vill. Det där med sprit är väl mer en symbol för den romantiska bilden om att vara någon slags försupen konstnär, bohemn lik-som. Nu söker jag inte något bohemliv

men jag gjorde det en gång i tiden när jag läste om alla konstnärerna i Paris och dekadensen kring det, det tilltalade mig, det anarkistiska. Att leva utanför samhällets normer. Det strävar jag efter, att få vara självständig i samhället, jag är inte så jäkla förtjust i strukturer. Alla normer om hur man ska vara och att det är så oifrågasatt, att man ska bilda familj och ha rutiner, jag gillar inte rutiner. Jag vill ha tvära kast, jag vill öppna min dator på morgonen och läsa i mailen ”kan du komma och vara här i mitten av juni och göra den här grejen?” och svara ”Jajamen” och så plötsligt har mitt liv tagit en annan vändning. Jag vill kastas in i saker av olika yttre faktorer. Jag måste så klart också vara lite strategisk, jag ska ju överleva som konstnär, så ibland jobbar jag en längre period med

mer välbetalda jobb som sen gör att jag kanske kan ta lite andra gig som är mer artistiskt tillfredsställande men som kanske inte betalar så bra. Men allt hör ihop i slutänden.

När David var i 20-årsåldern var han mogen att ta steget och flyttade från Kramfors till Stockholm där han fått jobb som artist på ett barnteaterprojekt, något som i sin tur gav honom tillgång till en träningslokal. Samtidigt höll nycirkustrenden på att växa fram i Sverige och Europa, vilket passade David bra eftersom det gjorde att han träffade många likasinnade personer.

– Jag ville ha något som var fysiskt och så ville jag kunna utföra det själv så då tänkte jag ”akrobat och gatuteater, det känns coolt”. Teaterjobbet gjorde att jag fick umgås med rutinerade

Föreställningar som David är stolt över: DAVID OCH FOFO

– Jag och Fofu [Fouzia "Fofu" Rakez red.anm] träffades när vi gjorde en föreställning ihop och sen var vi partners i 13 år och gjorde bland annat en egen föreställning, "David och Fofu", den var också, precis som "Pink on the Inside", en enormt personlig historia som vi turnerade med i Europa och i Sverige. Den handlar om oss, om våra problem, vår relation, så den är jag också sjukt stolt över.

Föreställningar som David är stolt över:
LA SOIRÉE

– Jag är väldigt stolt över hela resan med La Soirée som jag och Fofu gjorde. För mig var La Soirée det högsta mål jag kunde nå. De är en liten grupp som var mer som ett rock-band och lyckas man charma dem så känner jag att nu har vi lyckats komma så högt som vi vill komma. Att få jobba i Sydney Opera House och sen turnera och göra en hel turné i West End i London och vinna en Olivier Award för Best Entertainment på West End, det är ju helt sjukt och så var det med våra egna nummer, det var inte bara någon som sa ”ja men gör det här”.

artister och vi hade en träningslokal där jag kunde stå och träna dygnet runt och då gjorde jag det. Så det var väl det som ledde mig till själva cirkusdisciplinerna, sen tyckte jag inte att det var så kul att bara presentera ett nummer utan jag ville blanda in andra uttryck och försöka säga någonting med min konst eller jobba mycket med humor. Så när jag sen kände att ”nu vill jag lära mig mer och av andra människor” flyttade jag till England och jobbade där i fem år och turnerade därifrån.

I England lärde han sig även en av de saker som skulle komma att bli hans signum, nämligen att jonglera med pingisbollar med munnen.

– Jag började jobba med en annan jonglerare och han höll redan på att jonglera med pingisbollar så då lärde han mig det genom att vi gjorde ett nummer ihop och sen har det bara fortsatt efter det.

Vi kommer in på gränsen mellan att stjäla och att inspireras av någon och David menar att man får ha lite etik och moral.

– Jag är ju inte den enda som jonglerar med pingisbollar, vi är några stycken som gör det, men man gör det på olika sätt, jag gör det på mitt sätt. Det blir ju som att säga, ”jag skriver en bok”, ”ja, men det har ju någon annan redan gjort”. Man får göra det på sitt eget sätt helt enkelt. Man får ha lite sunt förnuft och inte stjäla andras trick, det är ju det som tar tid, att komma på sina originella idéer. Om någon skulle stjäla mina skämt kring mina trick då skulle jag tycka att ”ja, men det där var väl onödigt”, då är det stöld.

Nycirkusen i Sverige

Sökandet ledde till slut fram till en kombination av alla de uttryck han provade på under sitt söknade vilket än idag gör att det är svårt att sätta fingret på vad man ska kalla David för.

– Ja, det är väl den ständiga frågan. Jag kallar mig artist, entertainer eller oral activist. Det är ju engelska uttryck eftersom jag jobbar mest utanför Sverige. Nycirkusartist, tja, varför inte, jag kan leva med det. I Tyskland presenteras jag som komiker, vilket jag gillar eftersom det är mest komik jag sysslar med. Även om den inte är verbal. Min grej har alltid varit att jag inte vill göra någon annans material utan jag vill komma på mitt eget material och skapa mina egna nummer. De kan innehålla allting från jonglering till att jag gör någonting med en glasburk, eller vad jag nu jobbar med. Det finns inte några regler för hur jag blandar och sätter samman olika saker, men alla de där ingredienserna finns kvar i mina nummer.

Även om det tagit tid för David att hitta det som han idag kan kalla för sitt uttryck har det aldrig hindrat honom från att arbeta som artist på vägen dit.

– Man kan ju inte vänta tills att man känner att nu är jag tillräckligt bra för då blir det ju aldrig någonting. Jag började med saker när jag inte var tillräckligt bra men det gjorde att jag blev bättre.

En stor del av det David gör gränsar mot nycirkus, vilket i Sverige i stort sett kommit att bli synonymt med Cirkus Cirkör när det gäller den professionella scenen och även om detta i vissa sammanhang har kritiserats så är David positiv till Cirkus Cirkör.

– Jag tycker att de är fantastiska, de gör så mycket för scenkonsten, de anställer artister och hjälper andra yngre kompanier att få fart. Sen jobbar inte jag så mycket med nycirkus, jag är med i någon föreställning då och då, men jag har ju turnerat med min föreställning i Sverige och det gick ganska bra och det var tack vare att jag hade jobbat med Cirkus Cirkör så teatrarne i Sverige visste vem jag var. Jag tror att om jag inte hade haft ett förflutet med Cirkus Cirkör hade jag aldrig blivit bokad med min föreställning i Sverige. Då hade jag bara varit någon som hade en föreställning som ingen visste vem det var. Så Cirkör gör ju allt för att bana väg, dels för sig själva, dels för konstformen och dels för nya kompanier som vill etablera sig. Jag älskar Cirkus Cirkör.

En annan institution inom scenkonsten är Riksteatern som köper in föreställningar och turnerar med dem och om det är någon David är kritisk mot är det snarare dessa.

– Riksteatern har jättesvårt att ta svenska grejer, förutom Cirkus Cirkör då, men alla grejer som jag har gjort har de till exempel inte tagit för att de tycker ”nä men det är ju svenskt”, de vill försöka vara superexotiska hela tiden och är det exotiskt köper de det utan att ställa några frågor, och det måste ju inte bli bra bara för att det är exotiskt, det är ju inte synonymt.

I stor mån handlar frömgågan att ta sig fram i Sverige även om att tillhöra rätt kretsar menar David. Han berättar om en så kallad utbudsdag i Stockholm, det vill säga en dag då teaterarrangörer får komma och ta del av ett antal föreställningar för att därefter kunna bestämma sig för vilka föreställningar de ska köpa in, som han frågat om han fick komma till och presentera sin föreställning på men blivit nekad.

– Jag gick dit för att se någon

Föreställningar som David är stolt över:
PINK ON THE INSIDE

– "Pink on the inside" är mitt livsverk som jag gjorde helt själv, eller det var många som hjälpte till. Cirkus Cirkör gav mig replokal, Emil Jensen hjälpte till att titta utifrån och Fofu, Oscar Cresso, Captain Frodo och Krister Lindgren hjälpte också till. Men det var inte någon produktion där någon bad mig göra den utan jag gjorde den helt ur egen ficka och utifrån mina egna idéer och ur ett behov att göra den och dels även för att visa för mig själv att jag kunde ta ett initiativ och att jag vågade ta en risk. Den är 100 procent självbiografisk men det är allt jag gör. Jag försöker aldrig spela någon annan, jag är inte den typen av artist. Jag är helt och hållet mig själv och vill vara helt ärlig.

föreställning och då stod det en massa människor från olika teaterföreningar ute och rökte så jag sa bara ”tjena” och Meta som då jobbade på Umeå Teaterförening kände igen mig och frågade ”Men David, vad gör du nu?” så jag svarade att jag precis gjort min egen föreställning och på fem minuter sålde jag en hel norrlandsturné, det garvade jag åt efteråt.

Publikens olika ansikten

I viss mån har scenkonstvärldens reservationer kanske även satt sina spår i den svenska publikens attityd till vad de ser, för även här tycker sig David märka en viss återhållsamhet men han tror också att det kan handlar om den privilegierade situation Sverige som nation befinner sig i och har befunnit sig i sedan en lång tid tillbaka.

– Här i Sverige kan det bli lite så där ”vi har sett allt redan” och om vi då visar allt för stor entusiasm är vi rädda för att det ska framstå som att vi inte är erfarna. Den känslan har jag av svenskar och framförallt av folk i Stockholm. Att man inte törs visa att man är imponerad eller berörd, det är inte generellt men jag får den känslan ibland. Vi är så beresta, alla har varit i

London, alla har varit i New York och det blir så där att man vill visa att ”jag har koll”. Det har väl bara blivit så, vi är ganska privilegierade som nation. Vi har inte haft några krig i modern tid och vi har levt ganska skyddat. Det är väl också det som gjort att vi kan resa, vårt pass ger oss tillträde till 176 nationer eller vad det är, det är inte alla som har det passet.

Han tror dock även att publikens mottagande beror på vart man kommer och hur de lokala arrangörernas arbete ser ut.

– Finns det ett grundarbete, som i Umeå till exempel där det ju finns en kärlek till den här typen av scenkonst och folk har koll på vad det är, då blir det bättre publikuppslutning än om man kommer till en stad som kanske inte har haft besök av den här typen av föreställningar tidigare. När jag gjorde min sverigeturné till exempel, då sålde jag ju mer biljetter i Umeå än vad jag gjorde i andra städer. Sundsvall till exempel, det är också en stor stad men de har inte haft så mycket sånt här, så de visste inte riktigt vad det var jag erbjöd.

Tack vare sitt resande har David även fått en publik i Östeuropa som gillar det han gör och han märker en tydlig

skillnad i hur hans scenframträdanden blir mottagna där.

– Jag har en stor publik i Östeuropa, i Tjeckien och Slovakien till exempel, de har ett annat sätt att se på saker och ting och har lite enklare att ge feedback och säga hur de berörs av det jag gör. Jag säger inte att det är generellt i Östeuropa men de publikar som jag har mött där, och vid de två tillfällen jag spelat i Sydamerika, har visat mycket mer inlevelse och vågar visa sina känslor. Det är därför jag gillar att spela i Östeuropa.

– Nu ska jag bara titta till min mössa här, säger David.

Den där badhusdoften som nämndes tidigare och som vilar över köket kommer sig nämligen av att han, under tiden som vi pratar, håller på att bleka en mössa som han tänkt färga om.

– Titta! Det börjar faktiskt hända saker här, utbrister David glatt när han ser resultatet.

– Den ska bli rosa, så klart! berättar han och rör förväntansfullt runt i hinken med den ännu något orange mössan.

För det är rosa som är Davids signaturfärg, ända sedan 80-talets rosa trend har det varit hans favoritfärg.

– Jag växte ju upp på 80-talet och då hade Adidas-skorna cerisea ränder, Adidas-overallerna var cerisea och mintgröna och det bara slog till! Det är så jävla snyggt! Och på den mörka sidan var det rosa och svart, hur snyggt är inte det liksom!?

Och även om David till en början följde scenkonstens trender där rosa

”Då är jag tvungen att öppna kistan inom mig och öppna det hemliga rummet där jag plockar fram det som är skört inom mig och visar upp det och inser att det är okej att visa upp det här också.

knappast var det som stod högst i rang har han även sett till att få in färgen i scenvärlden.

– När jag började hade den scenkonst som jag utövar sin speciella estetik, det skulle se ut på ett visst sätt och då var inte rosa så populärt, det var lite mer dammigt och steampunkigt och rostigt. Det fanns en dammig estetik som alla körde på. Men jag och Fofo, som var min partner och som jag jobbade med i 13 år, tog tag i det där efter ett tag och ville blanda in lite mer kitch i det där. Vi ville köra hård rock och kitch istället, det är min grej!

Men det finns även en mer symbolisk mening i just den rosa färgen menar David.

– Mitt mission är ju att vända lite upp och ner på manliga stereotyper och visa att det är ok att bära rosa även om man ser ut som jag gör, med mina tatueringar. Det låter ju töntigt när man säger det, det är klart att det är ok, men folk tycker inte det. Jag träffade en kille häromdagen som kom fram till mig och frågade varför jag har rosa nagellack. Och när jag sa att jag tyckte att det var snyggt såg man på hans ögon att han var frustrerad för han fick inte ihop det, han kanske trodde att jag var homosexuell. Och folk får tro vad de vill om det, det spelar inte mig någon roll, men jag vill kunna svara ”men vaddå jag har rosa nagellack för att jag tycker att det är snyggt, varför har du blå jeans?”

Pink on the inside

Rosa är också en central del för Davids självbiografiska pjäs ”Pink on Inside” som han beskriver som sitt livsverk.

– Den handlar om precis det jag var inne på, jag ser väldigt tuff ut men om man kommer närmre så ser man att det står Ping Pong på fingrarna och då

avväpnas det liksom. Den är ett sätt för mig att visa på en stereotyp. Macho-mannen – han som är skränig, som inte lyssnar på andra, som slår sig själv för bröstet, som tror att han är roligast av alla, som pratar högst på festerna, han som mansplainer. Men sen kommer det en punkt i föreställningen då jag har slut på all attityd men folk tittar fortfarande på mig och förväntar sig fortfarande att jag ska underhålla. Då är jag tvungen att öppna kistan inom mig och öppna det hemliga rummet där jag plockar fram det som är skört inom mig och visar upp det och inser att det är okej att visa upp det här också. Och att det är okej att vara stolt över de sidorna också.

Premiären hölls i Polen och han berättar om bemötandet den fick där:

– Det var en jätteliten stad, ganska konservativ, nära ukrainska gränsen, med mycket män som satt där och bara såg ut att tänka ”Va? Vad är det här för jävla freak som har högklackade skor?” men efteråt kom de fram och tyckte ”Shit! Jag fick tänka till om vem jag själv är.”

Men det är inte bara männen som berörs av föreställningen, många unga tjejer har också kommit fram och gråtit och tackat David.

– Jag har haft jättemånga sådana reaktioner, att de tycker att det är så befriande att en man gör något. Det är ofta tjejer som är jättetacksamma för att någon som till synes skulle kunna vara en av de där killarna, inte är det och vill göra en förändring.

Föreställningen är helt självbiografisk och David berättar om ett barndomsminne som fått en central del i föreställningen.

– När jag växte upp skulle man vara antingen syntare eller hårdrockare och om man bestämde sig för att man var

hårdrockare då var man hårdrockare. Jag minns hur min bror en gång sa till de äldre killarna i bilen ”om ni ser David lyssna på någon annan musik, då spöar ni upp honom.” Så det var så där, ”ok det är hård rock som gäller”, men så hittade jag en Alphaville-skiva och kände ”det här är så jävla bra!” Och då tvingade min bror mig att bryta sönder den.

Han skrattar åt minnet och försäkrar att det mest bara handlade om barnfasoner men minnet markerar vändningen i föreställningen.

– I föreställningen spelar jag de här hårda låtarna som var tuffa, men sen lyssnar jag på mig själv med ett stetoskop och då hör man de här ”new romantic”-låtarna som jag tyckte om men som jag inte fick lyssna på. Jag hade ju kassetband som hette ”Låtar som jag lyssnar på i hemlighet” där det var sånt som Soft Cell, Visage, Alphaville, Frankie goes to Hollywood och Bronski Beat. Jag bara älskar det där, men det fick man ju inte säga.

Helt entydigt positiv har kritiken dock inte varit, många har svårt för föreställningens första del, något David tagit med i beräkningen och som även var ett delmål redan då han skrev den.

– En av de saker jag ville uppnå med föreställningen var att, jag ville få publiken att hata mig och sen bygga mig tillbaka därifrån. En del personer kommer fram efter föreställningen och säger ”Alltså efter 20 minuter av föreställningen då ville vi gå, och sen som tur var gjorde vi inte det.” Och det tror jag blir extremt mycket starkare, att man har den där känslan och att den sitter kvar. Det är många som har gått också innan det har vänt och för dem så är det väl så där ”Vad är det där för tönt?!” och det är okej, så är det att vara konstnär, avslutar David.

ELIN LARSSON

Föreställningar som David är stolt över: MORTALE

- En annan milstolpe i min karriär var när jag blev ombedd av en av Europas mest kända varitörer, i Leipzig, att skapa en föreställning för deras teater. Jag skrev föreställningen ”Mortales” tillsammans med min jättegoda vän Luke Wilson som även regisserade den och så gjorde vi den tillsammans, jag, Fofo och några andra jättenära vänner. Den handlar om dödlighet och om att vara annorlunda här på jorden och att återvända till någon slags dödlighet. Den blev också jättepersonlig för han som regisserade den, min gode vän, dog bara några veckor efter premiären så det var helt fruktansvärt och blev extremt symboliskt. Han var sjuk i cancer, så det sista han gjorde var den här föreställningen. Den föreställningen ligger också superdjupt inom mig som en stolthet.

Ensam är inte stark

En tillbakablick på de år som gått

FOTO: ELIN LARSSON

Vi är på en festival, och min kollega Bernt blir avvisad från trappan där han står och fotar, eftersom ”bara media får fota däri-från”. Han har sin pressackreditering hängande runt halsen och det borde, utöver detta, inte råda någon tvekan om vad han är för någon med tanke på den kamerautrustning han har. Den är helt i klass med vilken pressfotograf-utrustning som helst. Men han får avbryta sitt arbete och gå ut för att förklara att han faktiskt är pressfotograf. På samma festival är det en annan fotograf som upprepade gånger ställer sig i vägen för honom. Bernt tar det med jämnmod och flyttar på sig. Vi är på en manifestation i en av stadens parker och en föredetta fotograffkollega från frilanstiden frågar lite glatt om Bernt är min praktikant.

Jag svarar att han är min kollega. Som jobbar heltid. Och som är fotoansvarig på tidningen! Vi förflyttar oss från manifesta-tionen till en demonstration som hålls samma kväll och det blir tumult. Jag och Bernt hamnar innanför avspärr-ningen och står, i avvaktan på direktiv från polisen, kvar och Bernt fortsätter att fotografera. För tydligen förstår polisen (åtminstone vid detta tillfälle) det som övriga verkar ha så svårt att förstå och acceptera. Nämligen att en pressfotograf både kan ha problem med höften och en assisterande kollega som håller hen under armen då det är allt för halkigt ute. Och att det då kan ta lite längre tid att komma undan. Vi är på Nolia och jag lutar mig mot kryckorna och håller kameraväskan och våra jackor medan Bernt fotar

framme vid scenen. En fotograffkompis ser mig och frågar vad som hänt, jag svarar att det inte hänt någonting alls utan att det bara är jag som fotoassisterar Bernt. Vi skrattar åt missförståndet och återgår till våra respektive arbeten. Men vad är det då som är grejen? Varför blir vi så ofta ifrågasatta i vår arbetssituation? Jo, Kulturvinkeln drivs av Arvsfond-sprojektet Välja Vinkel som arbetat med att utvärdera situationen för personer med funktionsnedsättningar som verkar inom kulturjournalistiken och utifrån detta har vi även försökt väcka frågan kring tillgänglighet för media bland kulturaktörer. Det är med andra ord inte bara Bernt, på vår tidning, som utmanar bilden av hur en medierepresentant ska se ut och vara, det gör tvärtom de flesta. Jag kommer

dock i denna text framförallt förhålla mig till just samarbetet med Bernt, dels eftersom det är vi som arbetat heltid tillsammans genom hela projektet och exemplen av den anledningen blir fler men också för att ingen av våra medverkande, som inte haft möjlighet att ge sina medgivanden, ska behöva bli utpekade. Men det är alltså inte för att det saknas andra goda exempel från projektiden. Det har varit ett arbete som konstant krockat med och ifrågasattsatt den värld av effektivisering vi i allmänhet befinner oss i, och då inte minst när det gäller media och kultur. Jag minns min tid som frilansjournalist då kraven allt som oftast, som minst, var att jag både skulle fota och skriva – självständigt – och det där med korrektur var något man effektiviserat bort för så länge sen att man inte brytt sig om att lägga det på minnet. Hur ser situationen ut idag, när webb-tv och webb-radio, som kom-plement till text och bild, utvecklas i samma takt som resurser skärs ner? Och kanske framförallt, vad blir kostnaderna när en och samma person helst ska kunna göra allt det här själv? De där kostnaderna som ekonomerna påstår blir lägre medan journalisterna muttrar om kvalitetskostnader och som konsumenterna tycker gör det-samma så länge de slipper betala. Jag är i grunden journalist och sällar mig således redan till att börja med till den muttrande skaran men än mer så efter det här projektet. För människor innebär förvisso lönekostnader för företagen men det finns ett värde i varje människa som inte går att översätta till ekonomins siffror. Det vi offrar i takt med nedskärningarna är just den där ”kvalitén” som alla journalister tjarar om och som vid en första anblick kanske kan kännas abstrakt. Det handlar dels om tidsaspekten – vad blir effekterna av att färre reportrar ska göra mer arbete och dessutom på kortare tid? Svaret är uppenbart, tiden för eftertanke och kvalitetsgranskning försvinner och i den ständiga jakten efter att vara först på nyheten riskerar nyheterna att bli så rykande färska att redaktionerna inte ens hinner kolla om de överhuvudtaget är sanna, med en ökad misstro gentemot journalisti-ken som följd. Utöver detta offras även mångfalden

” Den kunskap deltagaren faktiskt har är viktigare än att alla meningssatser och skiljetecken sitter korrekt. Sådant kan man faktiskt rätta till.

inom journalistkåren när de som inte hinner med sorteras bort eller ger upp och det är en mångfald som spelar roll. För vilken bild av samhället blir det som speglas när medierepresen-tationen likriktas till förmån för de högpresterande? Vilka frågor är det som anses viktiga i nyhetsvärderingen när de som inte kla-rar av att leva upp till, inte bara medias utan även samhällets, krav på att vara högpresterande bara ses som kostnader och bromsklossar, och just därför inte får möjlighet att bli annat, eftersom de aldrig ges möjligheten att, på sina villkor, vara en del av samhället? Det är ett märkligt cirkelresonemang och en självuppfyllande profetia och kanske är det, med detta i åtanke, inte heller konstigt att en utredning beställd av Socialdemokraterna kan föreslå att barn under tolv år som har funktions-nedsättningar inte längre ska ha rätt till assistans. Ett förslag som därefter klubbades igenom och som vi nu ser det praktiska genomförandets effekter av. Jag frågar mig, är det värt det? Att se folk växa Kulturvinkeln vilar på projektägaren Kulturens Bildningsverksamhets folkbildande grund och vårt perspektiv skiljer sig därför i viss mån från vad som är gängse inom media. De praktiska färdigheter man på ”vanliga” redaktio-ner utgår ifrån redan ska finnas har för oss istället varit en stor del av arbetet och en del av poängen med projektet. Och just att se projektets deltagare växa med sina uppgifter har varit bland det mest givande för mig som redaktör och projektledare. Att få höra från en av deltagarna att ”min lärare sa alltid att ’ja, någon skribent blir du i alla fall aldrig’ och nu skriver jag för en tidning” och att då kunna svara ”Ja, men här skiter vi i sådana där lärare och kör på ändå. Det är därför vi har korrektur.”

För den kunskap deltagaren faktiskt har är viktigare än att alla meningssatser och skiljetecken sitter korrekt. Sådant kan man faktiskt rätta till. En av mina favoritartiklar i Kultur-vinkeln är den då Bernt, i vårt första nummer 2018, fick skriva om tyst teater, det vill säga teater på hans förstaspråk – teckenspråk. Något jag själv som frilansjournalist kunde bli skickad på trots att jag alltså inte kan teckenspråk och föreställningarna inte brukar vara textade. Måhända blev inte Bernts recension den mest teatervetenskapliga men det den visar är istället teaterns värde som social mötesplats för den målgrupp teatern vänder sig till. Ett perspektiv jag faktiskt inte tidigare sett och själv aldrig skulle komma på att skriva om, eftersom jag själv inte tillhör målgrup-pen. Ett annat favoritminne är förstås då en annan deltagare, tack vare sitt specialintresse, fick frilansjobb på en annan tidning. Och alla de gånger då vinterslasket trängt in i skorna och irritationen över allsköns stessfaktorer som man inte rår över varit allt för överhängande har man kunnat förtrösta på Ronnie Bergs cyniska förståelse, långt ifrån all denna tids tal om mindfulness och medita-tion. För ibland är det mycket skönare att kunna konstatera att ”just nu är faktiskt allt skitjobbigt” och att då ha någon som säger ”Ja, det har du rätt i” istället för ett snuförnuftigt ”nu tar du väl i, något positivt finns det väl ändå?” För efter en stunds samtal om alltings djävlighet upptäcker man så att allt plötsligt känns lite bättre och enklare att ta tag i. För det finns åtminstone en person som förstår. Jag skulle kunna skriva långt om alla de tillfällen och minnen då jag sett att det vi gör faktiskt betyder något mer än bara orden på pappret, men det finns inte plats. Poängen jag vill åt är just mötena. Att mötas i en situation, lyfta varandra och utvecklas tillsammans och att resultatet därav blir något mer än vad det skulle ha blivit om det gavs till någon som förvisso grejade det själv men som inte hade hjärta, intresse, kunskap eller tid nog för att ge ämnet den respekt det förtjänar. För att den som nu gjorde det var rätt person. I förlängningen av detta finns även

något som annars är mest förekommande inom film och annan populärkultur och som man i verkligheten snarast fnyser åt i ekonomiskt och tidsmässigt förakt. Teamet. Det där som romantiseras då det kommer till filmer om framförallt poliser som inte bara äter söndagsmiddagar ihop utan som även – eller kanske snarare just därför – trotsar regelböckernas begränsningar för att till varje pris skipa rättvisa. ”För att det är den rätta saken att göra!” En och annan film har det väl även gjorts om det grävande journalistteamet, millenniumtrilogin om inte annat – där hela redaktionen är ett ganska tajt team. I verkligheten tenderar dock dessa att rationaliseras bort till förmån för multikompetenta frilansjournalister som dessutom snabbt får komplettera sin kunskapsbank med en förmåga att kontinuerligt och outtröttligt föra stenhårda avtals- och löneförhandlingar om de överhuvudtaget ska ha råd med mat på bordet.

Det finns förvisso frilansjournalister som slår sig ihop och delar på kontor för att på så sätt få ner hyreskostnaderna och ett visst utbyte lär det väl finnas i sådana konstellationer. Och det finns facebookgrupper där frilansjournalister utbyter tankar och frågor men på det stora hela bygger vi i allt större utsträckning en verklighet där förutsättningen är att ensam ska vara stark, trots att så sällan är fallet.

Jag kan utan att överdriva säga att Kulturvinkeln blivit en bättre tidning just på grund av att vi haft tiden att kvalitetssäkra den både vad gäller innehåll, fakta och språk.

Jag vill även tro att våra medverkandes olika förutsättningar satt sina spår i form av en variation som annars är sällsynt.

För min egen del har samarbetet, med framförallt Bernt, även satt sina spår på ett betydligt mer personligt plan och på ett sätt som sträckt sig utanför vad som varit fallet med tidigare kollegor. Det är ett samarbete som gett mig insyn i delar av samhället och livet som jag tidigare stått utanför och jag vågar sticka ut hakan och säga att det även gjort mig till en bättre och klokare person eftersom mina perspektiv vidgats och jag tvingats utmana invanda tankar kring hur saker och ting ska gå till.

Vad gör man till exempel då ens kollega kommer tillbaka från en sjukskrivning och inte kan fota ute på fältet?

Resultatet blev inslaget Iögonfallande där vi skriver om konst, och där Bernt tillsammans med några av våra andra fotografer istället fick utveckla sitt konstnärliga fotograferande. När Bernt senare trots allt behövdes ute på fältet och ännu inte kände sig säker plockade vi fram projektets rullstol. En lösning som var psykologiskt svårare för Bernt att acceptera än för mig men tillsammans gick det bra och den där lördagen skjutsade jag honom mellan arrangemangen. På redaktionen kunde det istället vara Bernt som stöttade mig då jag tvivlade på att jag räckte till.

Kommunikationens olika vägar

Det där med kommunikation är en annan sak. En dag då vi satt och jobbade kom plötsligt en plastkork flygande genom rummet. Detta då Bernts fru Marie, som var på besök – med beundransvärd pricksäkerhet – ville få kontakt med Bernt. Så kan man också kommunicera.

En annan dag har vi besök av en medarbetare som i likhet med Bernt är teckenspråkstalande, jag tänker inte så mycket på saken, eftersom det inte är mig personen söker, utan fortsätter att arbeta. När jag tittar upp inser jag att det pågår en livlig diskussion som jag själv är helt utelämnad från. Jag inser att jag faktiskt, för en gångs skull, är den enda i rummet som inte är i funktionsöverläge och det gör mig glad att upptäcka att det inte stör mig.

När vi inför ett möte får besök av två teckenspråkstolkar och de småpratar med Bernt medan jag förbereder det sista inför mötet kommer de plötsligt på sig själva och ber lite förskräckt och skamset om ursäkt. Jag försäkrar att det är helt i sin ordning och att det snarare är bra att de underhåller varandra, då slipper jag känna mig stressad.

En annan gång är det liv i luckan, Bernt kommunicerar med en medarbetare som inte tecknar, de pratar båda högt och tydligt för att göra sig förstärkta, medan jag å min sida kommunicerar med ytterligare en medarbetare. Plötsligt får jag en lur i örat, jag har inte uppfattat det men det är någon som ringer till Bernt, det är lite ovanligt

eftersom han ju inte hör och i vanliga fall mestadels använder sin telefon för sms och sociala medier. Det är sjukvården som vill ha vidare information om var det gör ont, jag frågar honom och han visar. Jag förklarar för människan i luren, får följdfrågor, och jag och Bernt klämmer och känner på varandra för att reda ut var det gör ont och var det inte gör ont i området för smärtan. Jag känner mig en smula osäker på om min tolkning är korrekt och om mina högst begränsade anatomiska kunskaper räcker till, men någorlunda borde det ju ändå stämma. Jag kan åtminstone skilja på höft och lilltå och resten får de väl reda ut när de ses. Det hela löser sig och Bernt får en kallelse.

Tiden går, luren piper då diverse meddelanden trillar in, de flesta verkar förstå att text också är ett sätt att kommunicera. Men så en dag ringer det plötsligt återigen i Bernts telefon. Han svarar, förklarar att han inte hör och rösten i andra änden fortsätter att prata. Innan Bernt blir arg räcker han över luren till mig och ännu en gång är det sjukvården som ringer. Kvinnan i andra änden lägger fram hela Bernts sjukdomshistoria för mig och avslutar med frågan om han behöver tolk eller inte. Man kan förstås tycka att han redan sagt detta tre gånger men eftersom det inte gått fram, och vänlighet brukar räcka längst, säger jag:

- Ja, det skulle jag säga.
- Vad är det då för tolk han behöver?
- Teckenspråkstolk.
- Ok, är du teckenspråkstalande då, eller hur kommunicerar ni, har ni tolk?

Jag vet inte varför detta är viktigt men jag redogör kort för hur vi kommunicerar till vardags, skippar det där med korken, och känner att det är på sin plats att vara övertydlig:

- När det gäller sjukvård skulle jag absolut säga att en tolk är nödvändig!
- Till slut förstår så kvinnan i andra änden att hon ska boka in en tolk i samband med läkartiden och hon frågar som i förbigående om hon ska skicka ut en kallelse. Jag blir förbryllad, här står jag som tredje part och tolkar ett samtal som inte borde ha varit ett samtal till att börja med utan ett mail och kvinnan jag pratar med undrar om hon ska skicka en kallelse till den det faktiskt berör.

- För jobbets skull menar du? undrar

jag och tänker att hon kanske menar för ledighetsansökan.

- Nä, alltså ... vi gör så, jag skickar en kallelse.

Och så, just innan vi ska avsluta samtalet, den där frågan som verkligen borde ha varit den första:

- Vem är du då?

Vi återgår till vårt arbete men tankarna dröjer sig kvar. Man hade ju kunnat hoppas att om någonstans så på sjukhuset skulle man ha koll på och ta hänsyn till folks olika funktionsnedsättningar. Men nej, trots att det står i Bernts journal att han inte hör och trots att han flera gånger påpekat att han vill ha information via mail eller sms, eller att det för den delen finns diverse modern teknik som gör det möjligt att, även via telefon, använda sig av den teckenspråkstolk som behövs, så ringer man fortfarande och pratar med närmsta hörande som råkar vara i närheten.

Jag är inte helt förvånad, efter att ha vuxit upp med en farmor som var döv och som inte talade teckenspråk, utan som vi skrev till för att kommunicera med, vet jag att sjukvården är så gott som oförmögen att kommunicera på

något annat sätt än via talspråk. Jag ska dock inte dra alla över en kam, det fanns undantag bland sjuksystrarna. Undantag som hade det gemensamt att det var de som beskrevs som de trevliga av farmor. Men även om denna kommunikation var bristfällig, må det vara en sak att sjukvården kommunicerade via oss i familjen när det gällde farmor. Att de nu ringer och, utan att fråga vem jag är, viker ut hela Bernts sjukhushistoria för mig som utomstående, och det helt i onödan – det hade räckt med att fråga om han behövde tolk – känns bortom all rimlighet. Inte bara vad gäller sunt förnuft utan framförallt utifrån patientsekretessen vilken de tydligen anser det rimligt att strunta fullständigt i då det handlar om människor som inte hör.

Jag tittar på Bernt och frågar:

- Gör det dig inte arg?

- Vaddå?

– Att de ringer från sjukhuset trots att du sagt att du inte hör och vill att de skriver.

- Det är väl inte värt att bli arg över.

Jag svarar att det nog är det.

Minnena är många, det finns något värdefullt i en sådan här relation, något

som gör att man orkar fortsätta även då det känns allt för stressigt och motigt. Vilket det, oavsett hur bra arbete man har, alltid gör då och då. Relationerna blir ett stöd som får en att hålla ut och som gör det värt att gå till jobbet. Ofta kan man höra att ”jobbet är sådär men kollegorna är bra.” Nu vill jag framhålla att även jobbet varit bra just i mitt fall, men faktum kvarstår, kollegor är värdefulla – kanske till och med det mest värdefulla ett arbete har att erbjuda. Ändå är det personalen man skär ner på först, och i en redan allt för stressig miljö leder detta till ännu mer stress och ännu mindre stöd att förlita sig på, om så bara i en förstående blick två kollegor emellan. En blick som säger ”jag ser dig och jag förstår dig” och som just därför gör det möjligt att ta det där djupa andetaget och fortsätta jobba.

I Vetenskapsradion berättades 27 december 2016 om att livsglädje förlänger livet. På samma sätt skulle jag vilja hävda att denna arbetsglädje förlänger uthålligheten, och i ett allt mer ensamt arbetslandskap är det denna glädje man offerar. Och vad blir då kvar?

ELIN LARSSON

Duo på musikalisk upptäcktsfärd

”Det är som ett äventyr när man sätter igång med en låt”

Det är kväll och vi sitter hemma hos Eva Gardek och Mathias Nylén, vi har slagit oss ner i deras hemtrevliga kök där vi dricker kaffe tillsammans under tiden som vi pratar om deras duo Eva och Mathias.

Mathias menar att de musikaliskt sett nog kan beskrivas som lite spretiga och de beskriver sig ha inslag av allt ifrån blues och soul till goth och punk men även lite country.

– Mathias är ju en gammal metalarv, säger Eva som själv började med musik relativt sent och som efter diverse musikaliska projekt nu mest kommit att intressera sig för att sjunga och skriva låtar. Mathias skriver också låtar och spelar gitarr och är den i duon som är duktig på ljudbiten.

Det går att ana gränsöverskridningar i Eva och Mathias musicerande som är mycket anmärkningsvärda, litegrann som Siouxsie and the Banshees en gång gjorde med sina spöklika tongångar, även om Eva och Mathias musik med sina genreblandningar låter på sitt eget vis.

Mathias berättar att han spelat och fortfarande bitvis spelar med Live Elephant och att han även hjälpt andra inom metal-scenen i Umeå med till exempel inspelningar.

Eva och Mathias första band hette Gets me through och var aktiva under två års tid men upphörde då Eva blev utbränd. Senare återupptog de musicerandet tillsammans och med hjälp av gitarristen Jonas Lindberg, känd från Breather och den tidiga uppsättningen av Meshuggah, spelade de in tre låtar som lades upp på Youtube.

I och med detta träffade de även en annan musiker, Lars Lundström, som de under en period hade bandet Pony

med. Under slutet av Ponys karriär tog de in en kvinna som heter Anna Lindström som spelade keyboard. Hon fortsatte även att spela när de bytte namn till Eva och Mathias men på grund av tidsbrist kunde hon senare inte fortsätta. Efter detta konstaterade Eva och Mathias att de nu bara skulle vara en duo.

– Vi är inte världens bästa på att hålla ihop grupper. Om man är två personer som inte är jätteduktiga på att hålla kontakt och hålla ihop en grupp tar det till slut stopp och då tog vi konsekvenserna av det och sa att ”nä men nu kör vi på två”.

Eva och Mathias träffades den 2 juli 1992 i Holmsund och har sedan dess hållit ihop både privat som familj och som musikaliska partners. Att det ändå tagit så lång tid innan de gjort musikaliska projekt ihop, förklarar duon, har flera orsaker.

– Mathias kunde så mycket om musik och det fanns en liten rädsla inom mig. Han var ju lite av en musikpolis på den tiden och jag kände att jag inte riktigt vågade sjunga när han hörde på men sakta men säkert jobbade jag mig fram, steg för steg och vågade mer och mer, berättar Eva.

De började lite trevande göra musik tillsammans och på den vägen har det sedan fortsatt och nu har de gjort musik tillsammans i över tio år.

– Det har tagit lite tid att komma fram till exakt vad det var vi ville göra men jag tycker att det har utkristalliserats väldigt väl, inflikar Mathias och Eva håller med.

– Ja, det har tagit tid, men nu är vi här liksom, en del processer tar tid.

I november 2017 spelade Eva och Mathias in sin första singel med två

låtar i Kapten Studio med en tekniker som heter Ola Sällström Nilsson.

– Det är roligt. I och med att jag skriver texterna så är det också så att jag har saker som jag vill säga, berättar Eva, som också menar att hon alltid haft ett samhällspatos och att hon vill få folk att känna sig uppmuntrade att göra sin grej.

Att allt startade berodde på att det fanns så mycket musik inom dem som de ville få ut på något vis. Mathias menar dock att syftet inte varit att bli världskändisar utan bara att få göra sin grej och se vad de kan åstadkomma.

– Musik är alltid jätteroligt att göra, det är jätteroligt att sjunga och det är som en upptäckarglädje. Varje låt man skriver är som en upptäckt, säger Eva och Mathias tycker att hon sammanfattar det ganska väl.

– Det är som ett äventyr när man sätter igång med en låt som man bara har starten på och sedan vet man inte vilket resultat man får i slutändan. Det är inte ens säkert att det påminner om vad man tänkt sig från början. Det är det som är härligt med att göra musik. Det jag är ute efter är att få sätta låtar på pränt, få lira litegrann och få känna mig nöjd med det. Inte att bli en världsartist, säger Mathias.

Det mest kortfattade sättet som Eva och Mathias beskriver sin musik på är ”eklektisk”. De blandar, som nämnts, många stilar och deras sånger och texter är något säregna men det är också dessa som håller musiken samman.

– Annars hade de nog spretat för mycket, menar Mathias.

Eva tror att deras mångsidighet beror på att de lyssnat på mycket olika musikstilar genom åren och att det är tråkigt att begränsa sig. De försöker göra

”Det är som ett äventyr när man sätter igång med en låt som man bara har starten på och sedan vet man inte vilket resultat man får i slutändan.”

bra låtar och ge dessa så bra rättvisa som möjligt. Atmosfären i deras musik beskriver de som mycket hjärta och mycket själ och en smula vemod.

– Det gäller nog alla låtar faktiskt och bitvis har vi ganska stor rymd också, säger Mathias.

Responsen på deras musik från folk som hört dem spela har varit och är bra.

– Folk brukar bli glada när de hör oss. Ja, de brukar tycka att det är bra också i all enkelhet. Vi upplever att folk reagerar väldigt positivt på vår musik vilket är peppande, berättar Eva.

Mathias håller med om detta och berättar att deras musik även väckt förvåning över hur de löst arkitekturen i låtarna och hur de valt att göra saker. Förvåningen tror Eva beror på att folk tror att deras stilblandning inte ska låta bra. Den musikaliska verksamheten har en tid efter att singeln kom ut pausats på grund av personliga anledningar. Nu är de återigen redo att rycka ut för nya spelningar och inspelningar av nytt material och detta är något duon känner stor optimism inför.

Vi förflyttar oss till vardagsrummet och lyssnar på deras låtar som de spelar live för mig. Att det spretar eller skulle vara eklektiskt är inget som på något sätt stör utan istället berikar. Musikaliskt sett får jag vissa associationer till den mörka gotiska rocken från 1980-talet som i Eva och Mathias låtar förstärkts med andra inslag så som blues och country.

Eva och Mathias kan ses som både arvtagare till och nyskapare i ett musikaliskt gränsland där ekon av ”The Mission” och ”Siouxsie and the Banshees” inte är alltför avlägsna.

PETER LINDQVIST

FOTO: PETER LINDQVIST

FOTO: MARLENE HOLMGREN

FOTO: BERNT LUNDQVIST

FOTO: MARLENE HOLMGREN

FOTO: PETER LINDQVIST

FOTO: ELIN LARSSON

De alternativa uttryckens Eldorado

När våren nått sin kulmen och sommaren snart skulle börja banka otåligt på dörren stundade en helg då sinnena tilläts bada i välgörande mörker. Jag pratar om den i Umeås kulturliv unika, alternativ-kulturella multikonstfestival som går under namnet Uma Obscura och som ägde rum 27-29 april. Spelplats för invigningskvällens obskyriteter var Restaurang Balder, vars källarlokalerna snabbt knökades fulla av en festglad samling människor vars huvudsakligen tyg-, plast-, metall- och läderbaserade kreaturer uppvisade stor estetisk spännvidd, från det tämligen ordinära till det hisnande originella. För kvällen musikaliska beledsagande svarade,

förutom ett antal DJ:s, även tre live-musikakter. Först ut var jämtländske rockpoeten Jens Gustavson med sina varmt melankoliska låtar, därefter White Birches – sångerskan och gitaristen Jenny Gabrielsson Mare och synthspelaren Fredrik Jonasson – vars personliga, medryckande och drömska fusion mellan artister som Kate Bush och elektroniska klanger väckte min förtjusning. Kvällen sista band var Mechatronic från Uppsala, bestående av Wilhelm Åretun (sång och programmering) och Emma Hortlund (keybord och texter). Denna duo levererade blippbloppig synthpop av det taktfast energiska, trall-och dansvänliga slaget som i ärlighetens namn kändes en

aning för förutsägbart för att riktigt fånga mina kräsna kritikeröron, men gruppens ohämmade spelglädje och publikens pigga gensvar vägde upp så mycket att det i slutändan blev en riktigt härlig konsertupplevelse. Lägg därtill några dansanta inslag signerade K-popdansgruppen Unpretty Dance Crew, tribal fusion bellydance-artisten Entropy och burleskdansaren Lady Rivet och festivalen fick en flygande start inför lördagen. Denna andra festivaldag ägde rum i Folkets Hus, vars entréplan under lördagseftermiddagen upptogs av alternativmarknaden ”The Black Market” och utställningen ”Art obscura”. Namnen till trots känns dessa platser

snarare varmt gemytliga än mörkt olycksbådande. På marknaden, liksom på utställningen, kunde man botanisera länge bland en myriad av fantasi-eggande, fulvackra, mystiska och tankeväckande skapelser. Här fanns bland annat Sally Steampunkers mångfaceterade utbud av smycken och kläder och Sandra Mattssons suddskulpturer. Här visade Geson Rathnow och Kai Reichwaldt upp sina konstverk, skapade i ett flertal material – allt från glas, sten, garn, foto och keramik till ben, horn och ärgade och nedbrutna material. Nämnas kan även Lina Forsbergs målningar och skulpturer med dess modiga utforskande av känslor och psykisk hälsa och designern Tomas

FOTO: MARLENE HOLMGREN

Pongas klädkollektion ”Noaidi”, inspirerad av hans samiska kulturarv och hans alternativa stil. Till festivalens samarbetspartners hör RTSI-initiativet (Rätten Till Subkulturell Identitet) som verkar mot diskriminering av personer med subkulturella identiteter, och som var medarrangör till flera av festivalens konserter samt till konstutställningen ”You are not alone”, där subkulturella konstnärer tolkat ett skelett – tänkt som en symbol för människans innersta väsen – utifrån alternativa stilar eller uttryck. Musiklegendkvoten fylldes under lördagskvällen upp med råge genom en Sverige-exklusiv solospelning med

FOTO: ELIN LARSSON

FOTO: BERNT LUNDQVIST

FOTO: BERNT LUNDQVIST

FOTO: PETER LINDKVIST

FOTO: ELIN LARSSON

FOTO: BERNT LUNDQVIST

FOTO: BERNT LUNDQVIST

FOTO: ELIN LARSSON

Wayne Hussey i Idunsalen. Denne sextioårige brittiske gentleman är måhända inte känd för den stora allmänheten, men som tidigare medlem i The Sisters of Mercy och frontman i The Mission är hans ikoniska status i postpunk/goth-kretsar oomtvistad. Att Hussey varit med och skrivit soundtracket till många festivalbesökarens liv märktes på det jubel som utbröt när han framförde avskalad lyriska gitarrer eller pianotolkningar av låtar från hela sin långa karriär, där höjdpunkten i min bok utgjordes av en gravt gåshudsframkallande pianoversion av The Mission-klassikern ”Butterfly on a

wheel”. En mycket vacker och stämningsfull konsert, där legenden Wayne Hussey lyckades med konststycket att skapa en intim stämning på den väldiga Idunscenen, som kan kännas som ett världshav om man är ensam på den. Lördagskvällen i Studion bjöd på en rejäl rytm-och-klangfest som inleddes med göteborgsbaserade Anna Öberg & Härsk. Öberg, som började sin karriär i Helsingborg på 80-talet i synth/new wavegruppen Lodomir, stod tillsammans med sin trio för en musikaliskt och visuellt kraftfull uppvisning. Hon ledde konserten likt en översteprästinna, skanderande Bob Hund-aktigt

lakoniska texter på svenska, till ödesmättat ackompanjemang av klanger uppkomna i korsvägen mellan synthpop, EBM, new wave och folkton. Klanger som bland annat genererades med det enastående elektro-organiska instrumentet björkharpa! Därefter höjde finländska Blastromen de publika adrenalinnivåerna ytterligare några enheter med sin spektakulära cyberpunkvariant av den arketypiskt kraftwerkska robotshowen, komplett med blinkande ljusdräkter och hela konkarongen. Kvällen i Studion, tillika festivalkvällen, avrundades med Spark! vars kombination av ettrigt

effektiv maskinpop och vasst samhällskritiska texter förde mina tankar till svenska synthpionjärerna Ståålfågel. Jag kan varmt rekommendera det furiösa livebandet Spark! men vill rikta ett varningens ord till dig som lider av coulrofobi. Din clownskräck lär knappast minska vid åsynen av två vilt gestikulerande gestalter som under stora delar av sina konserter uppträder utstyrd i sällsynt läbbiga ”evil clown”-masker! Årets Uma Obscura inrymde även programmet Korean Wave, där koreansk kultur så som popmusik, dans och mat stod i fokus. Utbytesstudenten Dohee

Kim höll en föreläsning om koreansk matkultur och tidigare nämnda Unpretty Dance Crew svarade tillsammans med två andra k-popdansgrupper – Halcyon och Ignite – för en fin uppvisning i Idunsalen. Dansen är en av Uma Obscuras grundbultar och dansmässigt nåddes kulmen i Dance Obscura, där Morgana, Vayola Heart & Semira Frost, krAa Fusion & marlen sunna, Misty Moon och tidigare nämnda Entropy gjorde gemensam sak i den utsökt ljussatta Idunsalen sent på lördagskvällen. Ett veritabelt frossande i tribal fusion belly dance, burlesk, jazz, japansk och kinesisk dans

och andra stämningsmättade koreografier. Som grädde på moset bjöds det även på en visning av designern Viveka Grens (alias FireBirdFusion), av skandinavisk historia inspirerade, kollektion Birka. Dansen fick också avsluta hela festivalen genom ett antal dansworkshops i Miklagård i Folkets Hus under söndagen. Uma Obscura är en festival som vågar blanda olika konstformer och lyfta fram de subkulturella genrerna som annars ofta hamnar i skymundan. En festival utan vilken kultur-Umeå vore avsevärt mycket fattigare. **ANDERS LUNDKVIST**

Joakim Thåström

Kraftwerk

På Thå med 3D-glasögon till tyska elektropionjärer

FOTO: NIKDESIGN

Storsjöyan är något av en institution i Jämtland och festival-sverige som helhet med sina 35 år. Festivalen har en folkkär identitet som troligen är en av de stora anledningarna att den överlevt mängder av stadsfester och festivaler runtom i landet som kommit och gått.

Helgens höjdpunkt för årets festivalbesökare är utan tvekan ”Presidenttalet”, som med ett fullsatt Stortorg i princip tömmer hela festivalområdet i övrigt på folk när besökarna samlas för att lyssna till republiken Jamtlands president Ewert Ljusberg, som proklamerar budskap om gemenskap, humanism och gränsöverskridande samarbeten. Med glimten i ögat behandlar Ljusberg allt från världs-politik till faktaresistens till den rådande värmeböljan. Mest träffsäkert är kanske när han gör liknelsen mellan Trump och Kim Jong-Un och ”Dunderklumpen och En dum en, som vi säger i republiken”.

Folksjälen som manifesteras vid

midnatt med presidenttal, lasershow och allsång är av allt att döma den röda tråden som skapar kontinuitet och själ till festivalen. Kanske är detta även ett ekonomiskt genidrag? Där andra festivaler betalar mångmiljonbelopp för lördagkvällens huvudakt kan man anta att presidentens gage är lite mer blygsamt. Men nej, det handlar inte om lönsamhet. Det vilar helt enkelt något säreget stämningsfullt över torget, där ung som gammal samlats kring ett budskap om gemenskap och stämmer upp till Jämtlandssången i en kör på över 10 000 människor.

Men festivalen i övrigt då? Storsjö-yan spärrar av en stor del av Östersunds centrum, från Stortorget ner till Badhusparken och rymmer allt från krogstråk, marknad och tivoliområden till uppblåsbara storsjöödjursrutchkanor och en dunge full med hängmattor för de som behöver vila benen. Festivalen verkar även ha satsat på säkerhet och trygghet för besökarna då en stark närvaro av ordningsvakter och polis fyller

området. Det verkar även finnas en hel del medvetenhet kring tillgänglighets-frågor där till och med scendiken är rymliga nog för en fotograf i rullstol att ta sig in. Det är nära till mat, dryck och besökarna uppmuntras ta med egna vattenflaskor för påfyllning vid festivalens vattenstationer. Kort och gott är det proffsigt arrangerat men kanske kan och ska man inte vänta sig mindre av en festival med så lång erfarenhet.

När det kommer till artisterna bjuder programmet på en tämligen stor bredd med känt och okänt och olika genrer. Det bjuds på både förutsägbara popartistbokningar men också en del som utmanar och spretar. Även om det är långt ifrån festivalens glansdagar på 90-talet, då de verkligen tog ut svängarna i de subkulturella fälten, så är det lite anmärkningsvärt att en festival som Storsjöyan bokat den elektroniska musikens pionjärer Kraftwerk som dragplåster. Men de fyra herrarna (eller kanske man ska säga gubbarna) i den tyska kvartetten visar att de fortfarande,

snart 50 år efter att de släppte sina första album, är i framkant av utvecklingen då de till yran kommer med en storskalig 3D-show som ger nya dimensioner till deras klassiska alster.

Publikfrieri blev det dock när de avverkade nästan samtliga hits från deras karriär men i nya versioner där även en del uppdaterats till samtiden, såsom ändringen av texten i ”Radio-activity”, som numera inkluderar ”Fukushima”. Mer publikfrieri blev det när deras 3D show visade ett flygande tefat som landade på Storsjöyan, men egentligen behövde Kraftwerk inte bevisa sig. Där elektronisk dansmusik i samtiden ofta anklagas för att vara en person som ”trycker på en knapp” visade Kraftwerk var skåpet ska stå när de levererade hela konserten live och fick ung som gammal att dansa i ett hav av vita 3D-glasögon.

Innan Kraftwerk fick publiken lyssna till Thåström som för åttonde gången framträdde på yran (första gången var med Imperiet 1987) och

även han visar med tydlighet att publiken inte bara lockas till ytliga popdängor utan också till rätt och kompromisslöst vemod förpackat i tunga industriinfluerade ljudmattor.

Årets yra bjöd även på fler spännande och banbrytande artiser. Såsom till exempel amerikanska Lissie, som hyllats av David Lynch och som medverkade i senaste omgången av Twin Peaks, även om det var mycket mer slätstruken och lättsmält pop som levererades. Under konserten berättade hon även att hon var boende invid Mississippi men hade rötterna i Kramfors, vilket verkade vara lite av en nyhet för många av hennes fans som förvånat jublade lite extra.

Men festivalen bjöd också på det lätta och enkla, de senaste stjärnskotten och de förutsägbara bokningarna som de flesta andra festivaler också gör på löpande band. Hyllade Hov1 framträdde i färgglada kostymer i Badhusparken och hade en ung, hoppande publik som skanderade med i en av

deras hits ”Farväl”. Dock kan man inte undgå att undra om bandet verkligen använde sina språkkunskaper rätt eller råkade ut för en dålig Google translate när de först säger ”Hej då” på flera språk för att på tyska sedan säga ”på återseende”. Men då igen, kanske en inte ska klaga för mycket på enkla låttexter om man ser till pionjärerna Kraftwerk, som 40 år senare är relevanta med ”Trance Europe Express”.

Årets upplaga av Storsjöyan var både folklig och trivsamt men lämnar en lite med känslan att det hade varit trevligt med lite fler vågade bokningar och lite mindre förutsägbara dragplåster men förhoppningsvis leder Kraftwerk till ökad spänning kring kommande program. ”En sak är säker, så länge ni vill så fortsätter vi ses här...” säger presidenten i sitt tal. Vi får väl avsluta med att stämma in i kören med ett ”Jamtland, Jamtland, Jamt och ständut”. Auf wiedersehen helt enkelt.

VILLE ANDERSSON OCH SAREL RATHNOW

Woodstock i mikroformat

FOTO: SALLY STEAMPUNKERS

En musikfestival i det norrländska inlandet – är det möjligt? Kan någon tänkas lockas att ta sig dit?

Ja, Midnight Light Festival är helt klart ett bevis på detta.

Det här är tvådagarsfestivalen där besökarna och de artister som för tillfället inte står på scenen förenas som publik.

Har en sina rötter i 60- och 70-talet eller gillar tanken på den romantiserade bilden av Woodstock i mikroformat är detta kanske just DEN festival en ska satsa på att besöka.

Jag kan konstatera att Sverige kan levera alla möjliga band, från Skåne i söder upp till Norrbotten i norr. Upplägget gav en känsla av picknick i parken när Philip Frits från Göteborg

inledde festivalen, en mysig familjär känsla förmedlades från den vardagsrumsinredda lilla scenen. Dock blev det en lite förvirrande inledning för en hel del av de tidiga besökarna i och med att ingen kontrollerade entrén efter giltig biljett förrän senare på kvällen. Så i princip hade vem som helst bara kunnat knallat rakt in.

Näst på tur stod Gudars Skymning. Ett band med tydliga influenser från 60- och 70-talets rock och prog. Mysiga att lyssna på men inte direkt givande att se. De är alltså inget live-band en måste se, så länge en hör dem är målet uppnått. Det är ett perfekt band att, i goda vänners lag, ta en matbit till medan de lirar i bakgrunden.

Efterföljande Kristian Anttila blev därmed en bjärt kontrast till Gudars

skymning. Denna säregna artist kör verkligen sin egen stil. För hur många artister hoppar ner från scenen, ger micken till en i publiken så att denne ska fungera mickstativ, medan han själv sitter på knä som en ihopkrupen sjungande liten boll?

Utbudet på banden täckte som sagt en stor del av Sveriges yta. Malmös bidrag var inga andra än Deville. Tung ösig rock med visst raspigt rölj är deras sound. Det levererar de med så kraftfullt ljud att det knappt gick att vara nära scenen. Någon av teknikerna måste dessutom ha varit lite för glad i rökmaskinen men det kompenserades en aning med den coola ljussättningen. Vid det här laget borde, med tanke på den höga bandkvalitén och det breda musikutbudet, fler festivalbesökare än

de som faktiskt anlänt ha kommit. Det verkar som att den långvariga trenden med att anlända sent till evenemang och festivaler håller i sig även i inlandet.

Spiders coola framträdande var verkligen värt att titta på. De levererar grym inlevelse i äkta 70-talskänsla med en sångerska som inte behöver hävda sig det minsta mot manliga sångare i samma genre. Hon kan sin sak och har en scennärvaro som inte går av för hackor. Spiders har helheten och energin som fångar en direkt. De är coola som band och ljussättningen var helt rätt komponerad för att lyfta fram helhetskänslan ett snäpp till.

Orsak: Oslo med sina tre, utanför scenen tokroliga, bandmedlemmar leverar månginfluerad, bra komponerad musik

utan sång. Under deras spelning tidigt under dag två smög sig rökmaskinens rök in likt morgondimma till det passande ljudet av rullande vågor. Allt detta medan starka solstrimlor lade scenen lite i skymundan. En inramning som gav deras musik en väldigt meditativ stämning.

Vi som var där fick även uppleva Umeåbaserade bandet Spice Boys sista spelning vilket de flesta tyckte var väldigt sorgligt. Deras säregna stil och skickliga bandmedlemmar har tydligen nått en gräns där de nu drar åt olika håll och därmed är bandets överlevnad ett minne blott. Vi kommer att sakna dem.

Det band som imponerade mest med sin helhet var nog Ironbird från

” För hur många artister hoppar ner från scenen, ger micken till en i publiken så att denne ska fungera mickstativ, medan han själv sitter på knä som en ihopkrupen sjungande liten boll?

Stockholm. Den som gillar band likt tidiga Black Sabbath gillar nog även dessa. De är samstämmiga och har landat i sin musikaliska stil så pass att de kan stå stadigt på egna ben. Det fanns helt enkelt inget som direkt störde. Det vara bara att lyssna och må gott.

The Presolar Sands med sin psykedeliska rock var nog bandet som drog till sig flest ögon och en kunde inte slita blicken ifrån dem. Dessa ska en garantera både se och höra live. Jag kan även konstatera att en mindre scen än den på Sweden Rock 2016 är mer deras rätta element för att föra fram den rätta känslan i musiken.

INVSN med Dennis Lyxén på sång är ett säkert kort, vilket vi i Umeå och övriga Västerbotten vet allt för väl, de levererar bra ös men inga överraskningar. En vet vad en kan förvänta sig och de gör det med hög kvalitet och mycket energi.

Charmigaste inslaget på festivalen i övrigt var nog alla de Epa-traktorer som fungerade som taxi för artisterna till och från festivalområdet vid Folkets Hus i centrala Vilhelmina.

Det enda jag som skribent egentligen hakade upp mig på var att festivalen, trots den begränsade ytan, kunde upplevas som lite rörig och en aning triggande för de med neuropsykiatriska funktionsvariationer, men det är lätt att åtgärda till nästa år. Jag hoppas innerligt att festivalen återkommer och det blir i så fall även spännande att se hur de ska kunna toppa årets bredd och höga kvalitet på banden.

I skrivande stund kryper ett leende fram och minnena ger en mysig känsla av glädje som sprider sin värme.

Tack för i år. Jag längtar redan till nästa.

SALLY STEAMPUNKERS

Blandning av sött och salt

Fredag 27 juli skumpar vi över Kvarkens vatten på väg mot Visfestivalen på Holmön. Det är hyfsat stressande sjögång och vid landstigningen känns våra ben som överkokt spaghetti. Väl på plats på den av festivalen annekterade bygdegården, omgiven av en vänlig grönskas rika dräkt, har dock all min stress förflyktigats och ersatts av försiktig nyfikenhet inför vad denna jubileumsfestival ska bjuda på. Programmässigt sticker festivalen nämligen inte ut särskilt mycket med tanke på att den i år fyller 25.

Under invigningskvällen framträder fem Umeå-relaterade akter. Först ut är kvartetten Johannes och farkosten, anförda av sångaren och gitarristen Johannes Nordström. Här finns ett par hyfsade låtar, av vilka den bästa skildrar de slags kaotiska vänskaper som behövs för att inte livet ska bli för tråkigt. Trots detta samt en allround-kompetent instrumenthantering lyckas inte konserten lyfta nämnvärt, det är som att gruppen bär på en barlast av småtrist gubbrock som inte ens närvaron av ett i vissammanhang så häpnadsväckande instrument som en modulärsynt förmår avlägsna.

Desto mer entusiastisk blir jag över Nathalie Carrion. Denna 22-åring med samiska och karibiska rötter har imponerat med sin artistiska integritet och sitt engagemang, inte minst för minoriteters rättigheter. Här på Holmön, kompad av ett peppigt gungande band, i vilket Jonas Strandgård sticker ut med sitt mångfacetterade gitarrspel, känns det som att hon verkligen kommer till sin rätt. Med en Billie Holiday-kligande röst, pilande som en svala genom sommarkvällen, och ett kroppsspråk så känsligt som plockade hon toner ur luften lyckas Nathalie Carrion ingjuta fullödiga känslor i sina eleganta popdängor, tillkomna på

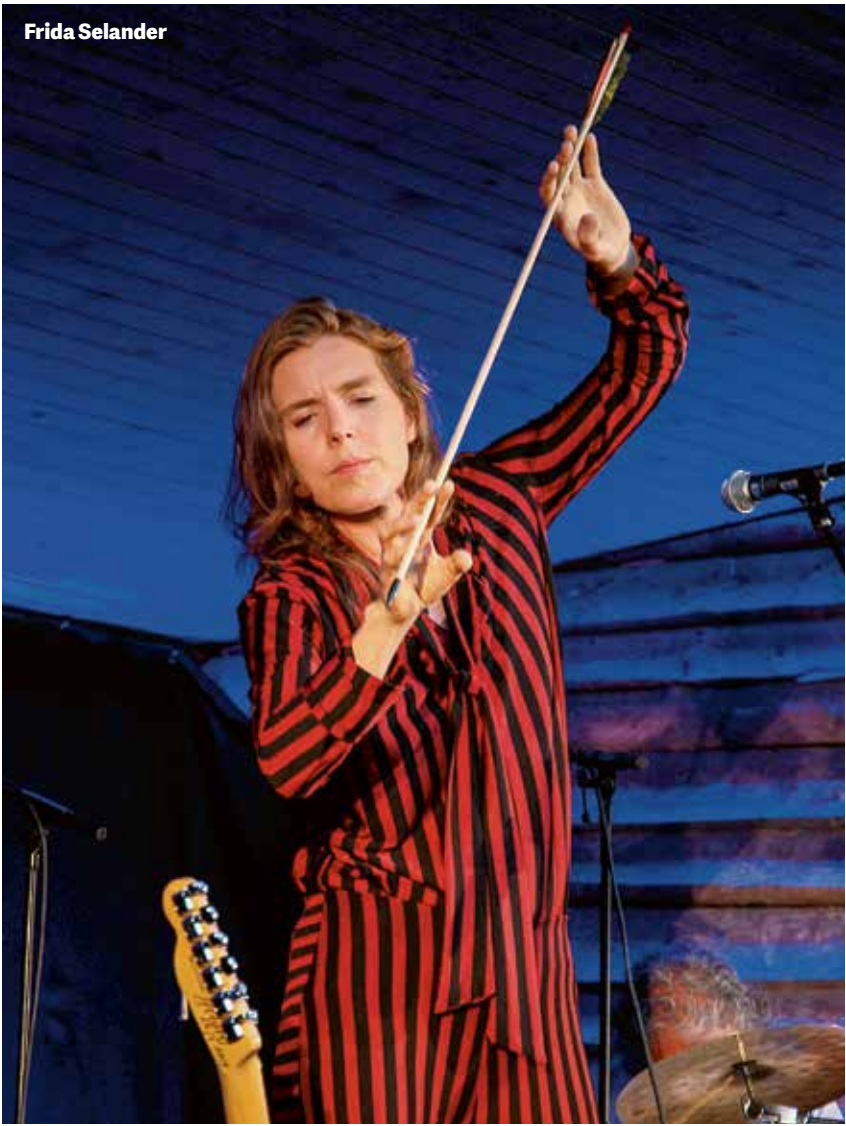

FOTO: ELIN LARSSON

armlängds avstånd från visgenren. Och med sin på samma gång jordnära och sofistikerade framtoning lever hon mer än väl upp till Tage Daniels-sons poetiska beskrivning av Monica Zetterlund – ”ett lingonris som satts i cocktailglas”. Att Carrion dessutom strax före konserten ur visveteranen Lena Sparr Öbergs hand tilldelades Gits gåva, festivalens årliga pris till

minne av sångerskan Git Magnusson, gör ju inte saken sämre. Stort Grattis! Årets festivalkonferencier, radio-prataren Erik Myhrlund, sköter sitt uppdrag förträffligt. Med pricksäker och spontan radiosvada fyller han frejdigt ut tomrummen mellan musikakterna och vid sidan av flådiga artistpresentationer hinner han bland annat delge oss åtskilliga rafflande

FOTO: BERNT LUNDQVIST

fakta om uppväxten i Hälsingland och på Kanarieöarna med en temperamentsfull spansk mor.

Ingen artist i festivalprogrammet har triggat mina förhandsförväntningar så mycket som Olov Antonsson, den umeåbaserade Skråmträsk-sonen vars sofistikerade finsmakarpop vann mitt hjärta omgående när debutskivan ”Nere och ute i AC län” släpptes för två år sedan. Dessa förväntningar infrias med råge, inte minst som Antonsson sjangdobelt nog medfört en smärre orkester på åtta musiker för att åter skapa skivans maffiga ljudbild, toppad med hans crooner-eleganta stämma. Musikaliskt influerad av gammal soul, Burt Bacharach och 60-talsband som Love, Byrds och Kinks, tryfferar Olov Antonsson sin stilfulla indiepop med en myriad av referenser till film, litteratur och allsköns populärkultur. Att texterna även dryper av västerbottenska referenser – här blandas blinkningar till Kinks, Jean-Luc Godard och Graham Greene med platsspecifika markeringar som Prinsgatan, Tvärån, Böleäng, Mullberget och Royal i Änåset – får säkerligen många i publiken att lokalpatriotiskt räta på ryggarna.

Som representant för artistkategorin ”vi som sjunger om vår hemort fast den inte är Stockholm” har Olov Antonsson såklart mer än en gång jämförts med Håkan Hellström. Även om jag köper jämförelsen känns en annan göteborgsk popstorhet, Jens Lekman, som ett betydligt mer

relevant jämförelseobjekt i min värld, åtminstone när det kommer till graden av textmässig, vokal och instrumental sofistikerings. Strålände!

Unika Frida levererar

Kvällens mest namnkunniga artist, Frida Selander, har alltid utmärkt sig som en sångpoet med egen stil och bergfast integritet. Ändå har hon inte riktigt fått mig att häpna, förrän med sitt senaste album, ”När du går på känsla är du alltid i tid” där hon tar klivet från ”egen” till ”unik”. Det finns mig veterligt ingen annan som gör just det Frida Selander för närvarande gör.

På Holmön backas hon upp av ett gäng synnerligen rutinerade stigfinnare i den terräng där jazz, folktön och fri improvisation möts – umeåbördige saxofonisten Jonas Knutsson, kontrabasisten Christian Spering, slagverkaren Rafael Sida och pianisten Olle Persson. Med sin Nina Simone-djupa, drömskt bluesiga stämma låter Frida Selander klassiska dängor som ”What a difference a day makes” och ”Over the rainbow” reinkarneras i läcker svensk språkdräkt. Här finns också fina egenkomponerade låtar, av vilka ”Så nära” är en rivig höjdare. Mellan låtvarven levererar hon, ackompanjerad av kompkvartettens subtila ljudmåleri, små andlösa, av magisk realism präglade, berättelser och betraktelser där verkligheten vänder sig ut och in, svarta hål öppnar sig i himlen och man till slut har alla nycklar till överallt i sin

ägo. Att med risk för att avfärdas som pretentiös ta saker på allvar och våga låta dem ta tid kräver mod. Det modet besitter Frida Selander och det ska bli vansinnigt spännande att fortsätta följa henne på hennes regnbågsfärgade väg, där trubbel smälter bort som smör och saltet finns i allt hon gör. Way to go, Frida.

Fredagskvällen lider mot sitt slut och det har blivit hög tid att stjälpas allt vad poppig sofistikerings, eftertänksam innerlighet och subtilt ljudmåleri heter över bord och ge oss ut på en skumpande vansinnesfärd över de häftigt svallande ljudvågorna. Självskrivna för detta uppdrag är de tvåfaldiga SM-vinnarna i gatumusik, Vi heter JA! Det är helt enkelt ett otroligt roligt detta band presterar! Melker Klingberg angriper sin kontrabas som vore de inbegripna i ett handgemäng på en ruffig hamnkrog, Jörgen Eriksson hamrar sammanbitet på gitarren så att svetten tränger fram i pannan, Tommy Frost bjuder på perkussiv rammelbuljong på sin cajon och sångaren Johan Wallén svischar som en studsboll mellan scenen och publikhavet medan han levererar knivskarpa texter om vuxenpoäng, djävulens advokat och om att befinna sig tre korta steg från parkbänken. Det är som att denna vokala åskboll hade förmågan att vara överallt samtidigt, hela tiden, och han smittar alla på ön med sitt totala överskott på energi.

Glädjande nog har Visfestivalens arrangörer lärt sig av det misstag

FOTO: BERNT LUNDQVIST

Northern Indians

de begick när de på 2014 års festival placerade gruppen någonstans mitt i programmet. Ingen musikakt kan, med hedern i behåll, gå på efter Vi heter JA! Så efter denna klangbaserade adrenalinchock återstår inget annat än att packa ihop sina saker och börja bege sig hemåt. Vål på plats vid färjeläget i Norr-fjärden på lördagsförmiddagen, med ögonen ännu smågrusiga av brist på sömn och en överdos musikupplevelser, konstaterar jag tacksamt att nyss nämnda Vi heter JA! som underhåller den publik som inväntar färjan till Holmön, åtminstone får mina sömndemoner att sjappa illa kvickt. Och även om detta musikkapell ledigt skulle kunna få en högtidsklädd publik i Berwaldhallen att tokdansa som om det inte fanns nån morgondag är ju dessa markbaserade spontanscener gruppens naturliga habitat!

En hemlighet att sprida

Landstigna på trygg holmötisk jord, efter en betydligt mindre omtumlande resa än gårdagens, beger vi oss som brukligt till lanthandeln för införskaffande av förnödenheter innan vi påbörjar återtag till den gårdsgårdsomslutna festivalplatsen. Efter en snabbt och galant avklarad allsängsinsats i ”Holmövalsen” under ledning av Ulla Löfgren lutar vi oss tillbaka i plaststolarna för att konsumera det digra lördagsprogrammet. Först ut är den för mig helt okända Rickard Eklund med band. En vit och blå flagga

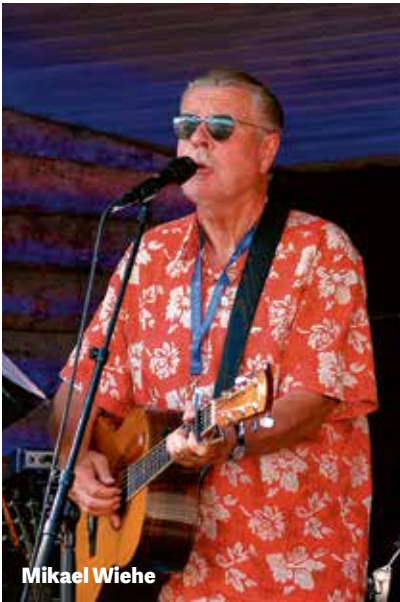
vid hans bild i programhäftet skvallrar om hemmahörigheten på andra sidan Kvarken, och liksom förra årets finländska gästspelare, Vasas flora och fauna, sjunger Eklund på österbott-niska, i detta fall på den för ett ovant öra inte helt lättbegripliga närpesdialekten. Dialektförbistringen gör dessvärre att jag missar en del nyanser i hans synnerligen innehållsrika texter, men det jag delges av sång och musik får mig närapå att ramla av stolen av pur imponering. Eklund är vad man med en sliten recensentklyscha brukar benämna ”en väl bevarad hemlighet”, och en hemlighet jag knappt kan bärga mig innan jag får basunera ut till världen! Så lägg namnet på minnet och kolla upp honom omgående!

Liksom Olov Antonsson under fredagen medför Rickard Eklund i sitt släp-tåg en smärre orkester med stråkar och blås, inklusive en myndigt markerande tuba. Men där Antonsson använde de orkestrala resurserna till att ge storslagen stadga åt sin fjäderlätta konnässörspop låter Eklund dem måla i mörkare färger och med kraftigare penseldrag. Hans musikaliska hemvist är mindre den stilfulla popen än – en finländsk variant av – den episkt anslagna nordamerikanska folkrocken och alt-countryn; finlandicana är kanske ordet jag söker. Tänk ”The night they drove ol’ dixie down” med The Band, eller valfritt mer orkestralt stycke av Lambchop eller Mercury Rev i österbottnisk tappning så är ni på rätt

spår. Med märgfylld stämma och flinka pianofingrar leder Eklund sina styrkor genom flera hymniska, gåshudsgenererande höjdare, inte minst i ”Finland”, en uppgörelse med ett av trångsynthet nedsmutsat hemland. Så sanslöst bra.

Inför Christer Jilders, pianisten Birgit Lindbergs och cellisten Axel Torells framförande av den förstnämndes visklingande tonsättningar av Tomas Tranströmers dikter känner jag mig lite mer kluven än jag egentligen vill. Det är onekligen en finstämd konsert, framförandet är förträffligt och Jilders arbete med att göra Tranströmers poesi tillgänglig i sjungen form är i sig värt en applåd. Och visst förmår nobelpristagarens glimrande metaforrika dikter även här öppna publikens ögon och öron. Problemet ligger snarast i att det hela efter ett tag blir en smula enahanda och i sina värsta stunder resulterar i ett slags småmysigt pianoklinkande caféprogrammusik som tar den känslomässiga udden ur dikterna. Likväl är det ett hedervärt projekt, och jag välkomnar än fler tonsättningar, av skiftande slag, av musikälskaren Tranströmers verk.

Därefter avrundas lördagens eftermiddagspass med två av Visfestivalens mest namnkunniga artister, vars konserter sammantaget utgör dess känslomässiga klimax. Först ut är Anna Stadling, som, ackompanjerad av maken Pecka Hammarstedt på gitarr och Therese Börjesson på piano, framför något som utmynnar i en lågmält

Mikael Wiehe

FOTO: ELIN LARSSON

Vi heter JA!

gripande lovsång till livet i all dess bräcklighet, till konsten att balansera på vardagens lina, farligt nära sorgens och katastrofens bråddjup. Om de ibland grå vardagar vi kan komma på oss med att intensivt längta till när livet är nära att krascha, som det gjorde för Anna och Pecka för några år sedan när de, småbarnsföräldrar mitt i en bostadsrenovering, båda samtidigt drabbades av cancer. Makarnas gripande duoframförande av ”Den här sången är till dig” tillhör konsertens höjdpunkter och i den vemodigt rörande ”Jag ville något mer” reflekterar Anna Stadling kring hur ungdomens val – bli kvar på hemorten eller resa mot större mål – färgar medelålderns funderingar. Konserten avslutas med den underbara ”Bättre dagar”, en livsmodets hymniska kampsång. Och det är så vackert och varmt allvarligt att ögonen tåras.

Gamla och nya bekantskaper

Om Anna Stadling förmår ingjuta livsmod i vår vardag, får nästa artist oss att knyta nävarna i kamp. Mikael Wiehe. Ja, vad säger man? Att en av musik-Sveriges odiskutabla ikoner, som egenhändigt skrivit åtskilliga sidor musikhistoria, kliver ner från piedestalen och ut ur historieboken för att, med sin halvakustiska gitarr och sin omisskännliga och tydligt fraserande skånska stämma, dela med sig av sin mäktiga sångskatt kan onekligen göra mig en aning ”starstruck”.

Natalie Carrion

Olov Antonsson

FOTO: BERNT LUNDQVIST

Östen med resten

Niklas Abrahamsson

FOTO: BERNT LUNDQVIST

Inte minst som ikonerna ifråga högakt-
ningsfullt skiter i såväl stjärnglans som
pedestaler och historieböcker utan
bara är sitt vanliga, vänliga jag. Wiehe
inleder urstarkt med den än idag kus-
ligt aktuella ”Keops pyramid” och var-
var sedan klassiker som ”Flickan och
kråkan” och ”Sång till friheten” med
nyare alster, däribland ”Jag vill bara va
en gammal man” där han sjunger att
han nu är en gamling som gör så gott
han kan. Och visst må Mikael Wiehe på
pappret vara fyllda 72. Men ålder är ju
som bekant bara en siffra, och oavsett
hans antal år som mantalsskriven
på denna planet är det ett ungt och
klarrött hjärta som klappar i denna
gubbe, som ännu tror fullt och fast på
sådana gammelmåderigheter som kamp,
medmänsklighet och solidaritet, och
som är ung och stolt nog att även få oss
andra att våga tro på dem, alla tidens
dystra tecken till trots. Mellan låtarna
hyllar han bland annat sin ungdoms
författarhjärte George Orwell och
den nicaraguanska sångerskan och
samhällskritikern Katia Cardenal och
gör med några snabba verbala snitt
ironisk slarvstyla av såväl nazisterna i
Nordiska motståndsrörelsen som den
lika tragiska som förkastliga politiska
aktivisten Beppe Grillo. Den en gång så
folkkära komikern, som förr gisslade
makten och korruptionen i hemlandet
Italien, sitter numera i knäet på
fascisterna i partiet Lega Nord och
önskar på fullt allvar drunkningsdöden

åt de afrikanska båtflyktningarna
på Medelhavet.
Intet publiköga kan förbli torrt när
Wiehe i tal och sång hyllar sin sedan
snart 20 år bortgångne bästa vän och
musikaliske parhäst Björn Afzelius. Så
avslutas konserten med flaggan i topp,
med Wiehes egen svenska version av
Woody Guthries ”This land is your
land”, ”Det här är ditt land”, en hym-
niskt vacker hyllning till detta land,
från Ales stenar till norra Lappland,
tillägnad alla oss som lever här, vare
sig vi har rötter här sen Hedenhös eller
kommit nyss från jordens alla hörn.
Så sjunger en sann sverigevän, fjärran
från de mörkrets krafter som vill
inskränka rätten till landet.
Efter detta emotionella fys-pass
är halvannan timmes middagspaus
synnerligen välkommen!
Kvällspasset inleds med ännu en för
mig angenäm ny bekantskap – skåde-
spelaren, sångaren och poeten Niclas
Abrahamsson i duo med gitarristen
Tomas Larsson. Abrahamsson kungör
skämtsamt att de ska ”göra en Bruce
Springsteen”, framföra en hel skiva
från början till slut. Vilket de också
gör. Må sen vara att skivan bara består
av fyra låtar. Men vilka låtar sen! Med
”less is more” som estetiskt motto
tecknar Abrahamsson lika ömsinta
som konturskarpa porträtt av personer
och livsöden, musikaliskt inramade av
hans eget och Tomas Larssons subtila
tonplockeri. Suveränt.

Och som om inte kvoten av ”välbe-
varade hemligheter” och ”angenäma
nya bekantskaper” redan vore fylld
till brädden stormar Louice Ottos-
son med band in och vråker på med
rasande orädd, cocktailklirrande pop
i fantastiska låtar som bitterljuva
”Mitt påhitt” och syrliga ”Eh..okej”, en
svidande uppgörelse med en pojkvän
som i samband med dumpningen
glatt låter hälsa att han hoppas att de
kan fortsätta vara vänner. Jo tjena. Så
apsvängigt och finessrikt och klyftigt
att jag baxnar! Som att svepa en burk
musikalisk dunderhonung. Ännu en
artist att omgående fördjupa sig!!
Därefter är det dags för Piteå-duon
Northern Indians, som blixtnabbt
sjunger sig in i publikens hjärtan med
sin folkproggiga Neil Young-america
med texter på engelska och svenska om
medmänsklighet, kärlek och miljö-
frågor. De sjunger om hur vi med vår
konsumtionsiver obekymrat ödelägger
planeten, om att vi alla en dag ska
ner i jorden och om kampen för vår
exploaterade nordliga landsände där
skolor, butiker och vårdcentraler läggs
ner, vattendrag torrläggts och vinsterna
från skog, malm och vatten försvinner
söderut. Mellan låtarna sätter duon
den kollektiva skrattmuskulaturen på
hårda prov med sina lakoniska betrak-
telser kring fenomenen som ”Kiruna-
kicken” (att ett band sparkar en i smyg,
vilket man själv inser först då man
ser en affisch om deras kommande

spelning, där man själv inte medverkar)
och om duons märkliga spelning i ett
mattält på Luleå Hamnfestival, inknö-
kade mellan ett stojande tivoli och ett
partyält där rockklassiker spelades
från morgon till kväll.

Kultig avslutning
Till Visfestivalens pärlband av dyna-
miska duos läggs slutligen en riktigt
glimrande pärla – Lise & Gertrud. I
drygt två decennier har dessa forna
musikhögskolepolare, huvudsakligen
utrustade med två röster och en cello,
likt en minimalistisk föregångare
till ”Så mycket bättre” roat sig med
att lustfyllt, smart och bländande
musikaliskt dekonstruera välbekanta
låtar, inte sällan med häpnadsväckande
resultat. Här ger sig duon bland annat
på Eva Dahlgrens ”Jorden är ett litet
rum”, Elvis-klassikern ”Suspicious
minds” i bluesigt trippande fron-
talkrock med ”Let’s twist again” och
inte minst ABBA:s ”Money money
money” i eldrött glödande tango-
version. Röstmässigt känns Lise &
Gertrud som ett remarkabelt destillat
av Lill Lindfors, Monica Zetterlund och
andra kvinnliga vokalgiganter, och lika
ofta som de tar sig ton svirrar de iväg
i de kolibrisnabba, hysteriskt roliga
munhuggningar som är en omistlig
ingrediens i deras unika shower.
Så närmar vi oss finalen, och som
brukligt är rundas lördagskvällen
av med en folkligare ensemble, ett

musikkapell som mindre får de publika
pannorna att läggas i djupa veck än det
främjar allsång, handklapp, skrott och
igenkänning. I år har uppgiften tillfallit
”Enångers stoltheter” Östen med
resten, vilka i min värld fram till denna
lördagskväll mest varit en av dessa
musikaliska folklighetstitaner vilka
alltför ofta behäftats med det irriterande
epitetet ”kult”. Inte i bemärkelsen ”yttre
form av religiös gudsdyrkan” utan
som del av uttrycket ”det är ju som
litet kult”, en artistkategori som även
inrymmer bonnrocklegender som Lars
Vegas Trio och förra årets finalband
Svenne Rubins.
Flådigt utstyrda i rutiga västar,
svarta flugor och med frontmannen
Östen Eriksson i plommonstop äntrar
gruppen scenen, och de hinner inte
riva av många låter innan jag kryper till
korset. Och tappar hakan på vägen. För
Östen med resten är sannerligen inte
bara nåt ”habilt bonnrockband som är
litet kult”. Snarare ett sjövt, ursparat
spelmanslag på greppavstånd från all
världens musik. Obekymrat kastar de
sig mellan vemodiga ryska folksånger
och countryplonkiga underfundigheter
och mitt i det ärkefolkliga besitter
de en virtuositet som är hisnande.
Kombinationen av klurighet och
flyhänthet når sitt förkrossande
klimax när Östen et consortes driver
med allsångsförväntningarna genom
ett hysteriskt extravagant ”gamla
godingar”-medley, varpå de litet senare

gör mos av visfestpublikens eventu-
ella Taube-förväntningar genom en
obetalbar felsjungning av ”Balladen om
Gustaf Blom från Borås”. Det kan inte
beskrivas, det måste höras. Gruppen
förmår också, när man minst anar
det, vända på en femöring genom att
låta kontrabasisten Staffan Lindfors
framföra sin egen ”Långt där ute finns
nåt mer”, en lyriskt vacker sång utan
spår av tokroligheter. Lägg därtill ett
finalmedley hoptotat av bland annat
Gloria Gaynors ”I will survive”, ”Sabel-
dansen” och ”Harry Lime Theme” och
ni har en hejdundrande finalshow. En
show som dessutom inledningsvis gavs
en extra komisk krydda genom den
minst sagt sprudlande interaktionen
mellan Enångers-bördige konferencier
Myhrlund – som genom hela festivalen
försökt påskina att han är från Hudiks-
vall – och bandet, i vilket bland annat
Myhrlunds gamle teaterlärare Jens
Kristensen ingår. Sällan har väl en så
stor publik haft så få enångersstorheter
att tacka för så mycket. Eller hur man
nu säger.
Nöjda och belåtna efter denna
visbaluns som höll mer än vad den på
förhand kanske såg ut att lova kan vi
så i godan ro lunka bort till Byvikens
hamn och i väntan på färjan kontem-
plera en stund i fullmåns sken, njuta
av vågskvalpet mot klipporna och
se den rosaskimrande sommarnatts-
himlen långsamt mörkna.
ANDERS LUNDQVIST

Kändissommar med politiker och hårdrockare

När vi träffar Jani är det slutspurt inför valet och han har fullt upp med att träffa politiker och kändisar som gästar Umeå, och någon dag tidigare har han bland annat träffat både Jan Björklund och Sven Wollter.

Annars har sommaren mest varit lugn men några kändisar har han ändå hunnit med.

– Jag träffade bland annat The Boppers, Wiktorina och Robert Gustafsson när de var här och spelade på Umeå Live, berättar Jani som även hann träffa de lokala banden Halm och Pepita Slappers.

Tidigare i våras träffade han även

komikern Jimmy Carr då denne besökte Idunteatern.

– Han var trevlig och jag fick en bild med honom utanför Folkets hus.

I augusti var det U Rock och Jani passade bland annat på att få autografer av Helloween och Skid Row och nu ser han fram emot en mer intensiv autografjagarhöst.

ELIN LARSSON

SVEN WOLLTER

WIKTORINA

ROB HAMMERSMITH

KAI HANSEN

JIMMY CARR

THERESE ALSHAMMAR

ÅSA JINDER

JAN BJÖRKLUND

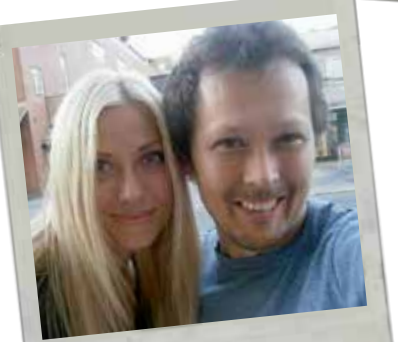
JANI PERKIÖ

Ålder: 32

Bor: I Umeå

Yrke: Lokalförvaltare

Hobby: Umeås mest aktiva autografjagare

SIGRID BERNSON

På besök i Kojis värld

FOTO: ANNELI MATTI

I ett antal montrar i ett litet rum på Norrbottens museum i Luleå står ett slags färgglada skulpturer, främst föreställande djur från alla världens hörn och tidsåldrar. Där finns pingviner och en hjort med ståtlig krona, hundar, fiskar och något som påminner om dinosaurier och andra drakliknande urdjur. Och fåglar. En stor rovfågel med utslagna vingar, vass näbb och vassa klor och otroliga mängder tranor. Där finns blommor också, stora buketter med rosor i rött, vitt, gult och blått. Där finns en sköldpadda omgiven av mindre fiskar, det ser ut som en beskrivning av den evolutionära resan från vatten till land. Och djurskulpturerna finns inte bara i montrarna. Några har forskansat sig på väggen utanför det lilla rummet, som hade de börjat ta sig ur sin fångenskap. Bland dessa till synes förrymda djur finns en annan, mer konturrig och realistisk, sköldpadda med mosaikliknande pansar. Och, mest imponerande, en krokodil. Skulpturerna är så lätta

att de kan tejpas fast på en vägg, och till skillnad från många andra har de inte mödosamt karvats ut ur sten eller trä eller drejats fram ur lera. De har förfärdigats utan verktyg eller andra hjälpmedel, mindre genom fysisk ansträngning än genom koncentration och tålmod.

Det handlar om origami, konsten att vika papper till tredimensionella objekt. En konstform som har rötterna i Kina men som kom att utvecklas i grannlandet Japan dit den kom på 600-talet. Det skulle dock dröja drygt tusen år, till Edo-perioden (början av 1600-talet till slutet av 1800-talet) innan papper blivit så pass tillgängligt att origami kunde bli en sysselsättning för det större flertalet japaner. Även om de flesta papperstyper kan användas för origami har man traditionellt föredragit washi, ett speciellt, starkt men också tunt, japanskt papper som även är vanligt förekommande i solfjädrar, som omslagspapper och för kalligrafi och träsnitt.

En välkänd norrbottnisk profil

Mannen som under våren 2018 ställer ut sin imponerande samling egenhändertagna origamiobjekt på Norrbottens museum heter Koji Takehana. För luleåborna och andra norrbottningar är han en välkänd profil, främst tack vare sina kulinariska talanger. Koji, som är född 1949 utanför Hiroshima och i sin ungdom levde såväl i Madrid som i London, har bott i Luleå sedan 1989 och driver än idag, trots att han passerat pensionsåldern, tre sushi-restauranger – en i Luleå, en i Boden och en i Piteå. Förutom för möjligheten att kunna förtära lækker sushi är ett besök i Kojis restaurang på Örnäsets centrum i Luleå en upplevelse, då man som gäst snabbt blir varse såväl restaurangägarens filosofiska sinnelag som hans många kreativa talanger. I lokalen finns åtskilliga tavlor som Koji själv målat, huvudsakligen traditionellt japanska motiv så som samurajer och drakar. Vid mindre stressiga tillfällen, då bara ett fåtal gäster är

närvarande, händer det inte sällan att han plockar fram sin gitarr och med stor fingerfärdighet river av några drillande spanska stycken, frukter av ungdomens gitarrstudier i Spanien då gitarmästaren Andrés Segovia var hans idol.

På senare år har origamin blivit en allvarlig konkurrent till matlagningen, målandet och gitarrplinket ifråga om Kojis uppmärksamhet. Den stora samling som ställs ut på muséet under våren vistas till vardags i det galleri som hans restaurang utgör. Och samlingen växer. Här finns storslaget komplexa vkningsprojekt som kan ta veckor eller månader att fullborda. Den överlägset vanligaste och enklaste figuren, som finns i stora mängder hos Koji och som för honom tar några minuter att vika, är en trana, eller orizuru. Att det råkat bli just denna fågel är ingen tillfällighet, då tranan ses som ett heligt djur i Japan, och en gammal legend säger att ”senbazuru”, vikandet av 1000 origamitrakor som sedan fästs på ett snöre, är en lyckobringande ritual. Så heter också den

äldsta bevarade handboken i origamivikning, daterad till 1797, just ”Hiden senbazuru orikata”, vilket betyder ”De tusen origami-tranornas hemlighet”. Även om sådana handböcker alltså förekommit i mer än 200 år var origami långt in i modern tid något som främst lärdes ut genom praktisk övning från föräldrar till barn, med påföljden att de flesta endast lärde sig ett fåtal tämligen enkla vikningar. På 60-talet började man mer organiserat producera handböcker i origamivikning, och idag finns en uppsjö böcker och kurser i ämnet, det arrangeras origamikonvent i flera länder och nätet vimlar av instruktionsfilmer och andra pedagogiska resurser. Det har genom åren också kommit fram ett antal origamikonstnärer som skapat egna modeller. Mest känd och uppburen av dessa var Akira Yoshizawa, som avled på sin 94-årsdag 2005 och som under sitt långa liv tros ha skapat mer än 50 000 modeller. För sitt arbete med att höja origamins status från hantverk till konstform tilldelades Yoshizawa 1983, av Japans dåvarande kejsare Hirohito,

”Den uppgående solens orden”, en av de högsta utmärkelser en japansk medborgare kan förlänas.

Ett livslångt lärande

Liksom med sushitillagningen, som Koji även håller kurser i, ser han origamin som ett livslångt lärande. Och medan några av utställningsbesökarna, i varierande åldrar, under Kojis ledning gör sina första försök till origami passerar han på att lägga ut texten om dess många förtjänster.

- Det är meditativt och kreativt, bra för motoriken och även en god övning i matematik. Framförallt är det en träning i långsamhet och tålmod, något som verkligen behövs i vår jäktiga tid. Det måste få ta tid! Så lägg undan datorn och telefonen och allt annat som ska gå snabbt och gå in i det, säger Koji.
- Sen finns ju en miljöaspekt också, påpekar han avslutningsvis. Vi slänger så mycket papper idag, papper som istället kan användas till att på origamivis skapa konstverk!

ANDERS LUNDKVIST

Hugo Ball på Cabaret Voltaire

Dada

Konsten som är allt och ingenting

Kulturvinkelns fotografer Bernt Lundqvist och Peter Lindqvist gör en djupdykning i dadaismen och vi intervjuar Ann-Catrine Eriksson, konstvetare vid Umeå universitet, för att få en inblick i denna konstriktning och höra vad hon har att säga om våra tolkningar.

”Dada är absolut frihet, absolut kaos, absolut revolt, absolut harmoni och underkastelse, för människan har i denna tidsålder visat sig själv vara dynamit”. Så uttryckte sig den tyske författaren och konstnären Hugo Ball, som brukar ses som grundaren av dada eller dadaismen, en av 1900-talets mest inflytelserika konströrelser, men också en av de mest svårfångade.

– Dada, som ofta ger associationer till något lite absurt, är till skillnad från de flesta andra konstriktningar inte en egen stil, det kan snarare

Ann-Catrine Eriksson

liknas vid ett förhållningssätt, eller en plattform. Därför är det egentligen också felaktigt att kalla fenomenet för dadaism. Det är helt enkelt dada, säger Ann-Catrine Eriksson om den

gränslösa konströrelse som brukar anses starta 1916 under första världskriget och som, i sin ursprungliga form, varar fram till ungefär 1923.

Dada uppstod i det neutrala Schweiz, i Zürich som blev ett slags fristad där konstnärer och intellektuella samlades, däribland Hugo Ball och hans partner, kabaréartisten Emmy Hennings. Tillsammans med konstnärer från så gott som alla modernistiska rörelser – expressionism, kubism, futurism med mera – grundade Ball och Hennings Cabaret Voltaire, en kabaré som skulle komma att bli dadas hjärtpunkt och

Ann-Catrines tankar: Tekniska konstruktioner som möter människor finns ju mycket i dada. Men det här handlar ju mer om kroppsidentitet. Det är både diffust och väldigt distinkt. Du har ett kattliknande ansikte men kroppen i övrigt är väldigt diffus och måste tas fram med det här fordonet. Den öppna bakgrunden med fönstren blickar lite mot surrealismen.

en mötesplats för nya uttrycksformer och samarbeten.

Kabaré var under denna tid en populär underhållningsform på restauranger och caféer. Där blandades sånger, små skådespel, diktuppläsningar och mycket annat. Emmy Hennings hade, innan hon hamnade i Zürich, varit en firad kabaréartist i Tyskland. Hugo Ball, som själv uppträdde på kabaréer i Berlin, beundrade henne och lärde känna henne före första världskriget.

Leker med former

– Emmy Hennings och de andra kvinnorna som kom att ingå i dada var otroligt moderna. De lekte med könsidentiteten och det androgyna, och redan vid sekelskiftet hade kvinnorna i de modernistiska och avantgardistiska kretsarna ”släppt korsetten”. På bilder från mitten av 1910-talet har de kortklippt hår i pagefrisyr, något som blir modernt hos den större allmänheten först på 1920-talet, berättar Ann-Catrine.

I och med att dada genom kabarén delvis har teatern som bas arbetar man med skådespeleri, utklädnad, dans och med masker influerade från utomeuropeiska kulturer – såväl från Asien som från Afrika.

– Det här var ett sätt att ”ta bort kroppen” lite grann, man klär ut sig, gör sig till kubistiska konstverk och så vidare. En berömd bild av Hugo Ball är från ett framträdande på Cabaret Voltaire där han är iklädd

FOTO: BERNT LUNDQVIST

något väldigt cylindriskt och stelt, han för tankarna till en blandning av en präst och en målning av den ryske avantgardekonstnären Malevitj, säger Ann-Catrine och berättar att Ball fick bäras in på scen eftersom han knappt kunde röra sig i sin dräkt.

Flera kubistiska dräkter skapades av en kvinnlig konstnär, Sophie Taeuber-Arp. Till det gränslösa i dada hör att män och kvinnor arbetar tillsammans, man ifrågasätter normer på olika sätt, utforskar gränser och, som tidigare nämnts, det androgyna. Så skapar till exempel konstnären Marcel Duchamp ett kvinnligt alter ego, Rose Selavy.

– Intressant är också att på många

porträttfoton sitter såväl kvinnor som män med kasperdockor och marionetter – ett sätt att flytta över betydelse till något som är utanför den egna kroppen. Jag kan tänka mig att kvinnorna attraherades mycket av det, att få utforska något nytt och få en ny auktoritet som människa i ett rum, istället för att bara vara modell och musa, säger Ann-Catrine.

Genom att låta film, dans, skådespeleri, måleri, fotografi och andra uttryck mötas skapar dadaisterna allkonstverk av ett helt nytt slag. Kollaget som konstnärligt uttryck uppstår genom att konstnärer som Hannah Höch och Kurt Schwitters börjar lägga in faktiska objekt i sina bildkonstverk, de arbetar

FOTO: BERNT LUNDQVIST

även med bilder och texter hämtade från urban populärkultur – tidskrifter, reklam och liknande, något som förebådar popkonsten. Dadaisterna gör även olika performance och konstfilmer; det var stumfilmer men det gjordes musik till dem, bland annat av Erik Satie. Bland filmerna kan nämnas ”Diagonalsymfonin”, en animerad film från 1924 gjord av Viking Eggeling, en av få svenska dadaister. Filmen vill gestalta klanger och bygger på former som möts, det skapas en rytm i mötet mellan de abstrakta bilderna och i rörelserna. Här finns beröringspunkter med den ryske konstnären Kandinsky som gjorde abstrakt måleri som han tänkte sig som musik. Det görs också

humoristiska filmer som för tankarna till Chaplin eller nästan som en förlaga till Monty Pythons absurditeter, och där alla dåtidens filmtekniker utforskas – överlappning, montage och olika typer av trickfilm.

– Alla moderna visuella uttryck, såväl det föreställande som det helt abstrakta, samlas i dada och man strävade, liksom surrealisterna senare, efter mer spontana sätt att skapa än genom att stå i ateljé och skissa efter modell, berättar Ann-Catrine.

Mycket experimenterande tilläts och man använde sig gärna av slumpen och olika lekar i den konstnärliga processen. Man arbetade kollektivt och kunde till exempel fortsätta på varandras

Ann-Catrines tankar: I dada finns mycket av teknik och konstruktioner som en del av en framtidsvision som de både leker med och kritiserar. I vår tid är det väl mer androider och ”Terminator”. Jag skulle säga att det här är mer åt det hållet, en gestaltning av människa kontra artificiell intelligens. Sen har vi ju seendet och ögat, alla referenser till ögon, bevakning kanske.

verk. Man författade onomatopoetiska (ljudhärmande) nonsensdikter i syfte att driva med högräsvande predikningar på latin. Här finns inte sällan en grov, erotiskt frispråkig humor och satir som riktar såväl mot politik som mot konventioner.

Bakom allt det lekfulla och provocativa var dada i grunden en väldigt politisk rörelse, en motkraft till det vansinne som framförallt manifesterades i det krig som rasade utanför det neutrala Schweiz. Vad dessa konstnärer än hittade på så är världen i någon bemärkelse tokigare.

– Dadaisterna vände sig mot kriget och mot det de ansåg hade, direkt eller indirekt, orsakat det – borgerlighet, kapitalism, nationalism och annat. När kriget bröt ut hamnade hela Europa i en slags krigseufori. Även Hugo Ball rycktes med i denna och var villig att gå in i kriget men bedömdes inte som stridsduglig. Ball åkte då på eget bevåg till frontlinjen som ett slags krigsturist, fick se vansinnet och kom tillbaka som desillusionerad pacifist, berättar Ann-Catrine.

Eftersom det befintliga samhället hade lett till katastrof ville dadaisterna skapa nya förutsättningar och nya samtal. Genom att använda alla moderna uttrycksmedel till att skapa anti-konst som utmanade det elitistiska borgerliga konstidealet ville man i förlängningen skapa en ny människa, fri från religiösa fördomar och traditionens ok.

– Men även om dadaisterna döpte sin kabaré efter Voltaire som en hyllning

Ann-Catrines tankar: Dada rymmer ju mycket och här blir det de omöjliga figurerna i något slags abstrakt modernare variant, det går åt kubismhållet. Ett väldigt slutet rum som ändå innehåller väldigt många perspektiv så det finns faktiskt ett djup även om det första intrycket blir "stängt". "Illusioner av cirklar" – här finns också det som både dada och surrealisterna jobbar med, att ifrågasätta definitioner och vad vi kallar saker.

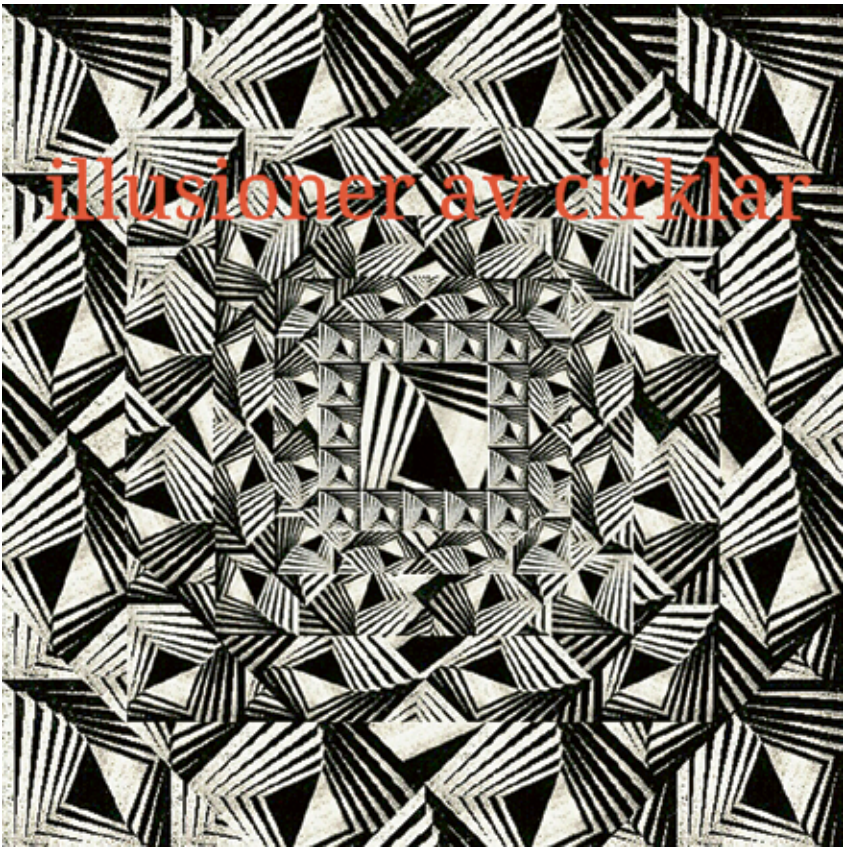

FOTO: PETER LINDQVIST

till upplysningen och det sunda förnuftet är Hugo Ball och de andra också stora romantiker med stark tilltro till konsten och ordet och till att göra skillnad. Ball själv blev med tiden väldigt religiös, han hade en katolsk uppfostran i grunden, så det finns också en andlig del i rörelsen, samtidigt som man vänder sig mot den kristendom som man menar har en del i det krig som utbrutit, berättar Ann-Catrine.

Flyttar ut i världen

Efter första världskriget lämnade de flesta dada-konstnärerna Zürich som i grunden var en rätt borgerlig stad och knappast jordens då mest hippa plats. Dada spreds nu över världen och fick olika inriktningar på olika ställen. I Köln ordnades en viktig dada-utställning 1920, det dyker upp japanska dadaister och i Jugoslavien och andra delar av Östeuropa fanns en livaktig rörelse som länge förblev rätt okänd för en västeuropeisk publik. Till skillnad från till exempel surrealisterna med André Breton i spetsen hade inte dada någon tydlig ledare eller inriktning. Även om Hugo Ball brukar

” Men även om dadaisterna döpte sin kabaré efter Voltaire som en hyllning till upplysningen och det sunda förnuftet är Hugo Ball och de andra också stora romantiker med stark tilltro till konsten och ordet och till att göra skillnad.

ses som grundaren så fanns det många som formulerade sig och verkade parallellt eller sida vid sida, alla och ingen äger definitionen av dada.

– Denna mångtydighet är också en av poängerna med dada och den avspeglar sig även i själva ordet, ett nonsensord som kan betyda många saker. Det kan stå för barnets första jollrande försök till ord, eller vara ett franskt slanguttryck för gunghäst. Där finns även en populärkulturell referens eftersom

det förekom i reklam för ett hårmedel, ett exempel på hur dada kommenterar samtiden. Ordet dada kan även uttalas på olika sätt, berättar Ann-Catrine.

Den dadarörelse som uppstod i Berlin på 20-talet hade en tydligt kommunistisk hållning och gick till skarpt politiskt angrepp mot borgerligheten. Berlindadaisternas konst liksom den moderna konsten i allmänhet kom av nazisterna att stämplas som ”Entartete Kunst”, degenererad eller urartad konst, som av dem ansågs sjuk och skadlig. I New York startades en dadarörelse av bland annat den tidigare nämnda Marcel Duchamp och konstnären och poeten Francis Picabia. Duchamp är nog idag mest känd för att ha myntat begreppet ”ready-made” (”färdiggjord”/”färdiglagad”), som var ett sätt att utmana konstbegreppet genom att ta befintliga, massproducerade vardagsobjekt och ”upphöja” dem till konstverk. En av Duchamps mest kända ”readymades” är ”Flasktorkaren”, som helt enkelt består av en flasktorkare, ett föremål som tidigare användes på restauranger. En annan känd ”readymade”

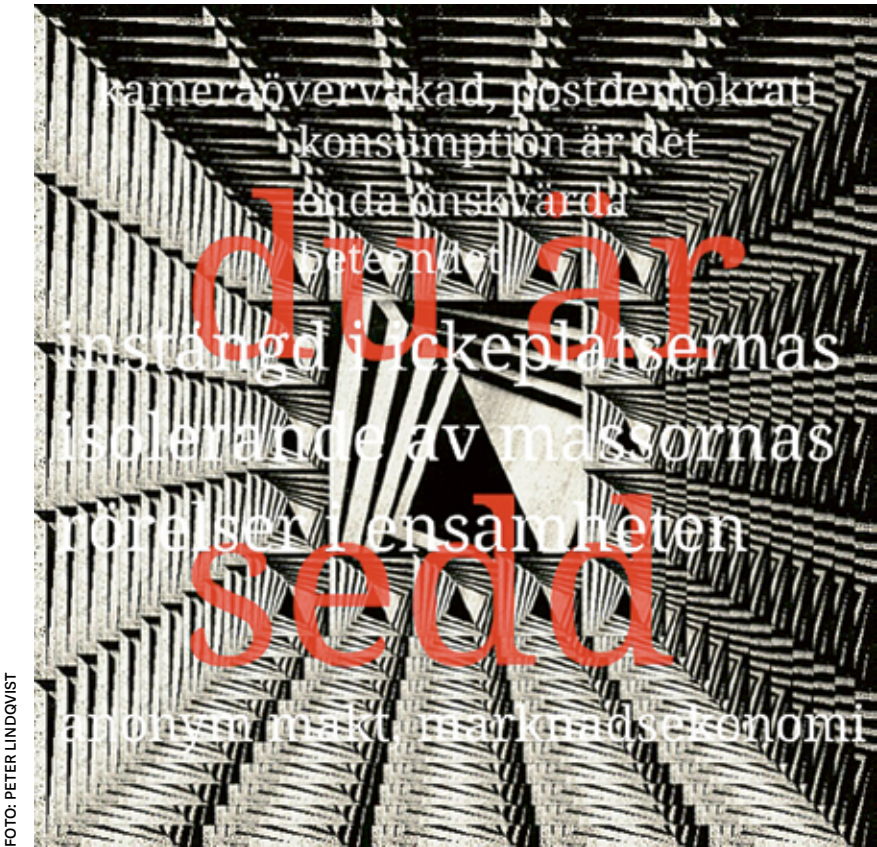

FOTO: PETER LINDQVIST

är ”Fontänen”, en liten urinoar som Duchamp ställde ut och som tillskrivits honom men som troligen skapats av en annan av de färgstarka konstnärerna i New York-kretsen, Elsa von Freytag-Loringhoven.

– Hon var helt gränslös, hon jobbade med dans, performance, poesi, fotoserier och mycket annat, och gjorde uttalanden av typen ”I am art”, något som påminner om hur Andy Warhol senare skulle uttrycka sig, berättar Ann-Catrine.

Rörelsen blomstrade även under en tid i Paris där många dadaistiska manifest skrevs, inte minst av den rumänsk-franske poeten Tristan Tzara som var med redan 1916 i Zürich som en av de yngsta grundarna av Cabaret Voltaire.

Däremot blev dada knappast ett svenskt fenomen i någon större utsträckning; kanske saknades den politiska grunden för det. I den mån nordiska konstnärer med dadaistiskt förhållningssätt möttes skedde det främst i Köpenhamn och till de få svenskarna inom dadaismen hörde tidigare nämnde konstnären och

filmaren Viking Eggeling och Greta Knutson-Tzara, som under en period var gift med Tristan Tzara.

Konstnärernas egen rörelse

Dada, som i konsthistorieskrivningen framförallt kopplas till Zürich under krigsåren, existerade i egen form under en väldigt kort period. I början av 20-talet uppgick den i andra rörelser, framförallt surrealismen, och konstnärliga uttryck så som kollage kommer sedan ofta att förknippas med surrealism och senare epoker. I likhet med surrealismen var dada väldigt mycket av en litterär rörelse – ledande gestalter som Hugo Ball och Tristan Tzara var i grunden författare – och liksom de andra modernistiska rörelserna fick dada en betydelse genom att den visade att konstnärerna kunde göra vad de ville och inte behövde vara bundna till att repetera det de gjort tidigare.

I mångt och mycket var dada en konstnärernas egen rörelse snarare än en angelägenhet för den större allmänheten. Detta gör också att fastän Zürich var en rätt borgerlig stad

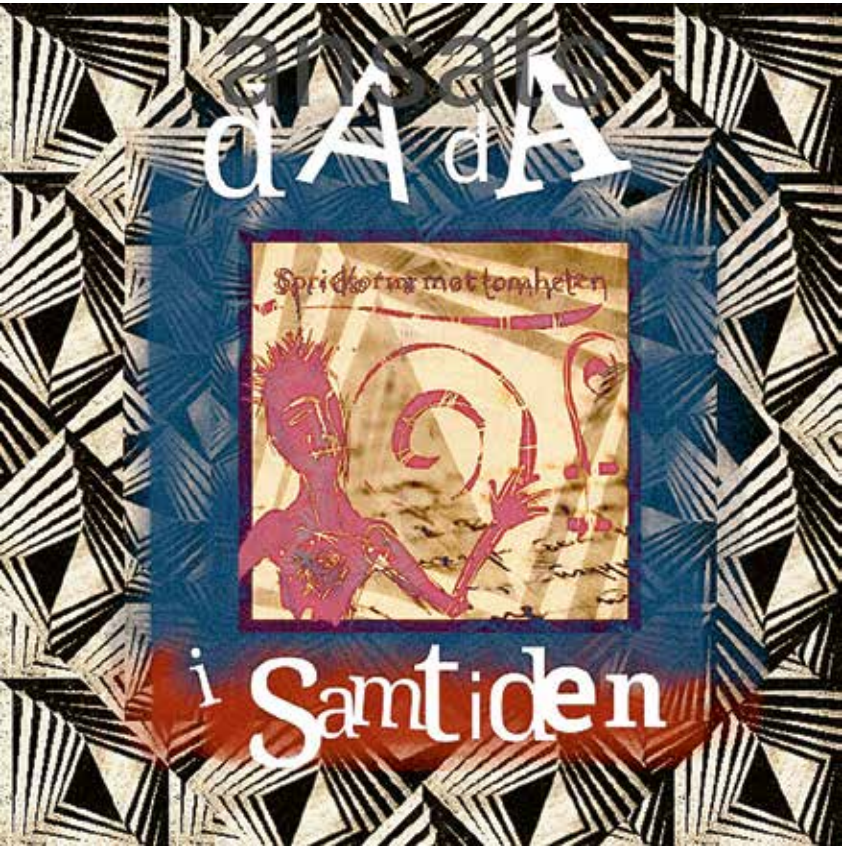
Ann-Catrines tankar: Gränsdragningen mellan privat och offentligt ser ju annorlunda ut idag än tidigare, och kameraövervakningsfrågan som folk har anammat i nåt slags idé om säkerhet är intressant. En dadakonstnär hade, om något sådant funnits då, definitivt plockat upp en sådan fråga. Här finns ju också begrepp som marknad och konsumtion som dada arbetade med, då var det ju pengarna som styrde, idag är vi varor på ett tydligare sätt. Vi gillar saker som är gratis men blir själva varor som säljs vidare som information i gratisnätverken.

tycks relationen till dadakonstnärerna varit tämligen konfliktfri eftersom dessa fick vara ifred och ”göra sin grej”, det var knappast särskilt många utomstående zürichbor som brydde sig eller ens besökte Cabaret Voltaire. Det har för övrigt spekulerats om ifall Lenin, som en tid bodde nära Cabaret Voltaire, någonsin besökte det, men det verkar inte så.

Hos den borgerliga publik som såg verken blev dock reaktionerna häftiga – förfäran och chock – eftersom dada så kraftigt gick emot det rådande borgerliga konstbegreppet. Ju längre in på 30-talet vi kommer, efter den egentliga dada-eran, blir polemiken kring vad som är konst och inte starkare då denna fråga blir ett slagträ i en nationalistisk kultursyn, allra tydligast hos nazisterna för vilka dada och annan modernism, som tidigare nämnts, var ”Entartete Kunst”.

Eftersom dada är en plattform snarare än en egen stil följer den inte konsthistorieskrivningens gängse mönster och blir därför i sig okänd, samtidigt som den varit och är oerhört inflytelserik.

FOTO: PETER LINDQVIST

Ann-Catrines tankar: Här finns dels det väldigt tekniska, facetterna som skapar djup, dels en öppning mot ett helt annat uttryck, en annan sorts expressionism, jag tänker på konstnären Jean-Michel Basquiat som kom från graffiti. Ett möte mellan ett väldigt konstruktivistiskt språk och ett mer levande samtidsuttryck.

I åtskillig senare konst finner man spår av dada, inte minst på 60-talet då det blir en viktig inspirationskälla för popkonsten, Fluxus-rörelsen och de andra konströrelserna som arbetar med populärkultur, film, installationer, performance och det teatrala, bryter gränser och ifrågasätter konstbegreppet. Liksom under de ursprungliga dadais-ternas tid sker detta i skuggan av krig och samhällsförändringar, på 60-talet är det Vietnamkriget och kolonialismen som utmanas när kolonier frigör sig från stormakterna. Kollaget och andra tekniker som utvecklas i och med dada får även stor betydelse för fotografi och affischkonst. Även blandningen mellan högt och lågt, liksom revolten mot krig och vuxen-världens värderingar och det sökande efter en egen livsstil som växer fram med 50-talets tonårskultur kan spåras

till dadaisternas ifrågasättande av traditioner och borgerlighet.

- Ett exempel på dadas vidsträckta inflytande inom den moderna konsten är också att man på Konsthögskolan i Umeå låter konsthistoriekurserna utgå från dada och därifrån jobba sig vidare, berättar Ann-Catrine.

I början av 2000-talet återuppväcktes Cabaret Voltaire som experimentell kulturscen i Zürich, och det ordnas regelbundet utställningar världen över kring den ursprungliga rörelsen. Ett exempel på detta var den dadautställning som visades på Bildmuséet i Umeå under hösten 2017 och våren 2018.

- Den var mycket tät, labyrinthisk och svårgenomtränglig, vilket var medvetet eftersom den ville visa på bredden och det mångfacetterade inom dada. Här fanns allt från små papperslappar till stora verk, film, textil och allt möjligt,

DADAISMEN

När: Cirka 1916-1923
Uppstår: I Zürich, där kabarén Cabaret Voltaire blir mötesplatsen.
Sprids till: Bland annat Paris, New York, Berlin och Köln.

- Snarare en attityd och plattform än en stil.
- Både en litterär och en konstnärlig rörelse.
- Dadaisterna vill skapa gränslös anti-konst och ifrågasätta konstbegreppet.
- De vänder sig mot kriget och dess orsaker – borgerlighet, kapitalism, nationalism och så vidare. Ifrågasätter normer, könsidentitet, leker med former och blandar film, dans, fotografi, måleri, utklädnad och andra uttryck.
- Gör kollage, readymades, performance, skriver nonsensdikter, använder sig av lekar och slump i skapandet och arbetar kollektivt.
- Får stort inflytande på senare konstriktningar som surrealismen på 20-talet och popkonsten och Fluxus-rörelsen på 60-talet.

Kända dadaister: Hugo Ball, Emmy Hennings, Tristan Tzara, Hannah Höch, Marcel Duchamp, Francis Picabia, Elsa von Freytag-Loringhoven, Viking Eggeling, Hans (Jean) Arp, Sophie Taeuber-Arp, Richard Huelsenbeck, Hans Richter, George Grosz

och utställningen följde inte ett spår som vi är vana vid, en rak berättelse i kronologisk ordning eller liknande. Av de verk som visades på Bildmuséet var vissa kända i konsthistorien men väldigt mycket kom från privata samlingar och hade inte visats för en större publik tidigare, berättar Ann-Catrine.

Det har genom åren skrivits och forskats otroligt mycket om dada, något som enligt Ann-Catrine beror på att det går att göra så mycket på det.

- När det kommer till dada kan man göra politiska analyser, genusanalyser, analyser av gränsöverskridande estetik eller bara fördjupa sig i text, fotografi, film, performance och så vidare. Dada är väldigt inbjudande än idag när man ska diskutera modernism och idéer som påverkat oss estetiskt och politiskt, säger Ann-Catrine.

ANDERS LUNDKVIST OCH ELIN LARSSON

Ajöss och tack för fisken

Ett cyniskt addendum till en skum karriär

Efter en blick i spegeln som visar mig en inte längre så ung kille med gräsprängt hår och en halv grävling i ansiktet så får man väl inse att det har varit en stund nu som man hållit på med det här.

Jag skrev den första Cynical Content under hösten-vintern 2010 i tidningen QLTR och fortsatte att göra en i nästan varje nummer fram till vad jag tror var våren 2013, så det hann bli ett par stycken artiklar som avhandlade diverse ämnen och som, såvitt jag hört, fick relativt bra gensvar.

Därefter blev det en paus i åtminstone de officiella varianterna även om kortare versioner trillade in i min timeline på den där ansiktetsboken men ingenting hände på ett tag och det var inte förrän 2016 som det var dags att knaka ut fingrarna som en klichéartad konsertpianist och sparka igång hjärnan för att konvertera mitt människoförakt till löptext igen.

Med åren har jag avhandlat allt från horoskop till barnuppfostran, kulturpolitik till valupptakt och mode i alla dess varierade former och på det hela taget har gensvaret varit gott, men vad gör man nu då?

Det är dags för ”vinkeln” att, precis som det mesta annat som är projekt-baserat, lyfta upp stolarna från golvet, moppa av lite slött för att få bort de värsta fläckarna, släcka lyset och ta ned skylten. Och därefter för deltagarna och medarbetarna att hitta på något annat sätt att fördriva tiden och betala hyran eller vad annan valfri anledning de haft att ge sig in i något så

sinnessjukt som att göra en tidning, för märk mina ord: Det är ingen dans på rosor att göra en tidning.

Jag får väl säga att jag kommit lindrigt undan med endast ett fåtal konkreta uppdrag och sedan min återkommande krönika/kåseri/livskritik eller vad man nu vill kalla det men det betyder ju inte att det är gjort i en handvändning, det är ju inte det lättaste att vara bitter på kommando.

Det har funnits gånger då jag varit på alldeles för bra humör för att skriva något med rätt sting, och andra gånger då innehållet varit så nattsvart och föraktet så rått att all form av underhållningsvärde bara slunkit undan under soffan för att lägga sig och gny som en hundvalp när det åskar. Men på något sätt (ett stadigt grepp i nackskinn- net från medarbetare och vänner) så verkar det ha funkat.

Vad som händer nu, det vet jag inte, och jag är för gammal i gamet för att spekulera i onödan... men jag kan säga att det inte direkt skulle förvåna mig om det inom överskådlig framtid kommer någon med förslaget att skapa en ny och annorlunda tidning vilket med största sannolikhet leder till att er ledbrutne cyniker hamnar bakom ett nytt tangentbord för att som en tränad säl ulka på kommando och skrika åt moln som Homer Simpsons pappa.

Jag har haft mestadels kul under åren och hoppas att ni också haft det, så jag säger som delfinerna:

Ajöss och tack för fisken.

RONNIE BERG

FOTO: MATIAS LÖNNEBORG

KULTURVINKELN

FOTO: BERNT LUNDQVIST